

Hembygd i Norr

*- medlemsblad från
Norrbottnens Hembygdsförbund*

Vuono Byagård

Årets Hembygdsförening 2008

Årets Hembygdsförening 2008 blev Svartöstadens hembygdsförening. De har under flera år lyft fram Svartöstadens historia med fotoutställningar, filmvisningar m.m. Olika fester för medlemmarna har ordnats och tillsammans med andra föreningar ordnar man bl.a. Svartöstadagen varje år.

Tillsammans med Intresseföreningen så har man ansvaret och uthyrningen för det anrika Blackis. Under 2008 har man också startat en hemsida.

Förutom äran så erhåller hembygdsföreningen stöd till ett arrangemang samt ett diplom med texten: ***”Diplom till Svartöstadens Hembygdsförening för bestående insatser i den egna hembygdens och hembygdsrörelsens tjänst.”***

Gå in på www.hembygd.se/norrbotten/svartostaden för att läsa mer om föreningen.

Material till fler nummer tas emot

Har det hänt någonting som du vill andra ska få ta del av så skriv ned dina tankar, din berättelse och skicka till den nya redaktionen. Adress och kontaktperson finns i Redaktionsrutan här intill.

Medlemsavgift i Norrbottens Hembygdsförbund

Medlemsföreningarna betalar 10 kr/medlem och år (**från 2010 12 kr/medlem, minimum 250 kr**). I medlemsavgiften ingår bl.a. Årsboken som görs i samarbete med Norrbottens Museum. Föreningen får även skicka ett ombud till årsmötet för varje påbörjat 50-tal betalande medlemmar, dock högst fem ombud som har en röst var.

Enskild medlem betalar 175 kr (**från 2010 200 kr**) och har yttrande- och förslagsrätt.

De föreningar som inte har betalt medlemsavgiften före den 1 maj får ej skicka ombud och tappar därigenom sin möjlighet att påverka med sin röst vid årsmötet.

Stiftelser, företag och organisationer, oavsett storlek, betalar 800 kr / år (**från 2010 1000 kr/år**).

Försäkringen

Försäkringen gäller enligt avtalet enbart för medlemmar. Är medlemsavgiften inte betald vid en eventuell olycka så gäller alltså inte försäkringen.

Innehåll:

Ordförande har ordet	4
Vuono hembygds- och kulturförening.....	5
Redaktören/kassören tar sista ordet.....	5
Hembygdsföreningarnas tidningar, gott exempel	6
Norrbottens synliga historia	7
Minnesböcker om krig.....	8
-och skyddad natur	9
Årsmötet 2009, Nya styrelsen	10
Verksamhetsplan 2009, Seminarier	11
Hoppets Här Ale	12
Hembygdsförsäkringen	13
Midsommarfirande - Ett världsarv?	13
Se Norrbotten och du kan leva lycklig	14
Vuollerims Hembygdsförening 20 år 2007	15
Efterlysning från Edefors	16
Grattis till kulturpriset	17
Riksstämman 2009	18
Årets utmärkelse 2008.....	19

Redaktionsruta - Hembygd i Norr

OBS! Ny redaktion inför nästa nummer: Ulf Westfal, Lennart Wikström och Christer Lövgren

Material skickas till Ulf Westfal. Tel: 0976-10097 E-post: ulf.westfal@vuollerim.se

Norrbottens Hembygdsförbund, Box 266, 971 08 LULEÅ

hemsida: www.hembygd.se/norrbotten

VX 0920-24 35 00, fax 24 35 60, reception 24 35 01, kanslist 24 35 28

Postgiro 437 29 91-2

Ordförande har ordet

Sommaren är igång. Hembygdsgårdarna fylls med ortsbor, hemvändare och turister. Hundratals hembygdsaktiva i Norrbotten har planerat sina arrangemang och nu gäller det att genomföra aktiviteten till glädje för besökaren. Det sker i alla de 95 hembygdsföreningar som finns i vårt län.

Nu har din förening en möjlighet att påverka Norrbottens kulturmiljöer. Länsstyrelsen har tagit fram ett förslag med 219 kulturmiljöer som skall finnas med i Norrbottens kulturmiljöprogram. Hembygdsförbundets styrelse har deltagit i en genomgång av programmet. Jag, som har mitt förflutna i Gällivare, upptäckte att hembygdsområdet i Gällivare fanns **inte** med i förslaget. Det känns minst sagt konstigt att det största hembygdsområdet i länet inte platsar i Norrbottens kulturmiljöprogram.

Därför är det viktigt att du och din hembygdsförening går igenom förslaget och ser om det saknas något från din kommun. Ulf Westfal har fått i uppdrag att samla in föreningarnas synpunkter och skriva ihop ett förslag till yttrande från den samlade hembygdsrörelsen i länet.

Det är viktigt att Ulf får dina synpunkter under juli månad. Ring eller maila honom;

Tel 0976-10097, 070-3809297 ulf.westfal@vuollerim.se

I detta nummer av hembygd i norr har Ulf skrivit en kort sammanfattning av förslaget.

Jag vill också avslutningsvis informera att Västerbottens och Norrbottens hembygdsrörelse kommer att träffas i Sorsele den 19-20 september. Temat är funktionshinder och hur klarar vi dessa frågor i våra hembygdsgårdar. Dessutom blir det diskussion om hembygdsturism.

Boka in detta datum – vi skickar ut ett detaljerat program i augusti.

Trevlig sommar och besök hembygdsgårdarna i länet och Sverige.

/Lars Israelsson

Ordförande i Norrbottens hembygdsförbund

Stationshuset

982 60 Porjus

Tel 0973-10306

Vuono Hembygds- och Kulturförening

Vuono beskrivs som en by från medeltiden, en liten småbrukarby med fiske som binäring. Byn ligger vid Bottenvikens kust, 5 km från Haparanda. Namnet Vuono tros komma från samiskan och betyda stor havs- eller insjövik.

Föreningen i Vuono bildades sommaren 2003 och samma år deltog man i Haparanda mäsas. Byn utsågs till Årets by i Haparanda kommun för sitt arbete 2004. Deras samlingsplats (se framsidan) är ett hus som flyttats till byn och stod klart 2005, redo att ta emot egna medlemmar men även hyras ut till andra. Där bland kunde vi från Norrbottens Hembygdsförbund hyra in oss och hålla vårt årsmöte där 2009.

I Vuonos hembygdsgård har man bland annat firat Lucia, ordnat Kulturvecka och haft Vuonodagen. Många aktiviteter med många frivilliga krafter.

I dag ökar antalet barnfamiljer och småföretagare etablerar sig i Vuono.

Läs mer om Vuono på Norrbottens Hembygdsförbunds hemsida www.hembygd.se/norrboten/vuono

Redaktören/kassören tar sista ordet.

Detta är det sista numret av Hembygd i Norr som jag ansvarar för. Det har varit roligt även om det bitvis har varit svårt att få in material från olika delar av länet som varit redaktionens mål.

Alla ni som ställt upp och både skrivit och skickat in bilder ska ha ett stort tack. Det är ju tack vare er det blivit någon tidning alls. Sen har vi kryddat med lite kloka ord och barns egna ord vilket bidragit till den blandning av seriöst och underhållande vi velat ge.

Nu fortsätter Ulf Westfal, Vuollerim, Lennart Wikström, Piteå och Christer Lövgren från Gallejaur att ta fram nya nummer av Hembygd i Norr. Det verkar bli bra geografisk spridning i fortsättning också. Nu är det upp till er ute i hembygdsföreningarna att bli ännu bättre på att lämna in bidrag till den nya redaktionen. Se redaktionsrutan sid 3.

Jag har även avsagt mig uppdraget som kassör inför årsmötet i Vuono. Den nye kassören tillträder vilken dag som helst och då överlämnar jag allt som den personen behöver för att kunna fullfölja sitt uppdrag.

Det kommer att bli tomt och jag kommer att sakna kontakterna med er ute i föreningarna och så styrelsen så klart. Men samtidigt så tror jag precis som min man, Roger Häggström, att vi kommer att ses även i framtiden. Vi kommer inte att sluta åka runt i länet och bekanta oss med nya platser. Och jag har lärt känna många fler platser med sina guldkorn och sina eldsjälar sen jag började arbeta med Norrbottens hembygdsförbund. Förhoppningsvis får jag också åka med på resan upp till Karesuando i sommar.

Ett stort tack även till ”tjejerna” på museet som hjälpt till med att administrera bl.a. detta medlemsblad.

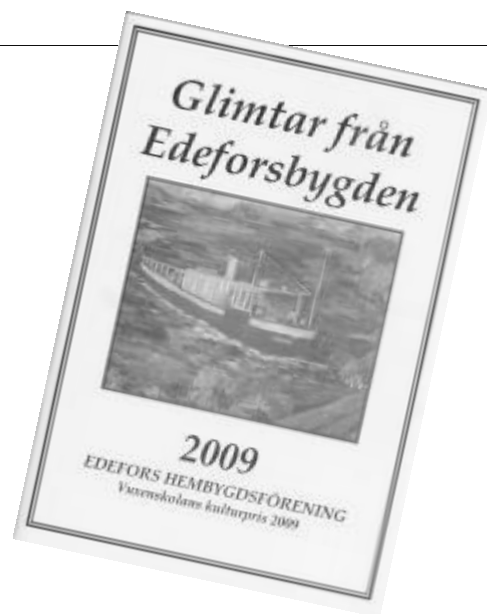
Tack för mig och ha en trevlig sommar och höst.

Birgitta Häggström

Hembygdsföreningarnas tidningar

Många av Hembygdsföreningarna har egna tidningar eller nyhetsblad som går ut till sina medlemmar. Där kan man hitta allt från faktauppgifter om bygden och dess invånare till självupplevda, nedskrivna minnen.

Ta kontakt med den hembygdsförening ni är intresserad av och gå med, så får ni hem intressant läsning. Exempel som jag vet om; Svappavaara hembygdsförening, Kiruna forskarförening, Edefors hembygdsförening och **Soutujärvi hembygdsförening varifrån jag lånat denna artikel**. Det finns många, många fler intressanta föreningsblad. God läsning.

Från mina ungdomsår

Av Karl Andersson

Jag vill berätta om mina år då jag väntade på framtiden. Jag ville, minns jag, bli som alla mina kamrater. Visst kände jag på mig att jag var liten till växten jämfört med mina kamrater. Dessutom var jag blyg för folk där ute. Mina kamrater dom rökte. Det gjorde inte jag. De kunde även ta starkare drycker och när det gällde FLICKOR var jag helt utanför.

Med åren växte jag dock till och blev annorlunda. Jag var med om att bilda en politisk förening i bygden och jag fick en medlemsbok. Där fick man reda på hur man skulle uppföra sig. Reglerna i den boken har följt mig under hela min livstid.

På den tiden hade ungdomarna inga bilar, varför det var svårare för oss att träffa ungdomar från andra orter. Skulle vi utanför bygden, var det att ta till cykeln som vi så småningom kunde köpa åt oss själva.

Det var ändå en härlig tid, minns jag, trots att våra möjligheter att förflytta oss var begränsade. I den mindre kretsen kände vi alla ungdomar och vi

hade våra sammankomster och möten.

Det var ont om förtjänstmöjligheter för oss unga i bygden, varför vi hade lite pengar att röra oss med. Sent omsider fick bygden en utedansbana, vilken blev allmänt känd och ungdomar från andra byar började komma till oss.

Tiden gick och vi unga i min ålder började komma över de 20. Intresset för det motsatta könet växte och tankarna på att äntligen hitta en vän som man kunde umgås med växte. Jag kan dock tala om, att det inte var det lättaste för min del. Till våra danser började det nämligen komma helt främmande människor. Folk som vi unga blev bekanta med. Det kom folk över Avvakotunturi. De kom som fjällämlar över Dundret och de var välklädda och stiligare än vi. Då de arbetade i gruvan hade de mer pengar än vi att röra sig med. Följden blev att de tog alla våra vackra flickor, den ena efter den andra. Vi fick vackert stå och titta på.

Men det fanns dock många flickor som tyckte synd om oss och därför har även vi fått vår andel och livet leker.

Hembygdsbladet
Nr 2 2009 Årgång 11
nr 47 från utgåva 1/98
Plusgirokonto 105 75 77-7
www.soutujarvi.se

Hjälp till att beskriva ”Norrbottens synliga historia”.

Hembygdsrörelsen har en viktig roll som remissinstans när länets regionala kulturmiljöprogram skall uppdateras. Därför behöver vi er hjälp.

Museer, kommuner och intresseorganisationer har möjlighet att medverka i revideringen av projektet som tagits fram av länsstyrelsen på 80- och 90talet under namnet ”Norrbottens synliga historia”.

Förslaget till nytt kulturmiljöprogram skall fastställas under 2009. Målsättning är att det ska bli ett för länet gemensamt kulturmiljöprogram som skall användas för att prioritera olika insatser för att bevara Norrbottens kulturarv och kulturmiljö under åren 2010-2020. Det ska innehålla konkreta mål för kulturmiljöarbetet och peka ut de kulturmiljöer i länet som har högst kulturhistoriskt värde regionalt och nationellt sett.

Norrbottens kulturmiljöprogram ska bli ett digitalt lättillgängligt redskap som ska kunna användas både regionalt och lokalt. Det ska bl.a. kunna fungera som planeringsunderlag och ligga till grund för olika insatser för regional utveckling.

För att hembygdsrörelsens intressen skall komma fram i programmet måste vi visa på de kulturella, pedagogiska, vetenskapliga eller turistiska värden som ligger i de byggnader och miljöer som hembygdsföreningarna äger eller förvaltar.

Sedan ett par månader arbetar jag som projektledare åt Norrbottens hembygdsförbund för att sammanställa det material som föreningarna tycker skall ingå i kulturmiljöprogrammet.

Ett dominerande intryck jag mött under den perioden är att kulturmiljöprogrammet inte tillräckligt beaktat de värden som ligger hembygdsrörelsen närmast. Detta intryck delas med Läns museet som anser att varje hembygdsgård i länet bör ingå i kulturmiljöprogrammet.

Kriterier för att olika kulturmiljöer skall platsa i kulturmiljöprogrammet är att de kan bedömas vara kulturhistoriskt värdefulla, välbevarade, tydliga och långsiktiga. Hembygdsförbundet menar i likhet med Läns museet att ”våra” miljöer uppfyller dessa villkor.

För att vårt remissvar skall bli så innehållsrikt som möjligt behöver jag information om just era kulturmiljöer som ni tycker borde vara med i programmet.

Vill ni veta mer om de kulturmiljöer från er kommun som ingår i Länsstyrelsens förslag? Nyttillkomna objekt eller vilka som stryks från programmet? Eller vilka argument som ligger bakom besluten?

Önskas mer information?

Kontakta mej så sänder jag material om miljöer i kulturprogrammet från just er kommun.

Ulf Westfal

Tel: 0976-10097 E-post: ulf.westfal@vuollerim.se

Minnesböcker om krig och skyddad natur

Kjell Lundholms skrifvarstuga i Gammelstad måste vara en stimulerande författarmiljö. Där har Kjell under de senaste åren producerat flera välskrivna och kunskapsrika böcker, som på olika sätt belyser Norrbottens historia, natur och kultur. De två senaste behandlar minnen värda att uppmärksamma och fira:

Märkesåret 1809

Finska kriget 1808-1809 avslutades vid Pitsund den 25 augusti 1809 efter en kort strid mellan ryska och svenska soldater. Det var den senaste reguljära striden på svensk mark och förhoppningsvis den sista. Trots att vi sedan dess haft tvåhundra år av fred, väljer man att undvika ordet "fira" i sammanhanget. Man firar inte ett krig, och kriget och förlusten av Finland kommer därför att uppmärksammas som "Märkesåret 1809". Det är ett gemensamt projekt av regeringarna i Sverige och Finland. Märkesåret inleddes officiellt vid en ceremoni i Sveriges riksdag den 15 januari 2009 i närvaro av Finlands president Tarja Halonen och representanter för det svenska kungahuset.

Programmet för märkesåret omfattar en mängd arrangemang framförallt i Norrbotten och Västerbotten, där ju kriget på svensk mark till stor del utkämpades och avslutades. Det blir märkesdagar (i Kalix och på Hägnan i Gammelstad), utställningar, seminarier, temadagar, historiska spel, krigsopera (i Haparanda/Torneå), föreläsningar m.m. Den 20 augusti besöker kungaparet Piteå och Haparanda.

Om man vill fördjupa sina kunskaper om Finska kriget och de följande fredsåren kan Kjell Lundholms bok **"I krigets spår 1809 - 2009. Tvåhundra år av norrbottensk historia"** varmt rekommenderas. Den ger den europeiska bakgrunden till kriget och en fyllig framställning av de svenska och ryska militära insatserna samt den fredliga utvecklingen i Norrbotten under tvåhundra år. Det är omöjligt att i en kort anmälan ge en heltäckande beskrivning av denna mycket innehållsrika bok om 334 sidor. De nio "storkapitlen" är indelade i kortare avsnitt med egna rubriker, vilket gör den

lättöverskådlig och utmärkt även som uppslagsbok. Här skildras inte bara det egentliga kriget utan framförallt vad det innebär för ortsbefolkningen och hela samhället. I kapitlet "20 personer - 200 år" får man ta del av enskilda levnadsöden, som lämnat spår i vår historia. Det bör understrykas, att hela länets historia behandlas, alltså inte bara de delar som var direkt berörda av kriget. Det industriella genombrottet, jordbruket, skogen, malmen och kulturen, allt får sin beskärda del. Var man än bor och vistas i vårt vidsträckta län finns mycket att inhämta om Norrbottens historia de senaste hundra åren.

Hela boken och inte minst det avslutande kapitlet "Besöksmål i norr" passar utmärkt för studiecirkel. Från Jävre i söder till Övertorneå i norr ges många förslag på mål och minnen att besöka och studera. Det finns överraskande många minnen i form av gravar, minnesstenar, lägerplatser, broar och byggnader av olika slag i samtliga kustkommuner och i Övertorneå. Ett trevligt och stimulerande sätt att genomföra en studiecirkel, är att vid varje träff besöka ett eller flera objekt i hembygden. Solanderföreningen i Öjebyn har redan bestämt sig för en cirkel med ett sådant upplägg med utgångspunkt från kapitlet "Besöksmål i norr". Exemplet rekommenderas till efterföljd av hembygdsföreningar i andra kommuner.

Boken är vackert inbunden och rikligt illustrerad med foton och kartor. "I krigets spår....." är ett projekt genom Nederluleå hembygdsförening i samarbete med Boden Överluleå Forskarförening. Förord har skrivits av landshövding Per-Ola Eriksson. Kjell Lundholm är huvudförfattare. Några avsnitt har skrivits av Rolf Johansson som också svarat för layout.

”Natur i norr

Naturskydd och nationalparker i Norrbotten 100 år ”

Här är det tillåtet att använda ord som jubileum och fira. I år är det nämligen 100 år sedan Svenska naturskyddsföreningen (SNF) bildades, och 1909 inrättades också de första svenska nationalparkerna, som dessutom var de första i Europa. Det var med anledning av dessa två jubileer som Naturskyddsföreningen i Norrbottens län gav Kjell Lundholm i uppdrag att skriva en bok om naturskyddstankens framväxt och utveckling.

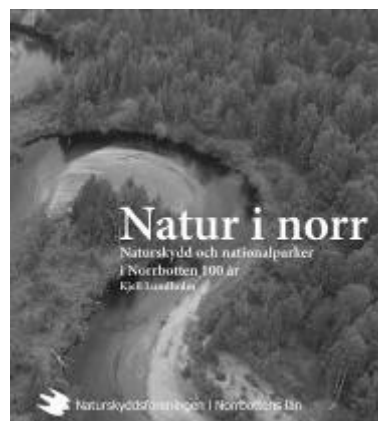
Som den grundlige historiker Kjell är, nöjer han sig inte med ett snävt norrbottniskt perspektiv. Han skildrar ingående upptakt, idéer och bakgrund, som ledde fram till riksdagsbeslutet om de första nationalparkerna 1909. Tio områden avsattes i detta första beslut varav fyra var belägna i Norrbotten, nämligen Sarek, Stora Sjöfallet, Abisko och Peljekaise. Ett urskogsområde i Suorsa eller Rissa kronopark ingick också i beslutet *men* detta fullföljdes aldrig utan ersattes 1920 av Vadvetjåkko nationalpark norr om Torneträsk. Efterhand har listan utökats så att vi nu har åtta nationalparker i Norrbotten och tjugoåtta i hela landet.

I kapitlet *Det ”gamla” samhället* uppmärksammas eldsjälur och förgrundsfigurer som ihärdigt kämpat för skydd och bevarande av svensk natur. Det gäller såväl de som haft hela Sverige som arbetsfält som de som huvudsakligen gjort sina insatser i Norrbotten. Efter SNF:s bildande 1909 dröjde det till 1930-talet innan länsföreningen i Norrbotten kom igång. I september 1943 bildades Biologiska föreningen i Boden som från 1944 gav ut tidskriften *Norrbottens Natur* (N N). Under årens lopp har ett stort antal artiklar och notiser om växter och djur bidragit till ökad kännedom om länets flora och fauna. N N blev med tiden organ för Naturskyddsföreningen i Norrbotten. Antalet nummer per år varierade och från 1975 utkom N N som årsskrift - de flesta av dessa som temanummer. 1993 var temat Torne älvdal och denna årgång blev tyvärr den sista för denna anrika tidskrift.

Från femtiotalet och framåt omfattar varje kapitel ett årtionde. Framsteg och motgångar för naturskyddsarbetet redovisas på riks-, läns- och lokal nivå. Allt som engagerat och upprört behandlas, t ex vattenkraftsutbyggnad, gruvdrift, skogsbruk och vindkraft m m. Om behovet av utökat skydd för naturen råder ju som bekant delade meningar även i vårt län.

Det startade med tio nationalparker 1909. Sedan dess har nya skyddsformer tillkommit som naturreservat och naturminnen. I Norrbotten finns f.n. 191 naturreservat och tillsammans med nationalparkerna upptar de 24 200 kvadratkilometer eller 23 % av länets yta. Det kan låta mycket, men då bör det beaktas, att 90 % av denna skyddade areal ligger ovanför gränsen för fjällnära skog - det mesta är alltså kalvfjäll.

Även denna bok (175 sidor) är vackert inbunden och försedd med foton i färg.

Båda här anmälda böcker av Kjell Lundholm kan beställas genom författaren Brantgränd 2, 954 33 Gammelstad, tel 0920 - 25 12 68

Lennart Wikström

Årsmötet och Styrelsen 2009

Det senaste årsmötet hölls i Vuono Hembygdsgård den 10 maj 2009. Närmare fyrtio deltagare från 18 av Norrbottens hembygdsföreningar. Uppslutningen kunde varit bättre men de som kom fick vara med om ett intressant årsmöte.

Det gångna året med den framgångsrika Riksstämman i Kiruna med rekordmånga deltagare kostade en hel del men har också gett oss ett gott rykte i resten av Sverige.

Tryckkostnaderna för Årsboken som tas fram i samarbete med Norrbottens museum har stigit så mycket att det åter upp hela medlemsavgiften. Detta föranledde styrelsen att lägga ett förslag om höjda medlemsavgifter från 2010 som årsmötet också antog.

Så här såg styrelsen ut efter årsmötet

Lars Israelsson	Porjus	ordförande	på 1år
Bertil Holmgren	Nattavara	vice ordf.	2009-2010
Anna-Lisa Häggström	Leipijärvi	sekreterare	2008-2009
Monica Sundström	Murjek	ledamot	2008-2009
Christer Lövgren	Gallejaur	ledamot	2008-2009
Lars Lindberg	Luleå	ledamot	2009-2010
Johan Hasselberg	Kalix	ledamot	2009-2010
Curt Persson	Norrbottens Museum	adjungerad	2008-2009
Lena Lagerström	Länsstyrelsen	adjungerad	2008-2009

Suppleanter

1 Michael Fabricius	Gällivare	2008-2009
2 Rune Henriksson	Kiruna	2008-2009
3 Ulf Westfal	Vuollerim	2008-2009
4 Jonas Lundmark	Piteå	2009-2010
5 Lisbeth Lind-Svanberg	Sörbyn-Sundsnäs	2008-2009
6 Robert Nordqvist	Töre	2009-2010
7 Ingrid Johansson	Råneå	2009-2010
Jeanette Aaro	Länsstyrelsen	

ArbetsUtskott: Lars Israelsson, Bertil Holmgren, Anna-Lisa Häggström, Lars Lindberg

Byggnadsvårdskommitté: Monica Sundström (sammankallande), Rolf Svanberg, Bertil Holmgren samt Ingemar Sjölund

Försäkringsansvarig: Michael Fabricius

IT-ansvarig: Lars Lindberg

Redaktionskommitté: Ulf Westfal (sammankallande), Lennart Vikström, Christer Lövgren

Studiekommitté: Curt Persson, Bertil Holmgren, Michael Fabricius

Ledamot i Norrbottens Museums/Norrbottens Hembygdsförbunds Årsbok: Rune Henriksson

Ledamot i Sveriges Hembygdsförbunds Förtroenderådsmöte: Monica Sundström. Mötet hålls hösten 2009 på Åland.

Verksamhetsplan 2009

Under årsmötet presenterades också en enklare verksamhetsplan för 2009;

Enkäten från Sveriges Hembygdsförbund kommer att skickas ut på nytt och alla hembygdsföreningar som inte besvarat enkäten uppmanas att göra det.

Michael Fabricius höll i möten med hembygdsföreningarna i april. De innehöll information från Förbundet blandat med diskussioner och funderingar från föreningarna som deltog på plats.

Hembygdsföreningarna uppmanades att fira Nationaldagen i hembygdsgården med olika aktiviteter.

Ulf Westfal arbetar med att samla information om kulturmiljöer från hembygdsföreningarna i sommar.

2 augusti firas Hembygdsgårdarnas dag i länet.

13 september är Kulturhusens dag, årets tema Finland-Sverige, en delad historia. Vårt gemensamma kulturarv och historia. Vad är svenskt och vad är finskt?

19-20 september Seminarium i Sorsele om tillgänglighet i hembygdsgårdar och kulturturism.

Oktober Höstmöte med hembygdsvandringen.

Seminarier om Väckelsen

Efter de sedvanliga årsmötesförhandlingarna bjöds på lunch. Så var det var dags för seminarier om väckelsen. Föreläsarna, som även bidragit med texter till Årsboken 2008, var Curt Persson, Per Moritz, Gunnar Kieri och Olle Mattsson.

De flesta årsmötesdeltagarna stannade kvar efter lunchen för att lyssna. Först ut var Curt Persson som berättade om bakgrunden till Årsboken, d.v.s. inventeringen av 539 lokaler som fungerat eller i vissa fall fortfarande fungerar som plats för väckelsemöten av olika slag. Det finns många olika vägar att gå när det gäller att utöva sin tro men alla påverkar människor på något sätt och detta speglas i Årsboken.

Seminarierna gav en snabb orientering, tack vare Per Moritz, om hur olika det sett ut i olika tidsepoker rent faktamässigt. Det som egentligen aldrig förändrats är tron på en gud. Det handlar mer om vem som har rätt att förkunna och hur man ska leva för att vara en rättroende.

Gunnar Kieri berättade hur han som barn upplevt det att växa upp i laestadianismen. Att i tonåren känna lustar var förenat med skuld känslor för honom. I vuxen ålder sade han sig blivit frälst från tron och var idag ateist.

Olle Mattsson berättade om Bror Hjorts arbete med att skapa altartavlan i Jukkasjärvi som till stor del skildrar Lars Levi Laestadius liv som väckelsepredikant och botaniker. Det tog Bror Hjort cirka fem år från det att han fått skissen för altartavlans utseende godkänd till att den invigdes.

Curt Persson avslutade med att berätta om laestadianismen från det att Lars Levi Laestadius började sin bana som präst och väckelseledare fram till dagens många förgreningar varav Västlaestadianismen eller de förstföddas församling och Östlaestadianismen är de kanske mest kända grenarna.

Birgitta H

Det här kortet är bra precis 100 år gammalt. Tills för två år sedan satt det som vykort i ett vykortsalbum. Gruppen föreställer medlemmar från HOPPETS HÄR i Ale, med dess ledare.

Hoppets Här var en juniorverksamhet under Blåbandsrörelsen. En Blåbandsförening bildades här i byn den 28 januari 1893. Den var verksam fram till i början av 1930-talet. Då hade IOGT vuxit sig stark, med betydligt yngre medlemmar. Blåbandsföreningen upphörde, men ett fint standar finns kvar, samt protokollsböcker från både Hoppets Här, IOGT Framtiden och Blåbandsföreningen, som kallades Åblomman. Dessa föreningar verkade främst för nykterhet.

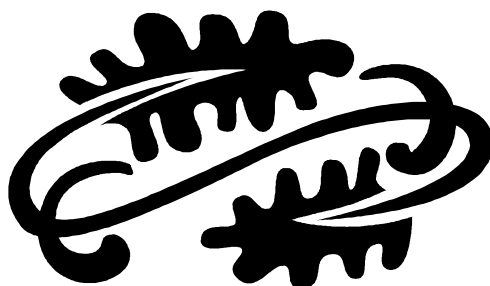
Hoppets Här levde in på 1940-talet. Vi har kunnat identifiera ledarna; Gustav Sandberg, Alida Lindström och Selma Holmström. Alla tre levde till 80-årsålder. Även ungefär hälften av barnen har vi namnen på. Men vi vet också att några av barnen dog i lungshot. Det finns ett tidningsurklipp som visar ett foto av fem flickor under deras konfirmationstid. Tre av dem dog några år senare, i blomman av sin ålder.

Även fotografen Nils Fritiof Blomfeldt dog i lungshot 1911, endast 24 år gammal. Vi håller på att samla in de foton han tog under sin korta verksamhetstid. Han hade sin stämpel bak på korten som är av mycket hög kvalitet.

Han fotograferade vyer över byn Ale, samt större och mindre gruppafoton. Också gårdar där familjen står uppradad ofta med häst, en cykel eller annan statussymbol. På två foton finns även grisen med.

Vykortsalbumet med många vackra vykort finns kvar hos mig. Det var mycket populärt att skicka vykort på den tiden, för hundra år sedan.

Valborg Rehnman, Ale

SÅ SKYDDAR VI KULTURARVET

För att intensifiera det skadeförebyggande arbetet har för 2009 avsatts 500 000 kronor till att ekonomiskt stödja föreningarna att investera i olika skadeförebyggande insatser. Föreningen kan få bidrag med upp till **50 % av investeringskostnaden men maximalt med 2 000 kronor**. Föreningen väljer själva vilken skadeförebyggande insats man har mest behov av. Utbetalning av bidraget sker mot insänt kvitto på vidtagen åtgärd. Först till kvarn...

Bidragsberättigande insatser

- Anskaffning av brandsläckningsutrustning.
- Utförd eltest genom EIO. För säkerhetsrabatt skall påpekanden åtgärdats.
- Installation av godkända lås i skyddsklass 1.
- Utförd fuktbesiktning genom Anticimex.
- Utökat bidrag till galler, brand-, inbrotts- eller vattenlarm. Dessa åtgärder berättigar sedan tidigare till ett investeringsbidrag på 20 % av investeringskostnaden men maximalt med 5 000 kronor per åtgärd. Kampanjen ger möjlighet till utökat bidrag med ytterligare 2 000 kronor.
- Installation av golvbrunnsinsats för att förhindra översvämning genom baktryck i avloppsrören.
- Eget förslag efter godkännande av försäkringskansliet. Exempelvis: gnistskydd, vägbom, provtryckning av skorsten m.m.

Dessutom lämnas säkerhetsrabatt på försäkringspremien på en rad skadeförebyggande åtgärder.

Hembygdsförsäkringen, Box 25, 432 03 Träslövsläge
hembygdsforsakringen@hembygd.se 0200-22 00 55

Uppdatering av försäkringsunderlaget

Det finns en ny blankett att beställa på försäkringskansliet eller att hämta på hemsidan för uppdatering av sin försäkringsteckning.

Det är viktigt att uppge rätt storlek på byggnader och att de är försäkrade i rätt kategori, så att man inte riskerar att vara underförsäkrad vid en ev. skada som då ej kan ersättas tillfullo.

Det finns två kategorier, 1 och 2.

I kategori 1 isolerade byggnader, tecknas de byggnader där ytterväggens bärande konstruktion har beklädnad både på in- och utsidan, oberoende av den isolerande förmågan. Premie utgår per kvadratmeter våningsyta.

I kategori 2 oisolerade byggnader, tecknas de byggnader som består av enkla ytterväggar och övriga oisolerade anläggningar. Premie utgår per styck i fyra storlekkategorier beräknat på byggnadsytan.

Bildillustrationer för de olika kategorierna finns att rekquirera från försäkringskansliet

Nya uppgifter

I samband med en uppdatering av försäkringsunderlaget får dessutom varje byggnad en "egen rad" och namnges på försäkringsfakturan. Detta för att ni lättare skall kunna kontrollera att byggnader ni önskar teckna försäkring för ingår i er Hembygdsförsäkring.

Hembygdsförsäkringen, Box 25, 432 03 Träslövsläge
hembygdsforsakringen@hembygd.se 0200-22 00 55

Midsommarfirandet kan bli världsarv

Enligt en artikel i Bygd och Natur 2/2009 har FN-organet UNESCO beslutat att även sedvänjor ska kunna få världsarvsskydd, precis som byggnader och platser. Runt 120 länder har ställt sig bakom konventionen. Sverige har inte skrivit under än.

Det kan alltså gälla valborgsbrasor, skördegillen eller midsommarfirande som ordnas traditionsenligt. De är så kallade immateriella kulturarv och är värda att vårda och framför allt hålla levande. Det håller nog alla med om som håller i gamla traditioner även om den inte blir världsarvsskyddade.

Institutet för språk och folkminnen har fått i uppdrag att utreda vad som krävs för att Sverige ska skriva under.

Se Norrbotten och du kan leva lycklig ett år till.

Varför skall vi tala om att åka söderut, då vi lika väl kan åka norrut. Det finns lika mycket, om inte mer att se i vårt stora Norrbotten. Jag har åkt runt i Norrbotten i över 35 år, både i jobb, på fritid och på semester och jag hittar fortfarande ställen som är helt sagolika och fantastiska. Många säger att de sett allt som finns att se i Norrbotten, men de vet inte hur fel de har, för jag garanterar att om man också blir hundra år så hinner man inte se allt som finns att se i vårt underbara Norrbotten.

Jag kan inte räkna upp var dom bästa ställena i Norrbotten finns, men jag skall ge några exempel på fina ställen som jag har besökt. Sen kan ni gå in på Sveriges Hembygdsförbunds hemsida på adressen www.hembygdsguiden.se och leta fram många fler fina ställen att besöka.

Kläppgården är ett ställe som jag gärna besöker, den ligger i Harads och tillhör Edefors Hembygdsförening. Där finns ett hembygds museum som brukar vara öppet lördagar och söndagar mellan 12-16. Sen har dom en servering som är öppen varje dag under sommaren på Laxholmen som ligger strax norr om Harads. Närmare information får ni om ni har tillgång till internet och besöker deras hemsida www.edefors.se

Ett annat ställe som jag gärna rekommenderar är Tärendö Hembygdsgille. Där finns det hela 22 byggnader att titta in i och se hur levde man i självhushållets tid. Här kan man strosa omkring hur länge som helst.

Men så kommer vi till det mest intressanta, ett ställe som jag inte har besökt, men som jag gärna skulle vilja. Jag har åkt förbi där flera gånger men inte tagit mig tid att titta in. Detta ställe är Karesuando Hembygdsförening. Här skall det finnas mycket av bygdens levnadsätt i kultur, bild, skrift och föremål. Detta skall finnas i Längmansgården, även kallad "Vita huset" som ligger mitt i byn Karesuando. Jag måste ta mig tid och besöka detta ställe, hoppas att det blir i sommar.

Men som sagt det finns många fler ställen i vårt vackra Norrbotten.

Gå in på hemsidan www.hembygd.se/norrbotten klicka därefter på Hembygdsföreningar så kommer det upp en karta på Norrbotten och alla våra 14 kommuner. Klicka på en kommun och du får upp alla Hembygdsföreningar som finns i denna kommun. Mycket nöje med att besöka hembygdsföreningarna i Norrbotten hela året om.

Jo, sen var det ju en sak till, det är med mycket sorg i hjärtat som jag tyvärr måste meddela att jag har slutat på Norrbottens Hembygdsförbund. Men jag hoppas att alla vet att detta varit ett projekt som tagit slut för mig, men som jag innerst inne inte ville skulle ta slut, för det är ett av dom, kanske det roligaste jobb jag har

haft och detta beror mycket på er alla som jobbar ute i hembygdsföreningarna. Jo detta är sant, för ett sånt mottagande som jag har fått när jag har besökt er gör att man vill komma igen och igen och igen och Från dom jag inte har hunnit besöka har fått många trevliga telefonsamtal och e-post via datorn från er. Det som också gör det svårt var när nästan hela styrelsen från Norrbottens Hembygdsförbund plötsligt dök upp hos mig och ville ha kaffe. Och det fick dom givetvis, men vad jag inte hade förväntat mig var att dom hade presenter med sig till mig. Efter ett mycket känslösamt avskedstack från ordförande Lars Israelsson så föräddes jag med en mycket fint Fickur med kedja och lock i guld. Det var alldeles för mycket. Inte nog med det, så skall ju alltid Bertil Holmgren, Anna-Lisa Häggström, Mikael Fabricius och Monica Sundström var roliga och lite fräcka, så dom såg till att jag fick ett förkläde med ett litet manligt bihang hängande under fickorna på förklädet. Dom sa att jag skulle använda det på sommaren vid grillen. Detta var alldeles för mycket, men ett stort tack till styrelsen och ett mycket stort tack även till alla er ute i hembygdsföreningarna i Norrbotten, hoppas att vi ses om inte i sommar så kanske nästa.

Ett hjärtligt tack till er alla.

Roger Häggström

Vuollerims Hembygdsförening har firat 20 årsjubileum.

Hembygdsföreningen bildades 1987 främst för att rädda ett av byns äldsta hus, Boströmsgården. Den var till försäljning och skulle bort från tomten där den var uppförd i mitten av 1700-talet.

1990 kunde huset invigas som Hembygdsgård på ny tomt och granne till museet Vuollerim 6000 år.

Tack vare anställda med lönebidrag har föreningen kunnat ha Hembygdsgården öppen året om (fram till 2006) med caféverksamhet, olika aktiviteter och arrangemang samt de två sista åren med matservering.

År 2007 lagom till Hembygdsföreningens 20årsfirande stod vi utan personal och bemanning på Hembygdsgården. Det var tufft men med stort engagemang från styrelsen och medlemmar så har vi kunnat ha en öppen Hembygdsgård under sommaren, alla måndagar och vissa helger.

En utställning uppfördes inför sommaren i det gamla Telegrafhuset, som Hembygdsföreningen äger, med ett nybyggarkök med möbler från sent 1800-tal, föremål, historiska foton från byn samt klassfoton.

Utställningen har varit välbesökt och i samband

med temadagar för skolan stod vår Hembygdsförening i år för "byavandring" där vi berättade historik kring byggnaderna och efter det fick de besöka utställning en.

Vi tycker det är viktigt för varje ort att ha en aktiv Hembygdsförening som jobbar med den historiska biten av samhället. Vi har ett ansvar till den växande generationen att berätta om bygdens historia så att den inte glöms bort, så att de i sin tur för den vidare till sina barn.

Under skolan höstlov ordnade vi en spökhistorieberättarkväll på Hembygdsgården, den blev välbesökt och uppskattad.

Vi går även ihop med andra föreningar och har olika arrangemang som gynnar byn, som t.ex. placerar ut islyktor med ljus som lyser upp hela byn i anslutning med Jokkmoks vintermarknad. Det projektet växer för varje år.

Vi deltar i midsommarfirandet, står som huvudman för projektet KultUrkraft, deltar i Temadagar för skolan, vi har måndagsträffar varje vecka på Hembygdsgården för äldre och tisdagar har vi sångstund på äldreboendet Bjärkagården.

Ja det finns mycket en hembygdsförening kan engagera sig i och när vi tittar tillbaka på de 20 åren som vi funnits kan vi känna oss stolta och tack samma att vi klarade av de första tuffa åren i vår verksamhet. Men det var tack vare all hjälp och stöd vi fick från företag och enskilda som det gick bra.

Välkomna till Vuollerim!

Vuollerims Hembygdsförening

Nancy Larsson

EFTERLYSING!

Foto: Dennis Bäckman, Boden

För ett antal år sedan hittades dessa föremål vid dykning i Lule älv, ca 150-200 meter nedströms bron mellan Harads och Bodträskfors (i närheten av det gamla färjeläget). Vad dessa "träskruvar" har använts till är för närvarande okänt. Stockarna, som är 15-20 cm i diameter, har rejäla gängor utskurna i ena änden.

Har du någon vetskap eller idé om vad dessa tingestar använts till så kontakta Hembygdsföreningen i Edefors eller någon av oss i redaktionen. www.edefors.se

Bernt Rutström, Bodträskfors

Fynda / Hjälp

På Norrbottens Hembygdsförbunds hemsida www.hembygd.se/norrbotten finns en länk Fynda / Hjälp. Där är det meningen att ni i föreningarna ska få hjälp med att lägga in om ni vill ha hjälp att identifiera ett föremål. Eller ni kanske har för många av ett föremål och vill byta till er ett annat föremål som ni saknar men en annan förening har och så vidare.

Gå in och kolla på denna sida så kanske ni kan dela med er av er kunskap eller få hjälp att hitta något ni sökt efter.

Grattis Edefors Hembygdsförening!

Norrbottens Hembygdsförbund gratulerar Edefors Hembygdsförening till 2008 års kulturpris från Studieförbundet Vuxenskolan Boden-Luleå. Motiveringen:

"Edefors Hembygdsförening har under många år, ja för att inte säga decennier, bedrivit ett brett kulturarbete bland annat genom att framställa 'Glimtar från Edefors-bygden' som beskriver gammal bygdehistoria och nutid.

Föreningen har även tagit till sig den senaste moderna tekniken med att lägga ut sitt material på webben genom Gonline, så att det då blir tillgängligt för en bredare allmänhet, exempelvis alla de som utflyttat till andra orter. Materialet kan även komma till användning i framtida forskning.

Föreningen har genom sin vävstuga bidragit till att vidmakthålla och utveckla kunskapen kring ett gammalt hantverk och föra den vidare till nya generationer.

De senaste åren har föreningen genom att anordna kulturframträdanden och kaffeservering på Laxholmen gjort att det gamla kulturområdet blivit attraktivt som besöksmål.

Med dessa exempel ur föreningens breda verksamhet anser SV Boden/Luleå-avdelningen att Edefors Hembygdsförening är en värdig mottagare av 2008 års kulturpris".

Text på sockeln: Studieförbundet Vuxenskolan
Boden-Luleå har tilldelat 2008 års kulturpris
till Edefors Hembygdsförening

Riksstämman 2009

Årets riksstämma genomfördes i Lund med Skånes hembygdsförbund som värd.

Nytt arbetsprogram om ett tiotal verksamhetsområden för hembygdsrörelsen togs vid stämman. De närmaste åren prioriteras följande frågor:

- Synliggöra kulturarvet och hembygdsrörelsens arbete
- Värna kulturarvet och hembygden
- Tillgängliggöra kulturarvet för alla oavsett bakgrund
- Främja intresset för kulturarvet och hembygden

Riksstämman antog ett uttalande där man tar avstånd från främlingsfientliga och nationalistiska grupper i samhället som använder kulturarvet för att utestänga människor med annan etnisk eller religiös bakgrund från vår gemenskap. Texten fortsätter "Det svenska kulturarvet - i alla dess uttryck - är ett resultat av många olika kulturers inflytande under mycket lång tid. Så formas också framtidens svenska kulturarv av alla människor som lever här idag.

Hembygdsrörelsen har ett humanistiskt och demokratiskt synsätt. Vår rörelse är öppen för alla, oavsett bakgrund."

Länsförsäkringar i Halland och SHF har bildat en byggnadsvårdsfond som föreningarna kan söka pengar från med början 2016.

Stämman avslutades med att stafettpinnen, framtagen av Norrbotten, överlämnades till Västergötlands hembygdsförbund som ordnar Riksstämma i Skara 28-29 maj 2010.

- - -

Norrbottens Hembygdsförbund skickade en styrelseledamot att representera på stämman i Lund och det blev Anna-Lisa Häggström, sekreterare i förbundet och ordförande i Leijärvi-Pitkärvi Hembygdsförening. Här kommer lite av det hon har skrivit ned om hur hon upplevde Riksstämman i Lund.

Invigningen hölls utomhus där ungdomarna fick visa upp sig, både i dans och med musikinstrument. Min tanke när jag packade inför Skånebesöket var att jag skulle ju till Skåne så då gäller väl sommarkläder men ack så fel jag hade, det blåste kallt och regnade tyvärr. Promenaden blev därför nästan språngmarsch till stämmolokalen där ett föredrag av Dick Harrison "När Skåne blev svenskt" väntade.

Jag satte upp en rollup som föreställer Leijärvi-Pitkärvi Hembygdsförenings aktiviteter och högst upp på denna står det Haparanda Tornio. Många besökte mitt bord och de undrade om det var där Riksstämman skulle vara nästa år, men mot slutet av stämman kom det fram att Riksstämman år 2010 blir i Skara 28-29 maj.

Till riksstämman i Kiruna 2008 skrev vi från Norrbotten motioner och dessa togs nu upp till min glädje.

Vår motion om att påverka ungas intresse för sin hembygd har resulterat i att det pågår seminarium på olika platser i landet för att öka intresset hos Hembygdsföreningarna att vända sig till barn och ungdomar, gärna i samarbete med skolan. En handbok i ämnet är under produktion.

Motionen om Rätt till fast telefoni har tagits upp av SHFs styrelse i samtal med "Hela Sverige ska leva" som i sin tur driver frågan vidare.

Medlemsavgiften fastställdes till 8:-kr per medlem. Ingen förändring alltså.

Det nämndes att SHF fyller 100 år 2016.

Nu till festligheterna; i Alnarp blev det visning av gamla jordbruksmaskiner samt middag med underhållning. Hembygdsresan jag valt gick till Danmark, vi åkte den långa bron över havet, kusligt för den var lång, och vi skulle sitta på en uterestaurang men det bara regnade så det blev inomhus istället.

Jag tycker att det var några fina dagar med upplevelser som jag har som ett fint minne.

Anna-Lisa Häggström
Leijärvi-Pitkärvi hembygdsförening

Årets utmärkelse 2008

Norrbottens Hembygdsförbund delar sedan några år tillbaka ut "Årets utmärkelse" till någon som arbetar i överensstämmelse med Hembygdsförbundets anda. För 2008 blev det journalisten/författaren Bosse Johansson, Kalix som fick utmärkelsen för sina böcker "Dit vägarna bär" och "Flottare med färg".

Motiveringen lyder

"Bosse Johansson har i sina böcker speglat livet och vardagen i de "glömda" byarna, vägarna och älvarna.

Han har lyssnat på de röster som har funnits och finns i Norrbottens landsbygd."

En överraskad och glad Bosse emottog utmärkelsen på Biblioteket i Kalix. Han berättade att det varit roligt att göra dessa böcker och att han har ännu en bok på gång.

Hembygd i Norr

*medlemsblad för
Norrbottnens Hembygdsförbund*

En God Jul

Redaktionsgruppen för detta nummer av Hembygd i norr tackar föregångaren Birgitta Häggström för sin tid som redaktör

Ulf Westfal, arkeolog, museiman och hembygdsintresserad
Crister Lövgren, konstnär med brett kulturintresse
Lennart Wikström.

Redaktionsruta - Hembygd i Norr

Ny redaktion för Hembygd i Norr: Ulf Westfal, Lennart Wikström och Crister Lövgren
Material skickas till Ulf Westfal. Tel: 0976-10097 E-post: ulf.westfal@vuollerim.se

Norrbottens Hembygdsförbund, Box 266, 971 08 LULEÅ
hemsida: www.hembygd.se/norrbotten
VX 0920-24 35 00, fax 24 35 60, reception 24 35 01, kanslist 24 35 28
Postgiro 437 29 91-2

Hembygdsresor ekonomisk förening

*vill anordna resa till norska Tysfjord och speckhuggarna
under senhösten 2010.*

*Även en inlandsbaneresor förberedes i samband med att Överhogdalstapetens upptäckt har 100-
årsjubileum. Här samarbetar vi med andra föreningar längs banan. Vi ordnar resan norrifrån.*

Hör av er till Norrbottens hembygdsförbund om ni är intresserade av tidpunkter och priser.

Medlemsavgift i Norrbottens Hembygdsförbund

Medlemsföreningarna betalar från 2010 12 kr/medlem, minimum 250 kr.

I medlemsavgiften ingår bl.a. Årsboken som görs i samarbete med Norrbottens Museum. Föreningen får även skicka ett ombud till årsmötet för varje påbörjat 50-tal betalande medlemmar, dock högst fem ombud som har en röst var.

Enskild medlem betalar från 2010 200 kr och har yttrande- och förslagsrätt.

De föreningar som inte har betalt medlemsavgiften före den 1 maj får ej skicka ombud och tappar därigenom sin möjlighet att påverka med sin röst vid årsmötet.

Stiftelser, företag och organisationer, oavsett storlek, betalar från 2010 1000 kr/år.

Försäkringen

Försäkringen gäller enligt avtalet enbart för medlemmar. Är medlemsavgiften inte betald vid en eventuell olycka så gäller alltså inte försäkringen.

Innehåll:

Redaktionsruta	2
Medlemsavgiften	3
Försäkringsruta	3
Ordförande har ordet	4
Norrbottens kulturmiljöprogram 2010 - 2020	5
AU's möte i Gällivare	8
Nye kassören presenterar sej	8
Skulpturen "Gammal gruvarbetare" invigd på Hembygdsgården i Svappavaara	9
Hus med historia	10
Sinnligt hembygdskåseri	11
Böcker att beställa	15

Försäkringsruta

Vinterskadesäker Hembygdsgård

Risken för vattenskador är extra stor vintertid, många skador beror på att ledningssystem för varm- o kallvatten fryser. Tillräcklig grundvärme och aktiv tillsyn av hembygdsgården är extra viktigt under vintermånaderna.

Om hembygdsgården inte används vintertid är det bra att stänga av vattnet och tömma ledningssystemet.

Nedan följer några goda råd för att förhindra skador både på och i byggnaderna.

- * Kontrollera takbeklädnaden så att den står emot regn och snö.
- * Rensa hänggrännor från löv/skräp och led bort vattnet från stuprör.
- * Rensa grunden från organiskt material.
- * Töm utvändiga utkastare och tag bort slang och snabbkoppling.
- * Kontrollera att synliga vattenledningsrör och kopplingar är hela.
- * Se till att skarvar och fogar i våtrumsbeklädnad är täta och hela.
- * Ventilera mot fukt och mögel – låt innerdörrar, skåp och lådor stå öppna. Öppna upp husets luftventiler.

Hör av er till försäkringskansliet för mer råd och tips för att skadeförebygga!

Hembygdsförsäkringen, Box 25, 432 03 Träslövsläge

hembygdsforsakringen@hembygd.se 0200-22 00 55

Ordförande har ordet

I början av december hade vi kallat till möten i Svappavaara, Vuono och Luleå. Det kom 60 personer som fick information om försäkringarna, vad hembygdsrörelsen tycker och projektet Hus med historia. Det var fina diskussioner som visade att hembygdsrörelsen är vital och vill satsa på framtiden. Vi kommer också i början av januari att arrangera nya möten i Norrbotten. Alla föreningar som inte deltog kommer att få en kallelse.

Ung hembygdsrörelse

I Norrbotten har vi 96 föreningar och över 58 % av dem är bildade efter 1980. Riksgenomsnittet är 25 %. Det betyder att vi i Norrbotten har många nya hembygdsföreningar som är unga. Det är glädjande och innebär att det är många nya förtroendevalda i hembygdsföreningarna. Sammanställningen av vad hembygdsrörelsen tycker i Norrbotten kan du se på hemsidan www.hembygd.se

Jag vill också betona vikten av att alla betalar medlemsavgiften i det inbetalningskort som har skickats tillsammans med årsboken. Vi kommer att vara stränga i vikten att betala medlemsavgiften. Om inte en hembygdsförening betalar sin avgift innebär att försäkringen på tex byggnader inte gäller.

Miljoner till hembygdsföreningarna

Låt mig avsluta med en god nyhet. Vår kulturminister har i kulturpropositionen och i regeringens budget tagit fram 30 miljoner i stöd till hembygdsföreningarnas "Hus med historia". Dessa medel gäller under två år men jag vill betona vikten att föreningarna ansöker om medel till upprustning av sina byggnader. Ansökan måste lämnas in till länsstyrelsen senast 31 januari. Du kan läsa mer om projektet på www.hembygd.se Du kan också ringa till mig på telefon 0973-10306 om du funderar över något. Byggnadsvårskommittén med Monica Sundström tel 070-6110097 hjälper dig också gärna med information

Gott Nytt År

Lars Israelsson. Ordförande i Norrbottens hembygdsförbund
Stationshuset
982 60 Porjus
Tel 0973-10306
lars.israelsson@hembygd.se

Se hembygden! Norrbottens 99 hembygdsgrårdar visar ortens själ!

Norrbottens län omfattar en fjärdedel av Sverige. 99 orter har en aktiv hembygdsförening med över 10.000 medlemmar. Deras största vilja är att sätta den egna hembygden i centrum. Hembygdsgrården är deras mötesplats och du är hjärtligt välkommen att besöka hembygdsgrården. Alla hembygdsgrårdar är olika. Det är ortens historia som har satt färg på husen och deras innehåll. Men givetvis också eldsjälarna i hembygdsföreningen sätter spår i hembygdsgrården. Många av hembygdsgrårdarna har kaffeservering och hembakt bröd. Några erbjuder även en möjlighet till logi. Bagarstugan kan vara öppen och missa inte tillfället att smaka på brödet som bakas. Ibland är det stora arrangemang på hembygdsgrården med visning av hantverk, folkdans och musik från bygden.

Hembygdsgrården är alltid öppen för dig. Du kan ströva runt och känna hembygdens knaster. Om dörren är stängd kan du ringa till kontaktpersonen som finns under varje hembygdsgrård. Vi är glada att visa vårt orts själ i hembygdsgrården. Vi tror på framtiden i våra hembygd.

Om en resa och ett yttrande kring ett remissförslag om Norrbottens regionala kulturmiljöprogram 2010-2020

Länsstyrelsen i Norrbotten önskade synpunkter på urvalet av värdefulla kulturmiljöer som föreslås ingå i länets kulturmiljöprogram 2010-2020.

Länets museer, kommuner och intresseorganisationer fick möjlighet att medverka i projektet som är ett viktigt led i arbetet med att förankra det nya kulturmiljö-programmet som fastställs i december 2009. För mig betydde detta en rejäl rundtur i vårt läns kulturhistoria. Med en av länets allra bästa ciceroner, hembygdsforskaren, Mikael Fabricius, reste jag hundratals mil för att lära mig det material och de miljöer som hembygdsföreningarna så väl upprätthåller. Som projektledare för arbetet med Norrbottens hembygdsförbunds remissvar till Länsstyrelsen, fick jag med resan en kunskap som var nödvändig för att sammanställa arbetet.

Kriterier för en intressant kulturmiljö

Det kulturhistoriska värdet för de utvalda miljöerna bedöms ur ett regionalt och nationellt perspektiv. Det värdet ligger i att miljön antingen är unik eller särskilt representativ för liknande miljöer inom samma kategori. Miljön kan visa på de historiska sammanhangen, eller berätta om ett historiskt skede. Värdet kan även ligga i ett identitetsskapande, att miljön är en betydelsefull symbol som

visar på lång kontinuitet eller tradition. Byggnadsteknik, materialval och utformning ingår i detta kulturhistoriska värde. Miljöerna skall även vara välbevarade och tydliga för att kunna användas pedagogiskt för skolor i undervisning eller i turistsammanhang. Tillgängligheten spelar här en viktig roll. Också långsiktigheten bedöms viktig. Därför favoriseras miljöer där den lokala förankringen och engagemanget är starkt och uttalat.

Hembygdsrörelsens betydelse

Det svenska kulturlivets största folkrörelse, hembygdsrörelsens föreningar och förbund, har i de flesta fall en etablerad position både som samtalspart och resurs såväl lokalt som regionalt och nationellt i kulturfrågesammanhang. Det är en relation som byggts upp under lång tid och som vilar på förtroende och ömsesidigt beroende.

Trots omfattande kulturverksamhet som årligen möter fler än tre miljoner människor, ingår inte hembygdsföreningarnas aktiviteter i den statliga statistiken över svenskarnas kulturvanor. Möjligen är det en orsak till varför hembygdsgårdarna saknas som enskild kategori bland de miljöer som behandlas i länets regionala kulturmiljöprogram. Norrbottens Hembygdsförbund består idag av ungefär ett hundra föreningar där gårdar, byggnader, miljöer och kulturaktiviteter är huvudingredienserna.

Hembygdsgårdarna

Hembygdsgårdarna i landet representerar i sammanhanget lokala samlingspunkter för aktiviteter kring kulturarvet. Gårdarna utgör en stor resurs som miljöer för iscensättande av kulturarvet, både för traditionellt firande av högtider och fester och som fond för bygdespel. Men gårdarna har också stor potential som miljöer för historiska rollspel, som idag är en stor ungdomsrörelse. Landets hembygdsrörelse förvaltar på sina gårdar ca 10 000 byggnader. Det stora flertalet är kulturhistoriskt värdefulla, i många fall unika och av nationellt intresse. Byggnaderna med dess tidsenliga föremål, samt trädgårdarna med typiska växter är en stor inspirationskälla för allmänheten som blir alltmer intresserad av att vårda sitt kulturarv. Trots det utgår inga statliga bidrag till förvaltning och skötsel av gårdarnas byggnader och kulturmiljö. Svenska Hembygdsförbundet (SHF) befärar att en del av denna kulturskatt riskerar att gå förlorad om inte ytterligare insatser görs för bevarande

av traditionell kunskap och hantverksteknik. SHF föreslår att staten ökar sina insatser för bevarandet av traditionell kunskap, något som skulle underlätta arbetet med att bevara hembygdsgårdarna.

Samspel med civilsamhället och folkbildningen

SHF välkomnar att den senaste kulturutredningen lyfter fram civilsamhällets betydelse för kulturlivet. Hembygdsrörelsen är kulturlivets största och mest lokala folkrörelse med stora erfarenheter av olika samverkansformer, ser här ett erkännande för det ideella engagemangets betydelse. SHF menar att hembygdsrörelsen är en viktig aktör i civilsamhället som kan bidra till att uppfylla kulturpolitikens mål om delaktighet för alla. Man kan bidra till regional utveckling inom tex arbetsmarknadspolitik, skolan, folkhälsan. Det finns vidare behov av att förbättra samspelet mellan folkbildning och verksamheter inom kulturområdet. Även Norrbottens Hembygdsförbund bidrager med sina föreningar, gårdar, byggnader och verksamhet till denna positiva betydelse för kulturarvet.

Hembygdsgårdarna i Norrbotten uppfyller de uppsatta kriterierna

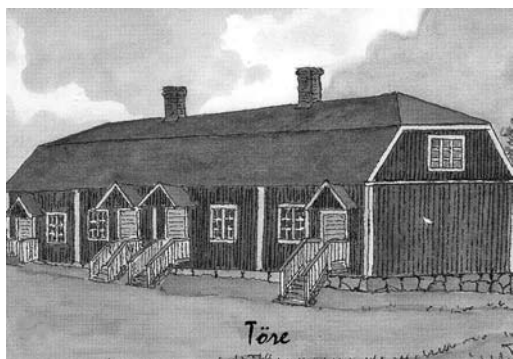
Det kulturhistoriska värdet: Här förekommer både unika och representativa miljöer i länets skiftande geografiska landskap, som alla har en egen natur- och kulturmiljö. För identiteten får de skilda hembygdsmiljöerna självklart en nyckelroll i vårt län. Byggnadsteknik, materialval och utformning blir en viktig del av denna kulturella identitet. Den materiella kulturen skapar tillsammans med kringaktiviteter en grund för att förstå i vilket sammanhang just vår hembygdsgård hör hemma och hur den står i relation med andra.

Kulturmiljöerna är välbevarade, lättillgängliga och tydliga. Detta även om de ofta inte är helt kompletta i byggnadsbestånd eller är flyttade från sin ursprungssplats. Detta gäller för övrigt större delen av landets nordligare delar där nomadism och förflyttningar hör till vårt kulturmönster. Samer, rallare, nybyggare och kustlevande jakt- och fiskekulturer har alla delat detta levnadssätt. Kravet på att byggnader skall värderas olika om de tillhör en bofast eller mer mobiliserad kulturform bör ses över. Norrbotten med sin speciella, ofta kringflyttande byggnadskultur bör ställa sig i spetsen för denna utveckling som stöds av allt fler aktörer inom alla Kultursveriges nivåer. Det stora flertalet av länets hembygdsgårdar är populära

utflyktsmål, både för turister och närboende. Det finns även mycket utvecklad pedagogisk och publik verksamhet vid många av gårdarna. Ett intensivt samarbete med skolor från skilda stadier pågår samtidigt.

Långsiktigheten: Den lokala förankringen och det engagemang som är hembygdsrörelsens grund, borgar för en långsiktighet som få andra ägarkonstellationer kan leva upp till.

Vad vill Norrbottens hembygdsförbund?

Från Läns museet hörs önskemål om att varje hembygdsgård i länet bör ingå i Norrbottens regionala kulturmiljöprogram. Detta för att samtliga gårdar med verksamhet uppfyller de i kulturmiljöprogrammet uppsatta kriterierna.

Från länets hembygdsförbund vill vi i detta skede komplettera programmet med följande tillägg och förändringar, som

är ett axplock ur länets hembygdsmiljöer, väl värda att ingå bland de hittills utvalda. Urvalet bygger på geografisk spridning och goda exempel av skilda kategorier av kulturmiljöer som är knutna till Norrbottens Hembygdsförbund.

Hur blir resultatet?

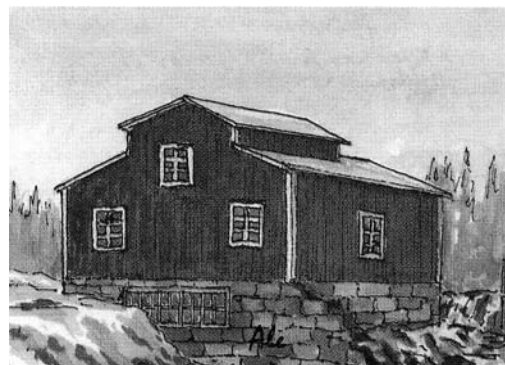
Givande samtal med Länsstyrelsen har visat på en stor förståelse för hembygdsrörelsens intressen i kulturmiljöprogrammet. Av de förslag och synpunkter som vi framlagt, påpekas att de hembygdsgårdar som redan ingår i en kategori som finns med i kulturprogrammet bör tydliggöras. Hit hör gårdarna i Gallejaur, Glommerträsk, Abborträsk-Peltovaara, Nattavaara by, Harjugården i Korpikylä, Murjeks seminarium, Hyttgården i Töre, Hurugården i Svappavaara, Tärendös hembygdsområde, Martingården i Nybyn och Aunesgården i Övertorneå.

Avslag blev det dock för hembygdsmiljöerna vid Landsbygdsmuseet i Sörbyn, Hembygdsgården i Vuollerim eftersom de anses utgöra en för begränsad miljö. Suupalo i Vittangi och Gellivare hembygdsområde då de inte är ursprungliga miljöer som tydligt visar kulturmiljöns historia och sammanhang. Alviks fäbodrar, Swensbylida kultur- och industriområde och Lundströms gård i Råneå utgår i jämförelse med liknande miljöer.

Länsstyrelsen anser att Ale kultur- och industriområde samt Rödlundska gården bör ingå som nya miljöer i programmet.

Resan med kulturmiljöprogrammet måste gå längre

Precis som med min fysiska resa i norrbottens fantastiskt rika hembygdsmiljöer, måste resan och arbetet med länets kulturmiljöprogram gå vidare. Vi har fått stor förståelse för våra synpunkter från Länsstyrelsen och förbättringar utlovas. Bland de remissinstanser som deltagit framkommer också positiva yttranden som stöder vårt arbete. Både Norrbottens museum och Landstinget poängterar särskilt vikten av att hembygdsrörelsens kulturmiljöarbete beaktas i länets kulturmiljöprogram. De problem som finns kring flyttade byggnader och begränsade miljöer skulle kanske kunna lösas om de införlivades i mer övergripande kategorier. Det skulle kunna bidra till att fler intressanta kulturmiljöer från länets historia kunde medtas i programmet. Detta gäller inte minst det senaste seklets industrihistoria som fortfarande finns kvar som fysiska lämningar i form av t ex gruv-, skogs- och vattenkraftssamhällen. Liknande önskemål har tidigare framförts av Norrbottens industriarv.

Ni får gärna följa med på min resa i norrbottens kulturhistoria. Både som upptäckare bland länets många intressanta hembygdsmiljöer och som medarbetare eller medlem i någon av hembygdsrörelsens föreningar

Ulf Westfal

Norrbottens Kulturmiljöprogram 2010 - 2020

På länsstyrelsens hemsida (www.bd.lst.se/kulturmiljo) kan man läsa mer om länsstyrelsens arbete med kulturmiljöprogrammet. Där står bl.a. "Målsättningen är att det ska bli ett gemensamt kulturmiljöprogram för Norrbotten som ska användas för att prioritera olika insatser för att bevara länets kulturarv och kulturmiljö. Det ska bli ett digitalt lättillgängligt redskap som ska kunna användas både regionalt och lokalt. Det ska bl a kunna fungera som planeringssunderlag och ligga till grund för olika insatser för regional utveckling."

Arbetsutskottets möte i Gällivare

AU hade möte i Gällivare i november. Man träffade journalister och informerade om att regeringen beviljat 30 miljoner kronor under två år till byggnader som förvaltas av Hembygdsrörelsen. Au besökte även invigningen av Nya Laestadianska bönhuset och Gällivare hembygdsområde som sprudlade av aktiviteter.

Den nya kassören presenterar sig.

Jag heter Lars Lindberg och kommer från Uddevalla i Bohuslän, Jag flyttade till Norrbotten 1982 då jag började studera till folkskollärare i Luleå. Därefter har jag varit Norrbotten trogen.

Mitt främsta intresse för närvarande är Luleås hembygdshistoria men också kulturhistoria i allmänhet. Jag är aktiv i Luleå Hembygdsförening. Jag har tagit på mig ideella uppdrag inom Norrbottens kulturhistoria. För tillfället dokumenterar jag alla kyrkor inom Luleå och kommer att presentera deras historia i tryck. Jag är även stugvärd och sköter om Luleå Hembygdsförenings hus med inre och yttre tillsyn på Köpmangatan 22 i Luleå.

Jag skall försöka besöka så många hembygdsföreningar i länet som möjligt under det kommande året för att lära mig mera om föreningarnas arbete och för att bekanta mig med alla dessa fina platser där föreningar finns.

Ett stort tack till Birgitta Häggström för hennes tid som kassör.

Med vänlig hälsning
Lars Lindberg

Skulpturen "Gammal gruvarbetare" invigd på Hembygdsgården i Svappavaara

Alldeles lagom till byns hemvändardag, den 26 juli, fick Hembygdsföreningen äntligen den gamle gruvarbetaren på plats. Nu står han där vid Hurugårdens gavel väl förankrad i armerad betong och minner om Svappavaaras gamla gruvhistoria.

Konstnären bakom verket är Ivan Gunnestam som med sin teckning vann den tävling som utlystes inför Svappavaaras 350-årsjubileum år 2005 och som skulle bli en lämplig symbol för firandet.

Logotypen har sedan använts i olika sammanhang, bl.a. pryder den en jubileums-tallrik, den används i föreningens brevhuvud och andra dokument.

Hembygdsföreningen ville dock få sin "gubbe" i ett mer beständigt utförande och började diskutera någon form av skulptur. Idéer och förslag kom och gick, somliga visade sig ogenomförbara och andra bara förkastades. Ett förslag från KGS i Kiruna visade sig genomförbart och skulle tåla tidens och vädrets tand. Genom generös sponsring från KGS står han nu där, tillverkad i 3 mm rostfri plåt som målats i den tidsenliga rätta grå färgen.

Med många bybor och gäster på plats blev det dags att låta täckelset falla och självklart med Gunnestam vid snöret. Nu står byns nya konstverk där och överblickar vad som händer på byn och inväntar säkert med spänning en ny gruvepok i Svappavaara, fast med betydligt modernare utrustning än den som stod till buds på hans tid.

Hus med historia – hembygdsföreningar kan söka pengar

Hus med historia är en särskild satsning på hembygdsgårdarnas byggnader. Under 2010 och 2011 satsas totalt 15 miljoner kronor per år på projektet till byggnadsvårdsinsatser.

Sveriges Hembygdsförbund kommer att få del av medlen för stöd till de regionala hembygdsförbunden och för arbete med konferenser, information och andra aktiviteter som kan leda till en långsiktig kunskapsuppbyggnad om hembygdsgårdarnas kulturmiljö och byggnadskultur.

Hus med historia ska leda till fler besökare till hembygdsgårdarna. Arbete med husen ska därför samordnas med publika aktiviteter som t.ex. byggnadsvårdsdagar, guidningar av hembygdsgården som berättar om miljön, vad husen använts till, vilka som bebott dem, om material och byggnadsteknik och andra aktiviteter som kan annonseras ut.

Så här ansöker hembygdsföreningen om bidrag

Sista ansökningsdatum: Ansökan ska vara inlämnad till länsstyrelsen senast den 31 januari för insatser under 2010.

Vem får söka: Hembygdsföreningar som äger byggnader eller där föreningen har långsiktigt avtal om upplåtelse av hus.

För vad kan man söka: För vård av byggnader som har ett kulturhistoriskt värde och representerar lokal byggnadskultur. Observera att även flyttade byggnader får bidrag. Byggnaden/miljön ska vara öppen för allmänheten och användas för publik verksamhet. Byggnadsvård kan vara både utvändigt och invändigt. Bidrag fördelas inte till restaurering av föremål.

Hur ska man söka: Ansökningsblanketter (Blanketten för Bidrag enligt förordningen 1993:379 om bidrag till kulturmiljövård) finns på länsstyrelsernas hemsidor. En kompletterande bilaga håller på att tas fram.

En kopia på ansökan ska skickas till Sveriges Hembygdsförbund. Till ansökan ska bifogas bl.a. bildmaterial som illustrerar åtgärdsbehoven och även översiktliga bilder av hembygdsgårdens miljö. Till ansökan ska också bifogas en be-

skrivning av vilka publika aktiviteter som föreningen planerar i samband med arbetet med husen.

Hur mycket bidrag kan ges: Länsstyrelsen beslutar om bidragets storlek enligt förordningen om bidrag till kulturmiljövård. I vissa fall är det möjligt att få bidrag med upp till 90% av kostnaden.

Information: Ta kontakt med ert regionala hembygdsförbund. Förbundet behöver veta vilka föreningar som söker för att bäst kunna samordna information, aktiviteter och kontakter med länsstyrelsen. Förbundet kan även ge information och råd om projektet Hus med historia. Föreningar kan även vända sig direkt till Sveriges Hembygdsförbund, SHF, för information.

Vad händer efter ansökan: När ansökan har kommit in till länsstyrelsen (observera senast 31 januari) kommer det regionala hembygdsförbundet/SHF att samråda med länsstyrelsen om ansökan. När det är klart äskar länsstyrelsen pengar till respektive län från Riksantikvarieämbetet som i sin tur ska samråda med SHF om hur mycket pengar som ska fördelas till varje län. Beslut om tilldelning till länen fattas senast 31 mars.

Gamla Prästgården i Arvidsjaur

Sinnligt hembygdskåseri

Igenkänning och vanor har alltid spelat en viktig roll för vår hembygdskänsla. Det vi upplever med våra sinnen lagras inom oss som minnen som vi återvänder till medvetet eller omedvetet. Alla har vi väl exponerats av dofter och smaker där vi påminnes om något vi tidigare upplevt. Det kan gälla såväl stanken av sophinken vi tvingades bära ut som hjälpreda åt våra föräldrar, eller varför inte den första kärlekens mysiga odör av billig parfym och kroppslukt. Vi känner igen upplevelser och företeelser som sedan bildar mönster och vanor i våra liv.

Den här artikeln kåserar kring de klassiska fem sinnen, syn, hörsel, känsel, lukt, och smak. De fastslogs av Aristoteles på 300-talet före Kristus. I dagens läge anses allmänt att det finns minst sju sinnen hos människor, och att det hos andra organismer finns åtminstone två till.

Ständigt kommer det nyheter i media om sinnenas betydelse för hur vi beter oss i olika situationer. Vilken roll spelar de sinnesintryck vi utsatts för genom livet eller i historien, för hur vårt liv gestaltar sig idag? Är även dessa intryck liksom hembygdsgården, industriminnet eller fornlämningen en del av vår hembygd? Någonting som vi medvetet eller omedvetet, tycker om att minnas och vårda.

Mitt intresse i ämnet startade med mer eller mindre skämtsamma påståenden av den alltför tidigt bortgångne arkeologen, museigeniet och skaparen av "Institutet för forntida teknik", Tomas Johansson. När han experimenterade i olika förhistoriska miljöer funderade han ibland kring olika moderna företeelser som onödigt TV-tittande, spelautomatberoende och tobaksrökning:

"Det är väl inte konstigt att folk kan sitta timtals framför TV-apparaten och tomstirra på ointressanta program kväll efter kväll. Vi har ju i hundratals av årtusenden haft eldbrasans flimmer som enda upplysta objekt framför våra kvällsögon. Det verkar som att huvudsaken till vårt slötittande är att någonting flimrar och rör sig i vårt synfält."

"Vi skall inte förundras över varför vi älskar ljudet av en jackpot på den enarmade banditen, när vi redan i vårt tidigaste stenhantverk för tusentals år sedan, eftersträfvade just detta ljud. Då som en bekräftelse för det perfekta hammarslaget när det gällde att forma ett råämne av flintsten till ett brukbart verktyg."

"Tobaksbolagen borde sponsra forskning kring hur rökning har utvecklats genom att människor nästan alltid i historien vistats i rökiga bostäder."

Skämt eller ej. Kanske finns det omedvetna kopplingar mellan det vi gör idag och sånt vi gjort under långa perioder av vår tillvaro långt innan vårt moderna samhälle utvecklats.

Syn och hörsel

Varför behöver vi glasögon och hörapparater idag? Under nästan hela vår historia har vi människor anpassats för ett jägar- och samlarsamhälle. Det var nödvändigt att kunna urskilja åt vilket håll jaktbytet eller maten fanns och hur långt bort det låg. Därför har vi två ögon och två öron som kan användas för denna funktion. Sinnena gav oss nödvändig information om riktning och avstånd. Vad händer när samhället förändras mot en stationär bofast tillvaro där vi inte längre får en naturlig träning att se och höra både på korta och långa distanser?

Öronens förmåga att höra har inte förändrats lika mycket som de ljud de har utsatts för genom historien. Naturligt vindbrus och forsande vattenflöden har ersatts av fyrverkerier, bomber, rock-konserter och diskotek. Resultatet blir hörselskador.

Olika djurarter tycks ha en förmåga att urskilja vad som är nyttigt eller farligt att äta. Deras sinnen bejakar eller varnar för att inta viss föda. Kossor och kreatur lär undvika vissa växters färger när de betar medan de föredrar andra. Vad betyder färgernas variationer för människan? En hembygdsgård eller ett torp i Sverige skall enligt många av oss vara rödmålad. Vi har vant oss att förknippa färgen med just denna företeelse av vår hembygd. Faluröda hus känns trygga och äkta trots att de är mindre än ett och ett halvt sekel gamla. Vidare lär enligt färgpsykologin andra kulörer ha andra inverkningar på oss. Ibland är dessa effekter internationella, ibland regionala eller mer lokala och subjektiva.

Det vi ser påverkar oss och styr vårt handlande. Ofta får man höra om hur spindelfobier har historiska orsaker. Blotta åsynen av spindeln påminner människan om den fara det giftiga krypet utgjort

för oss i en avlägsen forntid.

Liknande resonemang brukar användas för att förklara höjd-, cell- eller torgskräck.

Smak och lukt

Sött, surt, salt och beskt ansågs länge som de smaker människan kan urskilja. Sedan umami för ett sekel sedan upptäcktes som "den femte smaken", fick vi även en smak för "gott/färskt" eller av protein. Nu är det tydligen dags igen. Smaken kalcium blir den sjätte smaken som vi kan analysera med vår tunga. Genom att lära oss kring "nygamla" smaker kan vi själva kanske undvika såväl proteinbrist som benskörhet. Det handlar bara om att vi måste lära oss att det smakar gott.

Vad betyder mat och dryck för vår hälsa och historiska självkänsla? Älgen, renen, ripan, laxen och surströmmingen har för människor i norr erbjudit lukt- och smakupplevelser som vi sällan vill utbyta mot svartsoppa eller gåslever och spettekaka från söder. Vi känner oss hemma med en viss kost som vi anpassats till under årtusenden. Många lokala krogar och bygdegårdar serverar därför ofta föda med lokal anknytning. Kanske är pizza och kebab berikade med renkött, endast en anpassning från marknaden till just våra historiskt upplevda norrländska smak- och luktpreferenser. Globalt anses på liknande sätt alger lukta gott för japaner men illa i för oss i västvärlden. Viner, tryffel och ostron har liksom paellan sina lokala och regionala gourméter som lever intill respektive smak- och luktkälla. Allt fler vin- och matkännare rekommenderar lokalt framtagen dryck och föda tillsammans, för att våra sinnesupplevelser skall optimeras.

Hos alla däggdjur inklusive människan, finns organet Grünebergs ganglion, en del av luktsinnet, som hitintills haft en okänd funktion. Nyligen har schweiziska forskare kunnat visa att organet, åtminstone hos möss, användes för att känna lukten av rädsla. Rädda och stressade djur sänder ut alarmferomoner för att varna andra individer av samma art när fara hotar.

Elefanter kan skilja åtminstone två kenyanska folkgrupper åt på lukten. Hos massajerna i området Amboseli fanns en gammal manbarhetsrit, där unga män skulle slå en elefant med käpp. Elefanterna lärde sig med tiden att lukten av massajerna utgjorde en varning för stryk. De jordbrukande kadamänniskorna brukar däremot inte utgöra något hot mot elefanterna och deras lukt var följaktligen ofarlig.

Ser vi luktupplevelsen i ett långt tidsperspektiv blir det riktigt intressant. Kan de självupplevda, behagfulla dofterna av mannens svettiga T-tröja eller kvinnans benunderkläder hjälpa oss att undvika inavelsproblem för kommande generationer?

Här finns det flera aktuella undersökningar. Resultaten av dessa har av forskare tolkats som att våra val av partner påverkas av de doftsignaler som partnern utsänder. Ju mer tilltalande en doft upplevs, desto längre bort ligger den tilltänkta partners genuppsättning i förhållande till ens egen. Risken för inavel minskas. Det lär även finnas ett speciellt ord på samiska för lukt som fungerar som indikator för rätt partnerval.

Kanske kan man hänvisa till djurhonors igenkänningsförmåga till avkomman. Modern känner igen lukten av sin egen unge och vet därför att det är just hennes avkomma, även om ungen finns i en större skara av nyfödda. Luktminnet är ett välutvecklat sinne, och kroppsdofter har ett eget separat nätverk i storhjärnans utvecklingshistoriskt sett äldsta del. Vi har väl alla råkat ut för att tidiga minnen kan tas fram ur hjärnans fördolda, när vi känner igen en lukt som vi känt som barn. Men luktminnen kan passera genom otalet generationer.

Jordbruksverket råder hundägare att skaffa en dosa med doftämnen, feromoner, som kan lugna oroliga hundar inför helger när olika fyrverkeriers oljudschocker kan befaras. Det konstgjorda feromonet skall likna det som tikens juver avger för att få valparna att känna trygghet. Bland de populära Wonderbaumgranarna, som ibland hänger i bilars backspeglar, har den klassiska storsäljaren talldoft nu blivit försäljningsmässigt omkörd av granen med nybilsdoft.

Nya deodoranter skall kunna göra oss mer intressant på dansgolvet när de genom sin lukt påverkar danspartnern till närmare umgängen. Vid lägenhets- och husförsäljning användes allt oftare dofter för att göra affären mer intressant. Doften av nybakat bröd kan ge ett hemtrevligt intryck som påverkar kunden utan att denne är medveten om avsikten. En kanelbulle kan avgöra affärens utgång.

Vad händer med oss när deodoranter och andra artificiella doftmedel sätter det naturliga luktminnet ur spel? När smak-, hörsel- och synintryck inte stämmer överens med våra historiskt invanda mönster.

Känsel

Känsel kan ses som det sinne som har störst inverkan på en persons hälsa. Erfarenheter av smärta vi upplevt skyddar oss från upprepningar av gjorda felsteg. Inom sjukvården kan man studera hur kroppslig kontakt påverkar patienter. Beröring leder till snabbare tillfrisknande. Om man inte får tillräckligt med beröring av medmänniskor skadas det även mentala välbefinnandet och vi blir olyckliga.

Känselorganen avkänner även temperaturer. Behaglig värme utomhus kan ge oss ett välbefinnande som vi gärna återvänder till, medan obehagligt väder kräver skydd eller total avhållsamhet. Ändå kan vi längta hem från solsemesterlandet i södern till vinterns snödrivor hemmavid. Har vi genom tiderna anpassat oss för det rådande regionala klimatet med olika årstider och en dygnsrytm med ljus och mörker i ett mönster vi känner igen? Är det våra egna verkliga mänskliga behov av äventyr som gör oss till solturister, eller har resandet helt andra orsaker, som påverkan av reklam-broschyrer eller statusjakt?

Hembygdsarbete i framtiden?

Trots att mycket av vår natur- och kulturmiljö tycks vara närmast oföränderlig och beständig, sker det förändringar i den. Stjärnhimlens utseende och emotionella inverkan på oss, har liksom landskapet och årstidernas stabila skiftningar hitintills utgjort en trygg och stabil grundval för vår världs- och hembygdsuppfattning. Både stenåldersjägare och herdenomader i ett närmast ostört landskap och bönder i ett begränsat lokalsamhälle har kunnat känna igen sig i en stabil naturomgivning. Även vi som tillhör det snabbare föränderliga industrisamhället med stadskultur i neon och plastprodukter har genom våra sinnesintryck kunnat känna oss hemma just där vi lever. Hembygdsrörelsen har genom att upplysa om folkmusik, traditionella danser, hantverk, arkitektur och andra kulturella uttryck spelat en avgörande roll om våra rötter i tillvaron.

Men nyheter och förändringar når oss i en ökande takt. Inte minst människans påverkan av naturen, teknikutveckling och folkomflyttningar omformar ständigt scenariot. Hembygdsrörelsens självklara roll som stabilisator i denna föränderlighet kan kanske kompletteras med konkreta

uppgifter, som även pekar framåt för vårt gemensamma välmående.

Neandertalarna tycks ha haft musik som den viktigaste kommunikationsformen. Variationer i tonljud, rörelser och gester påverkade mottagarens beteende och känsla, på ett sätt som liknar det vi åstadkommer med vårt talade språk. Skillnaden är att musikspråket var lämpligast för envägs-kommunikation. Det riktar sig därför bäst för samtal med gudar som ju inte behöver svara på tilltal. Musiken har alltså gamla rötter. Sången, rytmen och instrumenten har följt oss och förändrats genom tiderna. Precis som vissa rörelser och dans har de skapat behov som vi tycker om att tillfredsställa. För att förstå dagens uttrycksformer behöver varje generation kunskap om de tidigare, samtidigt som vi måste vara mottaglig för det nya som dyker upp.

Snavsvetaren och Hazeliusmedaljören Sture Wärlinder, från hembygdsrörelsens inre kretsar, visar i sina arbeten kring inspelade utrotningshotade ljud en konkret väg att följa. Enkla digitala ljudförmedlare på våra hembygdsgårdar skulle ge besökaren ett viktigt komplement till hembygdsupplevelsen. Tänk att kunna höra det ursprungliga, mekaniska trägnisslande ljudet vid besök på en åldrig öländsk väderkvarn. Liens schvung vid myrslottern. Eller det exakta mullret som uppstod vid någon nu övergiven industrilokal. Tvåtaktssaaben. Polisbilens sirener på 1960-talet. Nintendospel.

Ljuden kan tas med ut i samhället. Äldre, invandrare, ungdomar och dagisbarn är bara några exempel för vilka ljuden skulle bli till nytta. Ålderskrämpor som demens kan lindras genom att vi som äldre får känna igen intryck vi tidigare fått genom våra sinnen. Vi kan leva upp och minnas. Äldre invandrades nya språk försvinner med tiden medan det ursprungliga hemspråket består. Precis som sinnesupplevelser från förr.

Ungdomar och barn får en påtaglig och förhoppningsvis klarare bild av hur världen ständigt förändras, genom att alla sinnen får användas. Och kanske det bästa av allt. Hembygdsrörelsen kan förstärkas med nya ursinnigt intresserade medlemmar.

Om jag nu minns rätt?

Ulf Westfal, Vuollerim

År	nr	Boktitel/författare	Pris	Rea
1970	9	Oeconomiska anteckningar rörande norra delen af Uleåborgs län. H. Deutsch	100:-	40:-
1973	16:2	Juntin Talo ja lestadiolainen heräys Täränössä. Johan Lantto	100:-	40:-
1973	17	Haparanda 1910-1920, Idyll och dramatik. J. Gustav Svanberg	100:-	40:-
1976	20:2	Berättelser från Kamaripirtti. William Snell	100:-	40:-
1977	23	Jordens Figur. Af Herrar De Maupertius, Clairaut, Caumus, Le Monnier	100:-	40:-
1978	24	Dödsbona – en spärr för jordbruk i Tornedalen. Astrid Muotka	100:-	40:-
1978	25	Länsmans Buchts brev till sin hustru. L. J. Bucht	100:-	40:-
1978	26	Forsfararens brud – Mikko, Ulla och Eino. Väinö Kataja	100:-	40:-
1980	31	Korset och trolltrumman. Arvi Järventaus	100:-	40:-
1981	32	Kronotorparna. Sten Ove Bergström	100:-	40:-
1981	33	Uppodlingar i Lappmarken. Lars Levi Laestadius	100:-	40:-
1982	35	Ur Svenska historien – Ruotsin Historiasta. C. Georg Starbäck	100:-	40:-
1982	39	Journal från en resa i Norden. Reginaud Outhier	100:-	40:-
1983	40	Tornedalens skola 150 år – fakta, minnen, värderingar. Flera författare	100:-	40:-
1985	41	Ander Kurt – en levnadsteckning. Axel Solitander	100:-	40:-
1985	42	Fransysk visit i Tornedalen 1736 – 1737. Erik Tobé	100:-	40:-
1986	43	Meän kieltä. Flera författare	100:-	40:-
1987	44	Folkbildaren och utbildaren Bengt Andersson. Flera författare	100:-	40:-
1988	45	Bondeskalden Antti Keksi. Erik Wahlberg	100:-	40:-
1989	46	Svensk lag och rätt i finskspråkig bygd. Y. Forsman	100:-	40:-
1989	47	Tornedalsfinska ord i finskspråkig litteratur. Sakari Vapaasalo	100:-	40:-
1990	48	Kautokeino 1852 – Några tidsdokument. Georg Gripenstad	150:-	40:-
1991	49	Anders Hellant – En krönika om 1700-talets märkligaste tornedaling. Erik Tobé	180:-	40:-
1992	50	Ragnar Lassinantti – Nordkalottens Gudfar. Markku Laukkanen	250:-	40:-
1993	51	Loca Parallela Plantarum. Lars Levi Laestadius	275:-	40:-
1997	52	Samarbete för revolution – Kommunisternas hemliga verksamhet i Tornedalen. Matti Lackman	200:-	40:-
1999	53	Tradition och Förnyelse – Tornedalens folkhögskola 100 år. Karl Pekkari	200:-	40:-
2003	54	Finska Krigsbarns livsberättelser. Flera författare	200:-	150:-
2005	55	Ragnar Lassinantti i tal och skrift – ett urval. Red. Bengt Matti och Marita Mattsson Barsk.	200:-	150:-
2006	56	Junttigården och den laestadianska väckelsen i Tarendö. Författare original Johan Lantto. Översättning Thore Larsson	200:-	
2008	57	Gångstigsbygden. Fredrik Borelius. Red. Ingemar Borelius	250:-	
2008	58	I krigets spår 1809-2009 – Tvåhundra år av norrbottnisk historia, K. Lundholm	285:-	

OBS! Välj 3 st rea böcker (å 40:-) för 100:-

Och ett Gott Nytt År

Hembygd i Norr

Medlemsblad från Norrbottens Hembygdsförbund

*Hans Eklund från Porjus arkivkommitté var en eldsjäl i Porjus.
Hans arbetshand fångades på bild tillsammans med
Albins lilla hand.
Foto: Patricia Cowern.*

Hembygd i Norr • Nr 1-2010

Tema: "Hus med historia"

Innehåll:

Hembygdsinformation	2
Ordföranden har ordet	3
Riksstämman i Skara 28-30 maj 2010	4
Curer och Medikamenter	6
Motorsågsskulpturen "Jarl Mikkel"	11
En historia om en möjlig väg till en vägs historia	12
Mer hembygdsinformation	14

Ny redaktion för Hembygd i Norr:

Ulf Westfal, Ingrid Johansson och
Crister Lövgren.
Material skickas till Ulf Westfal.
Tel: 0976-100 97.
E-post: ulf.westfal@vuollerim.se

Ordinarie styrelseledamöter i Norrbottens Hembygds- förbund

Ordförande: Lars Israelsson, Porjus .
Vice ordf: Bertil Holmgren, Nattavaara.
Sekreterare: Anna-Lisa Häggström.
Ordinarie ledamöter:
Crister Löfgren, Gallejaur.
Monica Sundström, Murjek.
Johan Casselberg, Kalix.
Kassör: Lars Lindberg, Luleå.

HEMBYGDS- FÖRSÄKRINGEN

Sveriges Hembygdsförbund

Uppdatera försäkringen

Alla föreningsordföranden har i mars tillsammans med diverse försäkringsinformation fått en blankett för att uppdatera försäkringsteckningen.

Alla föreningens försäkrade byggnader skall vara "namngivna". Benämningen kommer fortsättningsvis att redovisas på försäkringsfakturan.

Det är också mycket viktigt att uppge rätt storlek och rätt kategori på byggnaderna, för att inte riskera att vara felförsäkrad vid en eventuell skada.

Löseegendom försäkras i intervall om 5 basbelopp, vilket i år motsvarar 212 000 kr.

Den uppdaterade försäkringensteckningen måste göras även om ingen förändring skett och skall vara insänd senast den 30 september 2010.

Hus med historia

En ny informationsfolder om försäkringsskyddet för föreningar som får bidrag genom Hus med historia finns att beställa från försäkringskansliet.

Så skyddar vi kulturarvet

Kampanjen så skyddar vi kulturarvet har förlängts. Bidrag till skadeförebyggande åtgärd med 50% av kostnaden men maximalt 2000 kr per förening lämnas också under 2010 och 2011, så länge de avsatta pengarna räcker.

Har ni frågor – kontakta försäkringskansliet!

Hembygdsförsäkringen

Östra Långgatan 30A, 432 41 Varberg
hembygdsforsakringen@hembygd.se
Tel 0200-22 00 55

Redaktionsruta

Hembygd i Norr, Norrbottens Hembygdsförbund, Box 266, 971 08 Luleå.
Postgiro 437 29 91-2. Bankgiro 5835-1073. Tel vx 0920-24 35 00.
Redaktionskommitté: Ulf Westfal, Vuollerim. Ingrid Johansson, Råneå.
Christer Lövgren, Gallejaur.
Grafisk produktion. Grafex AB, Malmberget, 07/2010.

Ordföranden har ordet

Temat i Hembygd i Norr är givetvis "Hus med historia". Regeringens satsning på hus med historia har börjat visa sig i Norrbotten. Under sommaren kommer det på sju platser i länet att sjuda av aktiviteter i hembygdsgårdarna. Norrbotten fick tilldelat 745.000 kronor som länsstyrelsen sedan har beslutat att stödja sju projekt. Totalt sökte hembygdsföreningarna i Norrbotten 16 miljoner.

Under sommaren kommer byggnadsvårdskommittén att tillsammans med arbetsutskottet att besöka länets kommuner. Det blir träffar med hembygdsföreningarna för att stimulera dem att ansöka om medel för 2011. De som tidigare ansökt om medel skall givetvis ansöka igen, men kanske några behöver ansöka om etapper i sina upprustningar. Dessutom vill vi gärna att föreningar som inte ansökt skall göra det för 2011.

Lars Israelsson.

Jag vill också påminna föreningarna att delta på seminariet om byggnadsvård som genomförs i Gällivare på hembygdsområdet tisdag-onsdag 5-6 oktober. Det blir ett intressant program med föreläsare om byggnadsvård. Vi öppnar alla husen på hembygdsområdet och tillsammans lär vi oss hur vi skall sköta våra byggnader. Det blir även tillfälle för de sju föreningar som erhållit medel att berätta om sina projekt. Vi har erhållit stöd av Sveriges hembygdsförbund så därför kan vi erbjuda seminariet till en mycket låg kostnad. Läs igenom programmet och anmäl dig snarast till ett seminarium om byggnadsvård på hembygdsgårdar.

Sommaren är hembygdsvårdens bästa tid och en uppmaning är att besöka hembygdsgårdarna i länet. Varför inte satsa en helg i länet och besöka några gårdar?

Höstens stora arrangemang blir hembygdens helg i Stockholm den 23-24 oktober. Det blir öppet hus på Historiska museet med ett program som verkligen ger besökarna ett mervärde. Hembygdsresor arrangerar en resa till Stockholm och min uppmaning är att delta med din förening.

Jag vill önska alla en trevlig hembygdssommar!

Med hälsningar

*/Lars Israelsson
ordförande i Norrbottens hembygdsförbund*

Riksstämma i Skara 28-30 maj 2010

"Tillbaka till gamla hemtrakter"

Ett mulet och gråkallt Skara mötte oss stämmodeltagare men efter en trevlig inledning steg temperaturen – betydligt.

Kommunalrådet i Skara hade bara positiva omdömen om hemkommunen – där fanns allt!

Till dagordningen;

Verksamhetsberättelse, bokslut, resultat- och balansräkning klubbades raskt igenom och styrelsen beviljades ansvarsfrihet.

Så kom det spännande: Val till styrelse och valberedning. Valberedningen hade gjort ett bra arbete för alla förslag gick igenom och vårt förslag till ny ledamot i valberedningen efter Bertil Holmgren. Klubbades också så nu är det Anna-Lisa Häggström som är Norrbottens ledamot i Valberedningen.

Behandlingen av inkomna motioner:

Motion 1	bifall:	Den handlade om behovet av konsulenttjänster
Motion 2	bifall:	IT strategi för hembygdsrörelsen
Motion 3	avslag:	Där ville motionären teckna avtal med gemensam bank
Motion 4	bifall:	Släpp sinnena loss – vår egen motion om att bejaka alla våra sinnen i kulturarbetet
Motion 5	bifall:	Nya funktionärer till Hembygdsrörelsen – föryngring och utbildning
Motion 6	bifall:	med tillägg. Stadgar för hembygdsföreningar. Här blev det en livlig diskussion som senare fortsatte under punkten "Styrelsens förslag". Motionen bifölls med tillägget att en kommitté skulle utarbeta ett förslag till nya stadgar.

Stämman avslutades med en diskussion om vikten av samarbete med andra aktörer i samhället som också de arbeta med vår historia.

Fredagen avslutades med en god middag och en fantastisk konsert i domkyrkan. Musiken var till största delen från orten och Skara kyrkokör sjöng de mest otroliga sånger. Under konserten medverkade även riksspelmannen Lars-Olof Ejstes.

Jag kommer aldrig att glömma öppningsnumret ur Skaramissalet – Sveriges äldsta bok – Alleluia.

Under lördagen fanns även möjlighet att delta vid olika seminarier – Jag valde "Vilken historia vill vi i hembygdsrörelsen skriva?"

Vi diskuterade; jordbrukssamhället, industrisamhället, service och kunskapssamhället och "hur rör vi oss i och utanför landet".

Viktigt att analysera vad vi hör och vad vi berättar vidare. Alla var överens om att det var viktigt med inkluderande möten – berätta för varandra kvällar.

- Det är även viktigt att lyssna till de tysta rösterna.
- Lämna en dagbok till en skolklass – låt dem skriva av sig.
- Viktigt med utförliga protokoll
- Dokumentera speciella händelser noggrant

Lördagen avslutades med en resa i gamla hemtrakter – inte till Skepplanda men väl till Odensåkers hembydsgård. God mat, fin musik och fortsatt tråkigt väder. Så kom söndagen med hembygds- och hemresa. Jag valde att fara till urangruvan i Ranstad.

En bra resa med vandringar i naturen för att se på gånggrifter och andra gravar och resan avslutades i Ranstad. Vi hade en bra guide som berättade den "dolda" historien om Sveriges hemliga uranbrytningar – vi skulle tillverka en atombomb. Grävningarna i Ranstad startade 1953 och brytningen hölls hemlig till 1975. Tio år senare upphörde brytningen av uranförande alunskiffrar.

Ingrid Johansson

Stämmodeltagare från Norrbotten

Och ja – jag far gärna fler gånger!

Bygdeband kommer till Norrbotten 1-3 augusti

Bygdeband arrangerar en turné i Norrbotten 1-3 augusti. De besöker Nattavaara, Leipijärvi och Stridholm. Välkommen att besöka dessa platser och få kunskap om bygdeband för hembygdsföreningar.

Inbjudan till Hembygdens Helg i Stockholm den 23-24 oktober

Sveriges hembygdsförbund inbjuder alla medlemmar till hembygdens helg i Stockholm den 23-24 oktober. Du är hjärtligt välkommen att delta i en resa som hembygdsresor arrangerar.

- Tid:** Lördag-Söndag 23-24 oktober 2010.
- Plats:** Historiska museet i Stockholm.
- Program:** Visning av utställningen "Sveriges Historia".
Önska fram föremål från din hembygd.
Marknad med hembygdsföreningar från hela landet.
Byggnadsvård i hembydsgård.
Hembygdsforskning på nätet.
Föredrag och samtal om hembydsgårdar och Hus med historia.
- Avgift:** Hembygdsresor har utformat ett program med resa, logi samt program i Stockholm.
- Anmälan:** Beställ detaljerat program från Lars Israelsson, Stationshuset, 982 60 Porjus.
- Tel 0973-103 06 bost. 0973-181 15 arb eller mail: lars.israelsson@hembygd.se

Curer och Medikamenter

När Gallejaur etablerades i början av 1800-talet var den samhälleligt organiserade hälso och sjukvården obefintlig. Två provinsialläkare fanns stationerade i det dåvarande länet Västerbotten som förutom nuvarande Västerbotten och Norrbottens län, fram till 1809, även innefattade Torneå stad och lappmark samt Kemi lappmark. Läkarna fanns stationerade i Umeå och Luleå. Deras besök i inland och lappmark var sporadiska fram till 1820 när Collegium Medicum förordnade att provinsialläkarna en gång årligen skulle besöka samtliga församlingar i lappmarken. Framförallt skulle tillses att en allmän vaccinering mot koppor genomfördes. Detta var första steget mot en organiserad form av sjukvård i lappmarkerna.

Medicinflaskor

Apotek fanns i Piteå sedan 1765 men dit såväl som till provinsialläkaren i Luleå var vägen både lång och besvärlig för alla inlandsbor, oavsett frisk eller sjuk. Något närmare till fanns kyrkans tjänare. Präst och klockare fick agera lokal vårdcentral så gott det gick. Redan 1760 inköpte prosten i Arvidsjaur, Anders Alenius, ett exemplar av medicinboken "Doktor Darelis Socken Apothek". Där fanns beskrivningar av sjukdomar och medikamenter såväl som lämpliga behandlingar och recept. Utifrån denna skrift kunde prästen rekvidrera de

mest nödvändiga mediciner som sedan kunde distribueras till de behövande som lyckades ta sej till prästgården. Präster och klockare behärskade även den tidens mirakelkur, åderlätning, och fick med tiden även utföra ympning och vaccinering. Först 1843 överflyttades ansvaret om hälsotillsyn från kyrkoråden till sockennämnderna.

Befolkningens möjligheter till hjälp vid sjukdom var med andra ord minimala och före penicillinet fanns egentligen inte mycket i medicinväg som verkligen hade effekt. Att spädbarnsdödligheten minskade och medellivslängden ökade under 1800-talet hade mer med hygien och fred att gör än med verkningsfulla mediciner. Tålmodigt upplysningsarbete från provinsialläkare och präster minskade det utbredda bruket av dihorn och opastöriserad komjölk till förmån för amning. Något som gav barnen bättre immunförsvar, färre diareer orsakade av skitiga dihorn och större överlevnadschans. Spädbarnsdödligheten som stadigt legat mellan 20 - 50 % minskade.

Lungsot eller tvinsot (tuberkulos) skördade stadigt sina offer men hade vid 1800-talets början inte börjat grassera på allvar. Många andra epidemier drog dock fram med jämna mellanrum och med ofta dödlig utgång. Mässling och kikhosta decimerade fortfarande barnkullarna i stor omfattning. Rödsot (dysenteri), bukrev (blindtarmsinflammation, magsår m.fl.), scharlakansfeber och de fruktade kopporna (smittkoppor) var andra vanliga livshotande sjukdomar. Utbrott av nervfeber (tyfus) och till och med franska sjukan (syfilis) förekom. Andra, i inlandet mer eller mindre allmänt förekommande plågor, var löss, frossa (malaria m.fl.), binnikemask och för lapparnas del ögoninflammationer

som skyldes på de rökiga kåtorna.

Gallejaurbor fick göra som alla andra, i första hand förlita sej på egen förmåga. Självmedicinering var en nödvändighet. Kunskap om läkande örter och allehanda kurer för både folk och få var utbredd och fördes i arv. Vissa hade större intresse och fallenhet än andra och blev med tiden kända och anlitade även utanför den egna gården. Carl Svensson i Rörträsk, som en gång insynade Gallejaur och sedan överlät nybygget på sin bror Pehr, var en av dom. Carl anlitas i första hand som djurdoktor men fick även tvåbenta patienter. Dessutom ansågs han begåvad med ockulta förmågor som att skjuta trollskott. Carl var med all säkerhet den husläkare de första Gallejarborna tillkallade när den egna förmågan inte räckte till.

En av de kurer som vi vet att Carl Svensson brukade ordinera var en örtbase-rad gulsotsmedicin där brakved var dominerande inslag. En nedtecknad Gallejurspecialitet är Pehr Perssons ormäggsbrännvin som lär ha varit bra mot magåkommor. Pehr f.1819 var yngste son till förste nybyggaren Pehr Svensson. Ormäggen hämtade han om våren och placerade i brännvin. Brännvin var både rent och i brygder ett populärt medikament. Mer allmänt spridda metoder som även tillämpats i Gallejaur var bruket av grankåda till plåster, det tunna yttersta skiktet av näver, schånäver, som snabbförband på småsår och varm bröstmjolk när småbarn drabbats av örstygn. Som laxativ dracks ett avkok på missnerötter, i nödtider användes rötterna även som utfyllnad i mjöl.

I början av 1820-talet förbättrades situationen något för Gallejaurbor och inlandsbor i övrigt. 1822 får apotekaren

Jacob Bergstedt tillstånd att öppna apotek i Skellefteå och två år senare tillsätts första provinsialläkaren i det nya Skellefteå distrikt till vilket Arfvidsjaurs socken kom att höra. Nu blev det något närmare till läkare och mediciner, blott 10 mil obruten väg.

Första läkare som med regelbundenhet kom upp till Pite lappmark var Carl Jonas Genberg. Den unge doktorn var en klar resurs men har även skrivit in sej i socknens historia på ett mer tvivelaktigt sätt. Samma år Genberg tillträdde dog Petrus Larsson i Glommersträsk efter kort tids sjukdom. Elaka tungor visste berätta att han blivit förgiftad av svägerskan Anna Stina Olofsdotter och hennes mor Martha Larsdotter. Ett halvår efter dödsfallet grävdes kistan upp och den oerfarne Genberg utförde obduktion där spår efter giftiga medel sades ha påträffats. Kvinnorna dömdes för mord. Senare tiders genomgång av förhørsprotokoll och obduktionsrapport har starkt ifrågasatt den domen.

På AndersLarsgården i Gallejaur finns bevarade kopphorn och snäppare för åderlåtning som visar att man på egen hand sökt bota åkommor som ansågs ha med sjukt blod att göra.

Låda och snäppare.

Gårdarna höll sej även med egna husapotek hämtat från naturen och med självlärda husläkare som den om örter och trolldom kunniga Carl Svensson. Men det fanns även andra självlärda hjälpare med kunskaper som inte ens legitimerade läkare var i besittning av. Det berättas att Eva Nord, gift med Nils Larsson Wikberg, på väg till slätter på ströängarna väster om sjön, halkade när hon skulle ta sej över Järvbäcken och slog höftbenet ur led. Maken "Nisch", som farit i förväg, började så småningom söka efter sin hustru som dröjde och fann henne liggande vid bäcken. Han bar henne två kilometer till sjön, rodde halvmilen hem till gården, selade hästen, fick upp hustrun i vagnen och så bar det iväg de tio milen ner till Kusmark och den vida kände ledslitare Brattlid-Jonke. Jonas Lidgren 1836 - 1913, i Brattliden utanför Kusmark var tredje generationen ledslitare och erkänt kunnig i sitt område. Eva Nord kom tillbaks till Gallejaur fullt återställd.

Apoteket Nordstjärnan

1821 fick apotekaren Jacob Bergstedt tillståndsbevis för att öppna apotek i Skellefteå kyrkby. Apoteket öppnade året därpå och fick namnet Nordstjärnan. Från 1847 hette apotekaren Mattias Dyhr. Han erhöll sitt privilegium med villkoret att före 1849 ha förlagt sitt apotek inom den nybildade staden Skellefteås stadsområde på Norrböle. 1852 inrättade han ett provisoriskt apotek inne i stan men behöll sin huvudsakliga verksamhet ute på Brännan där han även sålde specier och färgstoffer. Först efter hot om böter flyttade Dyhr det egentliga sockenapoteket in till staden år 1862. Varje år genomförde provinsialläkaren visitation av apoteket. Bland saker som skulle inspekteras fanns utrustning, prissättning och personalens kunnighet

men även hur arsenikförrådet såg ut samt antal och försäljningspris på blodiglar. (1859 fanns 300 blodiglar med priset 50 öre per styck). Blodiglar hade mycket hög status inom 1800-talets sjukvård i hela Europa. De ansågs bota allehanda åkommor och var något av sin tids antibiotika. Rent allmänt präglades det medicinska tänkandet av idéer om utdrivande. Avföringsmedel, svett drivande curer och avlägsnande av sjukt blod föreskrevs mot det mesta.

På 1870-talet övertogs apoteket av C.O. Bergström som efterträddes 1892 av A.M. Holmstrand. Denne fick även tillåtelse att öppna ett medikamentförråd i Norsjö. Apoteket Nordstjärnan i Skellefteå och senare även dess filial i Norsjö besöktes flitigt av Gallejaurborna. I Anders Larsagårdens finns gott om flaskor, burkar och recept som visar detta. De visar också på besök hos provinsialläkarna i Skellefteå, Geete, Sörlander, Bergengren och Nyström. En ny tid för inlandsbor i behov av sjukvård. Man var inte längre hänvisad till egen förmåga, lokala medicinmän eller kyrkans tjänare.

Tbc-avdelning, Arvidsjaur.

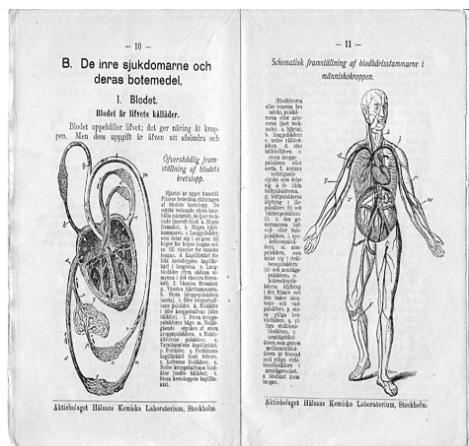
Sjukvård i Arvidsjaur

1876 anställdes den första sjukvårdsutbildade personen i Arvidsjaurns socken. Det var barnmorskan Beata Christina Sundström som för 200 Riksdaler årligen samt fritt husrum och bränsle anställdes av sockenmännen. Arvidsjaurns första provinsialläkare blev Oskar

Skarin som tillträdde 1892. Samma år öppnade också det första apoteket. Det var August Levin som på Storgatan 9 öppnade Pite lappmarks första apotek. Även från apotekare Levin och provinsialläkare Skarin finns många medicinflaskor och recept bevarade. Antagligen uppsöktes läkare och apotek i samband med andra ärenden till skilda centralorter. Gallejaurnborna fraktade årligen tjära till Skellefteå och besökte Arvidsjaur och Norsjö i samband med kyrkliga högtider. Med tiden besöktes även apoteket i Jörn, som faktiskt avståndsmässigt kom att bli det som låg närmast till. Med de nya provinsialläkarna och apoteken

i Norsjö och Arvidsjaur 1892 förändrades sjukvårdssituationen i Gallejaurs närhet klart till det bättre.

Trots läkare, barnmorska och apotek låg dock spädbarnsdödligheten i socknen under slutet av 1800-talet på över tio procent. 1893 inträffade både kikhostaepidemi med åtta döda och difteriepidemi med tio döda. 1895 dog sjutton i difteri och året efter tjugo i lunginflammation. Det året grasserade även scharlakansfeber. 1903 noteras fem döda i lungsot (tbc) som nu börjat härja på allvar med hundratals döda varje år i Norrbotten. 1908 inköps herrgården i Sandträsk utanför Boden för att byggas om till sanatorium. Samma år invigs den första sjukstugan i Arvidsjaur. Den inrymmer både läkarmottagning och sjuksalar med åtta sängplatser samt "nödig klosettinrättning". Lungsoten skördade i jämn och stadig takt sina offer i decennier innan verksamma mediciner började finnas i slutet av 1940-talet. Den blev nästan något som folk vande sej med. Värre var då den

Blod.

epidemi som 1918 - 1920 drog över Europa och lappmarkssocknen Arvidsjaur, Spanska sjukan. Efter marknadshelgen i februari 1920 exploderade influensan med 7-800 insjuknade och över 60 dödsfall.

Under resterande 1900-tal följer Arvidsjaur med i den allmänna utbyggnaden av sjukvård inom folkhemsbyggets rammar. Ny sjukstuga med tbc-avdelning och fristående epidemisjukstuga invigs 1924. Fler läkartjänster, bl.a. får Glommersträsk egen provinsialläkare 1946 till 1953. Utbyggnader på 1960-talet fram till invigningen av nuvarande vårdcentral 1983. I dag är spädbarnsdödligheten nere i ett fåtal promille.

I det nya infocentret i Gallejaur visas under sommaren 2010 bevarade mediciner, recept, medicinska redskap som snäppare, kopphorn mm. samt allehanda skrifter och föremål med medicinsk anknytning från AndersLarsa gården. Infocentret är öppet alla dagar 10-16 till den 12 september.

Crister Lövgren

Årsbok med bebyggelsehistoria

Norrbottnens hembygdsförbund och Norrbottens museum ger varje år ut en årsbok. Årets tema är bebyggelsehistoria med byggnader och bebyggelse i fokus skildrat ur olika perspektiv. Artiklarna handlar om tex; Kirunas första byggnader, trädkojor, industrisamhället Harsprånget och Porjus, byggnadsminnen i länet, fiskestugor, samiska byggnader.

Jag själv, Lars Israelsson, skriver om hembygdsgårdar i länet med speciell tonvikt på hembygdsområdets byggnader i Gällivare. Min favorit bland hembygdsgårdar är hållplatsen i Avakadjo som finns ute i Sjaunja längs Inlandsbanan. Den är alltid öppen för jägare, fiskare och bärplockare.

Årsboken utkommer i december 2010 och du får den genom att betala in 200 kr på pg 4372991-2. Du får även medlemsbladet Hembygd i Norr.

Lars Israelsson

Hembygdsgården i Avakadjo är en av 95 hembygdsgårdar i Norrbotten. Illustration: Konstnär Tord Pettersson.

Motorsågsskulpturen

”Jarl Mikkel” i Vuollerim

Det startade med skulpturen ”Gammal gruvarbetare” från Svappavaara, som beskrevs i förra numret av Hembygd i Norr. Här kommer en fortsättning:

I Vuollerimselet har man ljustret fisk sen urminnes tider. Både före och efter att den fiskemetoden förbjöds skulle jag väl tro. Alldeles centralt i byn kunde man förse sig med livsnödvändig föda i stora mängder. Ljustringen startade vid tiden när fårskeptisen skulle skördas.

Idag kan vi, här boende och tillresta, få en påminnelse om hur det kunde gå till att skaffa mat från älven innan allt fiske påtagligt försämrades, i och med kraftverk-sutbyggnaden på 1960-talet.

Nu står han här i all sin majestät: Jarl Mikkel. Med ljustret i högsta hugg, balanserar han säkert i roddbåten. Tekniken och kroppsställningen är utvecklad sedan generationer av fiskare på platsen. Båten ligger i ett stenparti som minner om älvens utseende.

Det blev Svante Oskarsson, svensk mästare i motorsågsskulptur, som fick uppdraget att skapa verket genom att först studera levande förebilder av ljusterfiskare.

En jättegryn från Njakaure blev råmaterial. Den delades i tre delar, där en bit räckte för att forma den ståtliga fiskaren, som mäter mer än normal människostorlek.

Namnet han döptes till under en invigning med jojk av Lars Guttorm Blind och nyskriven musik, påminner om att fiske på denna plats bedrevs av såväl samer som nybyggare.

Sommaren 2009 var denna första del av installationen på plats utanför hotell Gästgiveriet mitt i samhället. Men ytterligare två delar av grannen återstår. En del vill konstnären själv behålla. Den andra skall omskapas till ett nödvändigt komplement till installationen: En duktig roddare är nödvändig för ett lyckat fiskefänge. Ofta var det äldsta sonen som fick uppdraget att lotsa ljusterbäraren till de rätta platserna, där fisken stod. Eller skall det vara en kvinna som ror? Eller kanske hon jagar?

Diskussionerna går höga före det avgörande beslutet. Men snart blir verket färdigt. Då med inramande planteringar, rinnande vatten och kanske även en uppbyggd hängbro. Eller?

Hänger ni med? I så fall kan ni ju sätta er ner och fundera ut vilken eller vilka lokala figurer ni vill beskriva inför nästa nummer av denna skrift.

Foto: Ricardo Esinosa.

En historia om en vägs historia

En central del av vägsträckan "Port Arthur".

Foto: Ricardo Esinosa.

**Kulturarvsdagen äger rum söndagen den 12 september.
Dagen byter då namn från Kulturhusens dag till Kulturarvsdagen.
Temat i år är "Kulturens vägar".**

Inom vårt län finns många kända mer eller mindre bortglömda vägar från urminnes tider. Inom Jokkmokks kommun där jag lever kan vi återfinna såväl järnvägar, landsvägar, kyrkostigar, cykelleder, vattenvägar och Kungsled.

Den 6000 år gamla bosättningen på Älvnäset intill Vuollerim, genomkorsas av gångstigar, som säkerligen utnyttjats alla årtusenden efter inlandsisens avsmältning. Dessa leder mellan boplatser och t ex fiske- eller vadställen, har tidigt funnit den dragning mellan myrmark, berg och andra väghinder, som var lämpligast att använda. Sannolikt den äldsta fornlämnningstyp som fortfarande är i bruk.

Inom mitt nuvarande arbete åt Vuollerim Lapland A, besöker jag olika platser som kan tänkas vara intressanta för besöksnäringen. Hermelins ridväg med anor från 1700-talet är ett av de objekt som skall iordningställas och skyltas upp för att åter kunna användas av hästburna trafikanter i framtiden. Den går mellan färjestället mitt emot Storbacken, och Malmfälten via Murjek och har endast delvis blivit restaurerad. Kartstudier och beskrivningar kan emellertid berätta en hel del om stigens sträckning och namnet Hermelin, gruv- och järnbruksägare, säger en hel del om funktion och datering.

Betydligt yngre är då landsvägen som bröts från Murjeks järnvägsstation mot Jokkmokk samhälle via Vuollerim. Bron över Lule älv blev farbar 1905 och den tidigare hästvägen mot Jokkmokk måste samtidigt förbättras och bitvis dras om.

I samband med detta arbete stötte man på stora problem med ett bergigt parti som måste tas bort i den tänkta vägsträckningen. Problemen tycks ha varit av den arten att vägarbetarna ansåg platsen, belägen ca 100 meter söder om nuvarande Väg 97 intill Padjerim, som ett rent helvete.

Det namn som den besvärliga vägsnuten fick av jobbarna, blev "Port Arthur". Det blev även det folkligt använda uttrycket för denna eländiga arbetsplats.

Ingen jag frågat har något att berätta om namnet. En snabb googling på Port Arthur ger genast namnet på flera barer, hotell och restauranger runt om i världen. Knappast någonting som kan ha varit upphov till denna arbetsplats namngivning.

En annan namne är en hamnstad i Texas. Eller ett fängelse för engelska interner som skickats till det mer rymningssäkra Tasmanien i Australien.

Lüshunkou, numera en del av hamnstaden Dalian i nordöstra Kina, var tidigare känd som Port Arthur. Denna plats verkar mer intressant. Här pågick det rysk-japanska kriget 1904-05. Våldsamma, blodiga strider med kanske hundratusen stridande soldater gav eko över hela världen.

Radiosändningar med nyheter från omvärlden fanns ännu inte, men regionala tidningar som informerade om stora världshändelser var i gång sedan minst ett halvt sekel. Kanske var det så kunskapen om krigsskådeplatsen Port Arthur kunde spridas över halva vårt jordklot.

Idag synes landsvägen som en oftast smal stig som endast breddar sig där vegetationen ännu inte hunnit invadera. På vissa sträckor syns spår av mötesplatser och av vägräcken där endast de huggna stenpälarna återstår.

Vid en plats intill vägsträckningen kan man se det som sannolikt varit en rastplats för vägbyggarna. Några sittvänliga stenbumlingar i en ringformation kring en eldstad. Kanske var det här som fikasnacket, jobbarna emellan, kom in på den händelse som skulle ge det besvärliga vägpartiet dess namn: Port Arthur.

Inte vet jag. Men om jag inte får någon hjälp av minnesgoda bybor som vet bättre, så fortsätter jag att fundera och besöka denna intressanta plats. Det tycker jag även du skall göra. En plats som är minst lika svår att tolka som ridvägar från 1700-talet och de mångtusenåriga skogsstigarna på Älvnäset.

/Ulf Westfal

*Längs vägen syns mängder av sten som brutits ur berget vid ett svårforcerat parti.
Foto: Ricardo Esinosa.*

Sju hembygdsföreningar erhöll stöd – Ny ansökningstid!

Länsstyrelsen i Norrbotten har beviljat medel från Hus med historia. Medlen skall användas under 2010 och följande fick stöd:

Tärendo hembygdsförening, Kangas intresseförening, Råneå hembygdsförening, Nattavaara hembygdsförening, Soutojarvi hembygdsförening, Gellivare sockens hembygdsförening och Vuollerim hembygdsförening.

Nu har din förening möjlighet att erhålla stöd under 2011 från Hus med historia.

Sista anmälningstid är 1 oktober 2010. Ansökan skall skrivas på en speciell blankett som erhålls från länsstyrelsens hemsida. Byggnadsvårdskommittén och arbetsutskottet kommer att anordna speciella träffar i augusti/september kring ansökningarna till Hus med historia.

Vi vill uppmana hembygdsföreningarna att redan nu börja starta arbetet med att utforma en ansökan från Hus med historia.

Skums ateljékåta på Gällivare hembygdsområde var ett projekt som erhöll stöd. Kåtan skall upprustas med bl a ny torv. Arbetet genomförs under juli. Välkommen att besöka hembygdsområdet och se arbetet med upprustningen av kåtan.

Foto: Patricia Cowern.

Hembygdsföreningen i Vuollerim fick medel från projektet "Hus med historia" för att kunna åtgärda bl a markytan runt "Gamla Telegrafan". Dräneringen från huset skall förbättras genom att lutningen av tomten ökas. Idag finns maskin med förare, hembygdsföreningens folk och antikvarisk kontrollant från Länsmuseet på plats. Arbetet sker publikt för att informera allmänheten om hur försiktiga renoveringar kan utföras, utan att alltför stora ingrepp i ett värdefullt kulturarv blir nödvändigt.

Foto: Ricardo Esinosa.

Inbjudan till Byggnadsvårdsseminarium i Gällivare 5-6 oktober

Norrbottnens hembygdsförbund arrangerar med stöd av Sveriges hembygdsförbund ett byggnadsvårdsseminarium den 5-6 oktober i Gällivare. Din förening är hjärtligt välkommen att delta;

- Tid:** Tisdag-onsdag 5-6 oktober 2010
Plats: Gällivare hembygdsområdet
Logi: Gällivare camping i stugor
Avgift: 250 kr för program, logi och kost. Ett kraftigt subventionerad avgift!
Program: Föreläsare Sture Wärlinder, Caroline Svensson, Länsstyrelsens handläggare samt de sju hembygdsföreningar som erhållit stöd från "Hus med historia"
Anmälan: Senast 15 oktober till Norrbottens hembygdsförbund, Box 266, 971 08 Luleå.
Varje anmäld deltagare får ett detaljerat program före seminariet.

En bild säger mer än tusen ord ____

*Familjen Jonsson tar en kaffetår i sitt hus i Kilen, Malmberget.
Fotografen Lennart Nilsson fångar med sin kamera kärleken mellan paret.
Fotot kommer ur Gällivare kommuns bildarkiv.*

Under sommaren kommer jag, Mikael Fabricius och Tord Pettersson att berätta om ett Malmberget som har försvunnit. Fyra fotografer har med sin kamera fångat kulturmiljöer i samhället. Lea Wikström kom på 1920-talet till ett samhälle med nya miljöer som byggdes upp. Lennart Nilsson var trettio år när han anställdes av LKAB på 1950-talet för att dokumentera gruvan och gruvarbetarna. Erik Holmstedt växte upp i Malmberget och gick under 1970-talet och fångade varje rivning av husen. Michael Johansson har de senaste åren fotograferat hus och kulturmiljöer som försvinner om några år. Tillsammans har de med sin kamera och skicklighet fångat ögonblick som vi idag kan se och vidga våra sinnen.

Föreningshuset i Kåkstan, Malmberget är öppet varje dag mellan kl 12.00-16.00 tom 15 augusti. Du möter bilder som , tycker jag, säger mera än tusen ord. Men du får även höra minnen av oss tre som alla har växt upp i samhället. Vi har vår erfarenhet av livet som vi använder tillsammans med de bilder av fyra fotografer som har speglat gruvsamhället.

Välkommen till Kåkstan i Malmberget!

Lars Israelsson

Hembygd i Norr

Medlemsblad från Norrbottens Hembygdsförbund

Konstnären Tord Pettersson från Malmberget har besökt över 100 hembygds gårdar. Hans tecknade bilder kommer att finnas i en ny plansch som blir klar i maj.
Bilden på omslaget föreställer Porsi folkskola som idag är byns hembygds gård.

Hembygd i Norr • Nr 1-2011

Tema: "Hus med historia"

Innehåll:

Hembygdsinformation	2
Ordföranden har ordet	3
Dokument Norrbotten	4
Lule lappmark	6
Hus med historia	12
Inbjudan. Kallelser	15
Samuli Paulaharju	16
Om ören	20

Redaktion för Hembygd i Norr:

Ulf Westfal, Ingrid Johansson och
Crister Lövgren.
Material skickas till Ulf Westfal.
Tel: 0976-100 97.
E-post: ulf.westfal@vuollerim.se

Ordinarie styrelseledamöter i Norrbottens Hembygds- förbund

Ordförande: Lars Israelsson, Porjus .
Vice ordf: Bertil Holmgren, Nattavaara.
Sekreterare: Anna-Lisa Häggström.
Ordinarie ledamöter:
Crister Löfgren, Gallejaur.
Monica Sundström, Murjek.
Johan Casselberg, Kalix.
Kassör: Lars Lindberg, Luleå.

HEMBYGDS- FÖRSÄKRINGEN

Sveriges Hembygdsförbund

Checklistor

Det finns en mängd checklistor till föreningarnas hjälp i det skadeförebyggande arbetet. Checklistor för egenkontroll av elanläggningar, för att förebygga vattenskador, för regelbunden översyn av hembygdsgården och för systematiskt brandskyddsarbete. Checklistorna är en förmån för de föreningar som försäkrar sina byggnader och lösegendom genom Hembygdsförsäkringen.

Ny kall och snörök vinter?

För att förebygga frysskador är det viktigt att ha tillräckligt god underhållsvärme i byggnaden, så att den klarar en köldknäpp. Man ska dessutom ha en kontinuerlig tillsyn av byggnaden. Stora snömassor utgör en risk för att taken rasar in om snötrycket blir för stort. Denna skadehändelse gäller inte försäkringen för. Istappar och snöras kan också orsaka skador för förbipasserande människor och fordon. Föreningen som fastighetsägare riskerar då att bli skadeståndsskyldig mot den skadedrabbade.

Så skyddar vi kulturarvet

Det finns fortfarande bidrag att ansöka om för de föreningar som vill förbättra sin säkerhet.

Uppdatera försäkringen

En påminnelse om att den uppdaterade försäkringsteckningen måste göras snarast även om ingen förändring skett i föreningens försäkringsbehov.

Har ni frågor – kontakta försäkringskansliet!

Hembygdsförsäkringen

Östra Långgatan 30A, 432 41 Varberg
hembygdsforsakringen@hembygd.se
Tel 0200-22 00 55

Redaktionsruta

Hembygd i Norr, Norrbottens Hembygdsförbund, Box 266, 971 08 Luleå.
Postgiro 437 29 91-2. Bankgiro 5835-1073. Tel vx 0920-24 35 00.
Redaktionskommitté: Ulf Westfal, Vuollerim. Ingrid Johansson, Råneå.
Christer Lövgren, Gallejaur.
Grafisk produktion. Grafex AB, Malmberget, 02/2011.

Ordföranden har ordet

Det är alltid spännande att se tillbaka i en organisations verksamhet. Jag blev vald som ordförande i Norrbottens hembygdsförbund 1986. Min företrädare var Olof Hederyd. 25 år har jag varit ordförande för hembygdsförbundet och nog tror jag att det idag behövs en ny ordförande för hembygdsförbundet. Jag har talat med valberedningens sammankallande om att jag och vår vice ordförande Bertil Holmgren vill få nya krafter som leder Norrbottens hembygdsförbund. Nu gäller det att nominera personer till styrelsen – det finns i vårt medlemsblad en notis om vilka som finns med i valberedningen.

Under mina 25 år som ordförande har vi haft en styrelse som flitigt har kommit till våra styrelsemöten. Jag kommer ihåg att vår vice ordförande Lennart Lindfors hade räknat ut att antalet mil som vi fick åka till ett styrelsemöte var som att åka till Samarkand i Ryssland.

Lars Israelsson.

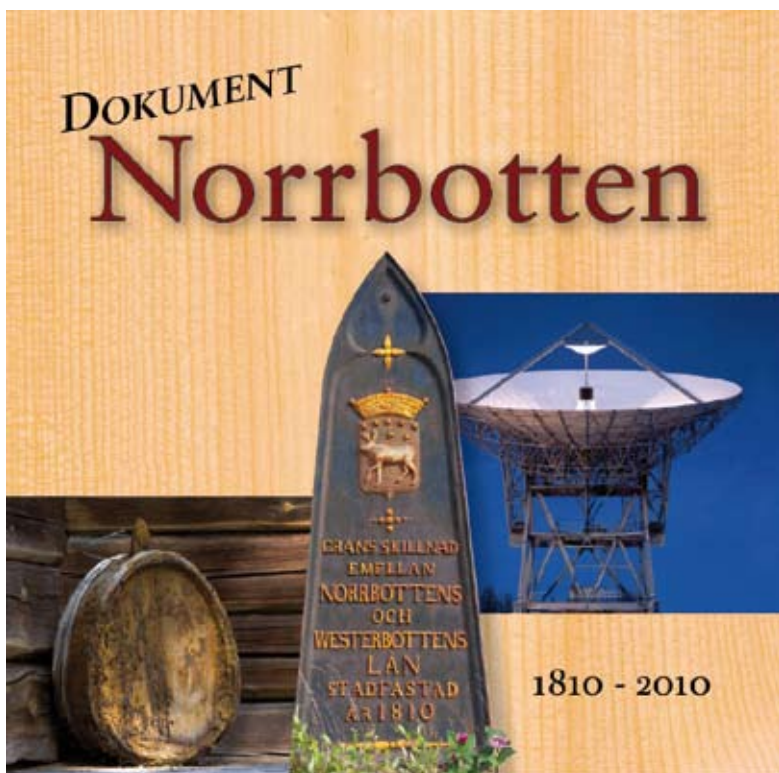
Vi har haft två riksstämmor i Gällivare och Kiruna under dessa år som samlade rekord i deltagare. Men det viktigaste är nog att vi ökat från 15 hembygdsföreningar till 100 hembygdsföreningar under de 25 åren. Vi är också idag över 10.000 medlemmar.

Årsmötet blir lördagen den 14 maj i Porjus i den nya byggnaden Laponiporten. Dagen före fredag den 13 maj blir det ett seminarium i Porjus om byggnadsvård. Vi skall givetvis besöka Norrbottens främsta byggnadsminne, tycker jag, dvs templet i ödemarken (gamla kraftstations byggnaden). Vi erbjuder "upptäcktsresan" till Porjus. Det blir en buss som går från Haparanda och en buss som går från Kiruna. Under resan kommer vi att göra korta stopp på platser som har beröring med ämnet byggnadsvård. Detaljerna kring "upptäcktsresan" och årsmötet får du i inbjudan som bifogas i brevet.

Jag vill tacka alla våra medlemmar för de stimulerade 25 åren och hoppas att vi träffas i Porjus den 13:e maj eller 14:e maj.

Med hälsningar

*/Lars Israelsson
ordförande i Norrbottens hembygdsförbund*

Dokument Norrbotten är en skildring i ord och bild av samhälle, människa och natur i det nordligaste och största av alla Sveriges län. Norrbotten skapades 1810, i omvälvningarna efter Napoleonkrigen. Tillvaron som multietniskt gränslän under en tid som präglats av industrialisering och djupgående strukturomvandling har skänkt karaktär åt den norrbottniska historien.

I **Dokument Norrbotten** möter vi det som förr kallades de långa böljeslagens historia, från forntidens mångtusenåriga lämningar till kunskapssamhällets senaste institutioner. En berättelse om förändring och mänsklig uppfinningsrikedom i en arktiskt utsatt miljö. Begreppet Norrbotten samlas i ett prisma av historiens lärdomar, samtidens villkor och framtidens förutsättningar.

Boken är rikt illustrerad med **Pär Domeij**s bilder.

Utdrag ur förordet:

Att i en bok spegla ett län och dess betydelse för människor och samhälle är att resa genom tid och rum. Med denna bok vill Norrbottensakademien ge sin bild. Vår historia visar att Norrbotten har haft stor betydelse i uppbyggnaden av ett välmående Sverige. Vår uppgift idag är att forma framtiden.

Per-Ola Eriksson, Landshövding

Författare: Maurits Nyström och Jan-Olov Nyström

Foto och grafisk design: Pär Domeij

Förlag: Norrbottens museum.

Länk till ett utdrag ur boken: <http://www.noak.org/showPage.asp?pageId=37>

Förhandsbeställning: domeijfotograf@yahoo.se

En bok: 279.- / st, fler än 20 böcker: 259.- / st

Priset är inklusive moms, eventuell frakt tillkommer.

Leverans sker i samband med att boken släpps den artonde november 2010

Norrbottens
museum

Dokument Norrbotten

Anna-Lisa Häggström, representant i arbetsgruppen för Norrbotten 200 år på Länsstyrelsen 2010 skrev till redaktionen för HiN:

"När Norrbottens län bildades den 21 maj 1810, fanns här endast 2 socknar och 2 städer alltså Luleå och Piteå, och länet hette Norra Västerbotten. När jag presenterade detta på ett hembygdsmöte i Tornedalen, så blev det en hel del diskussioner och frågor eftersom Finland tillhörde Sverige då - så jag sade då att - man kansäga att det blev GRÄNS-problem - för vi har ju Torneälven och många bönder brukade sin jord på båda sidor om älven/gränsen. Samma var det med timret som fraktades efter älven, och samma med laxfisket. Hur skulle kyrkorna nyttjas på båda sidor om älven? Men redan då var det fina samarbetet som gällde - vilket nog alla tyckte redan då - att vi behöver ingen gräns, och detta gäller fortfarande i hela Tornedalen. Haparanda och Tornio jobbar för samma mål att samarbeta - det behövs ingen gräns".

Nu behöver ingen tvivla längre. Ett facit för alla frågor om vårt län har utkommit i vinter. En fantastisk beskrivning i ord och bild, att sätta i händerna på varje besökande vi får till länet och varje skolelev som växer upp här.

Sveriges hembygdsförbund deltar på TUR mässan i Göteborg

Ingrid Ekholm, konsulent på Sveriges hembygdsförbund, har varit på en tredagars resa i Norrbotten. Hon fick träffa föreningarna i Murjek, Nattavaara, Vuollerim, Soutujärvi samt Hjalmar Lundbomsgården i Kiruna. Under besöken fick hon material som kommer att användas vid TUR-mässan i Göteborg. Det är Sveriges största turistmässa och vi startar därmed upp ett arbete kring hembygdsturism i Norrbotten. Vårt nästa steg blir en ny upplaga av hembygdsplanschen.

Från valberedningen i Norrbottens Hembygdsförbund

Vi står strax inför ett nytt årsmöte. (Maj 2011 i Porjus).

Valberedningen behöver förslag till ledamöter och ersättare i distriktsstyrelse och kommittéer. Vi hoppas att föreningar och enskilda hörsammar uppmaningen och kommer med många förslag.

De föreslagna kandidaterna bör vara tillfrågade och gett sitt bifall.

Förslagen kan skickas per post till valberedningens sammankallande

Rolf Svanberg, Sörbyn 10, 971 97 Gunnarsbyn

Eller med e-post; kribb@telia.com

Telefon 070-660 81 86, 0924-220 35

Hör av Er i god tid!

TACK för Er medverkan!

Valberedningen för Norrbottens Hembygdsförbund

Rolf Svanberg
Sörbyn

Rolf Johansson
Luleå

Kenneth Johansson
Kiruna

Dra från Vuollesita till Jokkmokks marknad eller döden dö.

I Lule lappmark fanns under 1500-talet fyra lappbyar, sitor, som var och en bestod av ett större markområde och utnyttjades av den samiska befolkning som levde här. Sitornas områden kunde täcka många mil av naturlandskapet. De bostäder som fanns var alla av kåtatyp. Det skulle ännu dröja många sekler och folkinvandringar, innan de rödmålade fyrkantiga timmerhusen blev den vanliga byggnadstekniken för lappmarkens inre delar.

Kåtornas rökpelare midvintertid, vittnade om att det var levande eldar, som inomhus gav människorna ljus- och värme. Ute var det mörker och kyla som gällde. Under månader. Varje sita bestod av något hundratal samer. Man levde i ett jakt- och fångstsamhälle där renen mest fungerade som drag-, mjölk- och lockdjur. En normalfamilj hade som regel tio till tjugota tamrenar.

Sirkeslucht, Tuorpon, Jockmack och Säcksjock var på 1600-talet namnen på de fyra sitorna inom Lule lappmark. Alla hade sina egna vintervisten med tings- och marknadsplatser inom sina egna områden. Lappmarkens och även Sveriges största lappby var Säcksjock, belägen närmast kustens handelsmän i öster. Hela sydöstra delen av Lule lappmark, med fisketräsk från Stora Lulevatten och Vaikijaure över mot Muddusjaure, Maitum och Sten-träsket, täcktes av den stora skogssamebyn. I mitten av 1500-talet var byn bebodd av ett tjugotal skattande lappar. Siffran fördubblades på ett halv-sekel och den totala befolkningen, med pigor, drängar och småbarn bör ha uppgått till minst 220 personer kring år 1600. Totalt fanns ca 900 samer boende inom Lule lappmarks byar.

Sitans organisation hade den gängse formen för nordliga jakt- och fångstkultu-

Schefferus' teckning av ett renekippage (1670-tal).

rer, som funnits här sedan årtusenden. De hade alla sina egna platser för sommar- och vintermarknader och bytte plats inom byn beroende på renens betesförhållanden under olika årstider. Centralpunkt för sitan var Talvatis, platsen för vintermarknaden. Där möttes årligen byns ting för juridiska spörsmål. Det kunde röra sig om att fördela jakt- och fiskeplatser efter dödsfall eller nyskapade familjebildningar. Eller att lösa tvister och brottsmål inom samebyn.

Marknaden var också en social mötesplats där ekonomiska och mänskliga kontakter knöts. För att hantera ekonomin användes ett omfattande system med "skuldsedlar", birkar. För att minnas affärerna tillverkades en karvstock, oftast av björk, med bomärken och tecken. Varje varuslag och antal karvades in. Därpå klövs den nu bildade birken på längden. Året efter, vid nästa möte, passades bitarna ihop och skulden/ fordran reglerades.

Birk.

Den tidigaste handeln i området kan ha varit knuten till Novogorods intressen kring skinn från Lappmarkerna. Efterhand fick birkarlarna rätten att handla och även att ta upp skatt av samerna. Birkarlarna var en bondearistokrati nere vid kusten, i de områden som kronan redan börjat lägga under sig. Från ungefär 1300 och fram till mitten av 1500-talet hade de mer eller mindre monopol på handel och skattindrivningen i Lule lappmark. För detta betalade de en liten avgift i ekorr- och mårdsinn till kronan, som värnade om, och försvarade deras rättigheter. Birkarlarna delade upp lappmarken och samerna mellan sig, och var och en ägde rätten att handla med, och beskatta vissa samer. Ibland gick det så långt att birkarlarna ägde samer på samma sätt som man ägde jord och fiskevatten. I arkivmaterial kan man även utläsa att våld mot samerna förekom i samband med marknadsbesöken.

I Lule lappmark möttes man för handel på sitornas vinterboplatser under den kallaste tiden på året, omkring midvinter och Trettondag jul. Samerna vistades då i stillhet under en längre period på en fast plats lämplig för marknad. Närmare kusten låg marknadsplatser omväxlande vid Heden, Bredåker eller på en plats norr om Harads. Där har man samlats vintertid, eller vid tranans och vårens ankomst under Vårfrudagstid, i slutet av mars månad.

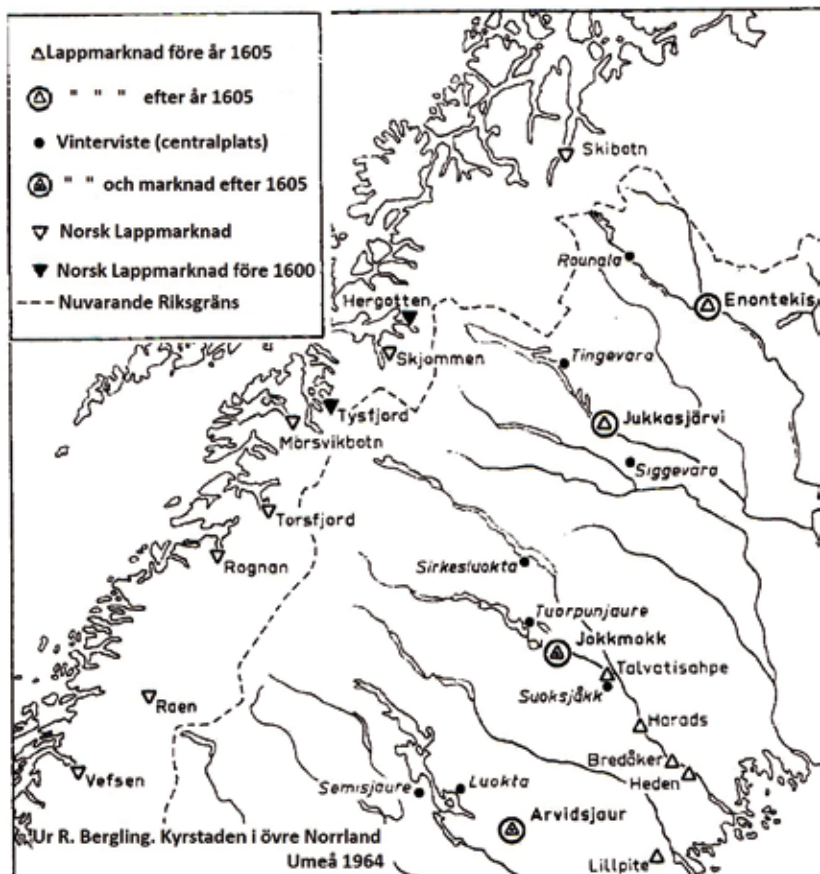
I Sacksjock tros sitans centralpunkt, marknads- och vinterboplatser, ha legat längs renens gamla vandringsstråk och birkarlarnas handelsväg, längs Lule älvdal. Den löpte på södra sidan av älven från kusten upp mot Storbacken. Vidare över långsträckt myrmarker i området söder om Bomyrberget mot Talvatisahpe, Borgarbacken och sedan via Koskatsjön till nuvarande Jokkmokks samhälle. Ett minne från handelsvägen är den lastackja som funnits vid dikesgrävning i Bomyran hösten 1929.

Utsnitt av Olof Tresks karta från 1643.
Lule lappmark hade fyra byar: Sirkeslucht, Tuorpon, Jockmäck och Sacksjock.

Redan namnet Borgarbacken för tankarna till handel och kontakter med kustens handelsmän. Platsen ligger intill Talvatismyren, som enligt namnet varit en vinterboplatser med ting och marknad. Platsen dominerades av ett högt berg med bra utsikt både upp- och nedströms älvdalen. Där låg Sacksjocks samebys centrum enligt Olof Tresks karta från år 1643. Här mötte samerna kustens köpmän för utbyte av varor, på den plats som under medeltiden skall ha utvecklats till den mest betydande marknadsplatsen i Lule lappmark. De varor som samerna erbjöd kunde vara bolstervar av renhud, lappsor, skinn och fisk. Detta byttes mot vadmal, blaggarn, mjöl, bröd, små kopparkittlar och järnvaror av olika slag.

Lule lappmark hade genom sin geografiska placering ett för svenska kronan utsatt läge, mitt mellan rikets fiender. Danmark-Norge i väster och Ryssland i öster. Alla tre rikena

hade intresse av handel och beskattning av de människor som levde här. Detta förstod Gustav Vasa och bad sina fogdar att vara mer rädd om samerna så att de inte skulle fly Sverige eller handla med fienden. Han fördubblade samtidigt avgiften för birkarlarna som haft ensamrätten till handeln.

Gustav Vasa blev med tiden mer varse om värdet av samerna som skat-tande medborgare. Därför infördes under 1500-talets senare hälft, förteckningar över såväl samer som de land och vatten de använde. Lulesamerna indelades av skatteskal, i fjäll- och granlappar (skogssamer) som fick betala en allt större skatt direkt till kronan. Samtidigt minskade birkarlarnas roll och

de fick ofta övergå till att bli fogdar till kronan, eller syssla med en handel där kronan hade företräde vid marknaderna. Det var också där som den ständigt ökande skatten till kronan samlades in. I och med Karl IX och de krig som bedrevs i Baltikum kom skatten att förändras. Matvaror behövdes till krigsfronten och lappskatten inriktades på födoämnen. Torrfisk, renkött och hudar skeppades söderut, och för samerna inleddes en lång period av svält och svåra umbäranden. Tiggeri och flykt från lappmarken blev ett allt vanligare problem för samerna. Endast de samer som kunde hålla stora renhjordar på många hundra eller tusentalet renar, klarade denna beskattning.

...Till dedh Siette. Skall Marckna-
ders tidher och Platzer setties som
effter förmäles. Om Juletidh udi Pita
Lapmark, der som Kyrekian blifuer
funderett, Om Påfuelsmessetidh udi
Jochomeki by i Lula Lappmarck, och
om Kyndermessetidh udi Tenatecki der
Kyrekian funderet är i Torneå

Till dedh Siuende, skole Fougdtterne
haffue itt noge och flitigdt inseende, att
inge Birkarler effter denne dag skole
fara kring om Lapmarcken och köpsla-
ge, såsom her till skeedt är, widt
lifzstraff tilgiörendes, uthan komme
tilhopa på för:de tidher och Marknadz
Platzer, som för:tt är, enn gong om
åhrett, och uppen-barlige köpslage och
icke om Pätterne som her till dags
skeedt är, der de hafue brukett deres
Skam och Lasth ...

Texten hämtad ur: *Underwisningh och Rettelse
huarefter den Stormechtige Högborne Furste och Her
Carl Suerigis Rikis uttkorede Konung och Arffurste,
Hertig till Sudermanneland, Nerichie och Wermeland,
will att H. K.m:ttz uttschickede tienere Ehrlig och
Welbördig Bärendt von Kolen medh Rasmus Nielsson
skole i Laplandh bestelie, Både huru schatten af
Lapperne skall utgiöres, och huru och på huadh sätt de
honom sedenn af Lapperne op bere skole.*
Actum Stockholm.

Resultatet blev att lappbyarnas områden
förändrades. Då sitorna var indelade i
familjeområden med ganska få renar, blev
formen på byn rundad. En renskötsel med
stora hjordar som hela tiden måste flyttas
mellan fjäll och skog, bidrog till att byarnas
form blev avlång med stora betesområden.
En storskalig tamrenskötsel blev lösningen
för samernas och även kronans problem.

Karl IX strävade efter större kontroll av
lappmarkerna. Han införde en regel om att
marknader endast fick hållas på bestämda
platser inom varje lappmark. För Lule
lappmark innebar detta att Jockmäck år
1605 blev den enda tillåtna marknadsplat-
sen för de fyra lappsitorna. Det blev med
dödsstraff förbjudet att handla med
samerna på annan än just denna plats.
Det stadgades att birkarlarna, två och två,
på sin marknadsplats skulle "upphugga" en
bod och en stuga, där den enda tillåtna
handeln skulle förekomma, och då endast
under dagtid. Birkarlarna skulle även
hjälpa lapparna att uppbygga kyrka och
prästgård. De blev också förbud för ogift
birkarl att idka handel i lappmarken (1599);
påbudet att birkarl, som i osedligt syfte
lejde eller köpte en lapps dotter, genast
skulle havas inför rätta och att man skulle
låta "slå huvudet av honom", samt att den
samvetslösa fadern skulle straffas till livet
(dec. 1603).

Foto källa: www.teachersparadise.com

Ett par år senare byggdes traktens första kyrka i Jockmåck. Den fick dock problem med att få intresserade präster att bosätta sig på orten. Församlingsbildningen upphävdes efter tio år och återuppstod först mer än ett halvt sekel senare.

Beläggen för en marknadsplats vid Borgarbacken före 1605 är få men intressanta. Platsen ligger ca fyra km sydväst om Vuollerim i anslutning till den gamla vintervägen längs Lule älvdal. Jokkmokks-pastorn Jonas Hollsten berättar i Kungliga bibliotekets handskrifter av år 1771, att samer, enligt gamla mäns berättelse, haft sitt samlingsställe vintertid vid myren som benämns Talvatisahpe.

Innan dess skall samlingsplats, marknad och kyrka först ha funnits vid Heden i Bodenområdet. Efter detta flyttades samlingsplatsen till ett nytt ställe ovanför Harads och sedan vidare till Borgarbacken. Enligt Hollstens ibland osäkra och tvektiga källmaterial, skall både kyrka och kyrkogård ha anlagts där, innan den platsen 1605 övergavs och Jokkmokk blev centralpunkten i Lule lappmark.

Sågverksägare FO Lundström, Vuollerim har berättat att ännu vid förra sekelskiftet skall rester av eldplatser för stockved varit synliga på platsen. Vidare finns lokala berättelser om att skogen tidigare varit avröjd där, men att stubbarna fått stå kvar och att en hel del grorpar efter eldar skall finnas kvar där.

Även sentida inventeringar har visat på lämningar efter tidigare verksamhet. Hit hör en eldstad, som enligt jordprofilen verkar ha använts vid upprepade tillfällen. Här har också några mindre betesvallar registrerats, där samerna familjevis kan ha hållit sina renar under de kallaste vinterveckorna. Några spår efter kyrka eller kyrkogård har inte återfunnits på platsen.

Om nu Borgarbacken var SacksJock-samernas centralplats, hade den då någon föregångare? Flera platser är möjliga. Ortsnamn i närområdet som nämnts i sammanhang med marknadsplatser är Storbacken och nuvarande Suoksjokk by. Inga fysiska lämningar av marknadslämningar finns dock registrerade där.

Borgarbacken intill Talvatismyren. Platsen domineras av ett högt berg med bra utsikt både upp- och nedströms älvdalen. Här finns eldstäder, stockeldsplatser och renvallar. (Bild ur Hoppe, En gammal marknadsplats i lappmarken 1943)

I pastor Hollstens handskrifter och efterlämnade handlingar finns berättelser om hur samerna kanske redan under 1000-talet, skall ha haft sin kyrka och vintermötesplats i Heden, strax väster om nuvarande Boden stad. När böndernas marker ökade i kustområdet tvingades samerna att flytta uppströms älven mot en ännu inte lokaliserad plats ovanför Harads.

Stockvedselden, en bra värmekälla vid övernattningsvintertid.
Foto: Yngve Ryd.

Intressanta lämningar finns längs vinter- och handelsvägen på Luleälvens södra sida nedströms Edefors.

Arkeologer från Riksantikvarieämbetet har där registrerat en större koncentration av tätt liggande, svårtolkade, gropanläggningar på en västsluttning av ett berg en dryg halvkilometer från älvranden som skulle kunna vara en tidig fas av en samisk samlingsplats.

Kanske rester av sovplatser i samband med renbete eller marknadsaktiviteter? Ett par liknande gropanläggningar längs älvdalen har båda daterats till mittperioden av det första årtusendet e.Kr. Uppgifter om stockvedseld, nuorssjö eller nying, som värmekälla för renskötare som övernattar vintertid, finns beskrivna i historiska texter.

En intressant detalj för oss Vuollerimbor, är att den skogssamiska lappbyn Säcksjö, numera stavad Suoksjo, ännu för två sekl sedan benämndes "Vuollesita" i kyrkböckerna. På svenska blir betydelsen Nedre byn.

Tänk om man i framtiden kan följa våra marknadstraditioner inte bara fyrahundra-, utan kanske tusen år bakåt i tid. Lappmarknaden blir då en angelägenhet inte enbart för nuvarande centralort, utan ännu mer för hela Lule lappmark.

Precis som förr.

/Ulf Westfal, Vuollerim

Ny upplaga av hembygdsaffischen i Norrbotten

Vi kommer att trycka upp en ny upplaga av hembygdsaffischen. Det har kommit över 10 st nya hembygdsföreningar med hembygdsgårdar. Årets affisch har som tema "Hus med historia".

Din förening erbjuds kostnadsfritt att delta med en kort text om hembygdsgården. Konstnär Tord Petterssons bilder kommer att illustrera din hembygdsgård.

Vi behöver uppgifter om hembygdsgården **senast 1 april**.
Text sänds in på bifogad blankett.

Hus med historia kopplar upp hembygdsintresse i Vuollerim

Under årens lopp har vår hembygdsförening förgäves sökt bidrag för att renovera Gamla Telegrafan i byn. När regeringen tog beslut att tilldela 30 miljoner kronor under år 2010 och 2011 till kulturmiljövård för renovering av "Hus med Historia" – tog vi chansen och skickade in en ansökan.

Hus med historia avser att lyfta fram det lokala kulturarvet, att med vården av byggnaderna som utgångspunkt skapa aktiviteter som lockar besökare och främjar intresset för historien. SHF:s strävan att fler människor ska ta del av kulturarvet förutsätter att det är tillgängligt. Därför är både SHF:s tillgänglighetsarbete och satsning på utveckling av kulturturism knutna till projektet.

Projektet ska leda till fler besökare till hembygdsgårdarna. Arbete med husen ska därför samordnas med publika aktiviteter som t ex byggnadsvårdsdagar, guidningar av hembygdsgården som berättar om miljö, vad husen använts till, vilka som

bebott dem, om material och byggnadsteknik och andra aktiviteter som kan annonseras ut.

Det kom in totalt 500 ansökningar och vi blev fantastiskt glada att vara en av de 130 i landet, tillika en av sju i Norrbottens län, som beviljades bidrag.

Länsstyrelsens motivering löd:

Gamla Telegrafan i Vuollerim speglar flera epoker i byns historia. Som Telegraf hör den samman med Vattenfallsepoken. Den välbevarade sekelskiftesbyggnaden är därför en viktig länk i byns historia.

Renoveringen har gjorts varsamt och så långt det varit möjligt, med gamla tekniker och material. Det har varit ett omfattande och spännande jobb, men med hjälp av duktiga och intresserade bybor har vi kunnat åtgärda de mest akuta problemen. Vi har också fått antikvarisk rådgivning från Norrbottens museum, som varit väldigt givande. Det praktiska genomföran-

Gamla telegrafan efter renovering.

Gamla telegrafens gruskörning 2010.

det har gjorts med lokala förmågor – och det visade sig att det fanns flera bybor, som hade specialkunskaper i att renovera gamla hus.

Största problemet var grundstenarna som hade rubbats ur sina lägen när vatten trängt in och raserat matkällaren under köket. Allt detta på grund av dålig avrinning från tomten. Vi trodde också att det skulle finnas rötskadat virke i golvet, men det visade sig att golvåsarna var intakta och att kutterspåret var helt torrt. På två ställen hade grundstenar plockats bort, för att få in telekablar som krävdes för telefonväxlarna. Motsvarande grundstenar ska återställas till våren, då vi också ska så in gräs och måla farstukvisten. Arbetet har pågått från maj till oktober och allt har dokumenterats med foto.

Ett påtagligt resultat av renoveringen av Gamla Telegrafan är det intresse som skapats för byggnaden och den verksamhet som bedrivits där.

Idag finns en nystartad studiecirkel inom SV-Nord, där tidigare televerksanställda deltar för att dokumentera byns största kvinnliga arbetsplats. Ett tiotal telefonister verksamma under den mest intensiva

perioden minns och berättar om sitt arbete under 40-, 50- och 60-talen. Som mest var det ett tjugotal kvinnor, som i skift dygnet runt, såg till att bygdens talade kommunikation kopplades samman internt och externt. En dokumentation blir en god grund för framtida utställningsarbeten kring en hittills alltför okänd del av vårt gemensamma kulturarv.

Det är med stolthet vi tack vare "Hus med Historia", nu kan visa upp nya delar av vår lokalhistoria, som svarar mot ett ökande intresse både bland oss bybor och hitresta.

Nu har vi fått hjälp på vägen. Med ideella krafter som finns i byn hoppas vi också att huset ska få en "ansiktslyftning" under nästa sommar, bl a med ny rödfärg. Alla som vill är välkomna att hjälpa till.

Text: Nancy Larsson, Gabriella Lönngrén och Ulf Westfal

Vuollerims Hembygdsförening

Gamla telegrafan när det begav sig.

Hus i min historia – En spökis _____

Tre år gammal fick jag följa med mina föräldrar på en resa från kraftverkssamhället Harsprånget, till Kungliga huvudstaden. Det blev en tät upplevelse med trafik, människor, bilar och elektriska spårvagnar. Men mest imponerad tycks jag ha blivit av byggnadsarkitekturen.

Vid hemkomsten och ett långt tag framöver, älskade jag att för alla och envar, berätta om allt jag fått uppleva. Till exempel synen av den stora, ja till och med den kolossala mastodonten, det kungliga slottet mitt i stan.

Mitt perspektiv på stora byggnader begränsades emellertid av de erfarenheter jag då ägde gällande slikt. Det största bostadshus jag kunde greppa, utifrån att ha vuxit upp som arbetargrabb på ett Vattenfallsbygge, var ungarlsbaracken. Följden blev att min skrytsamma historia om stockholmsvistelsen blev berättelsen om att jag skådat "Kungens barack".

Allt detta kan förstås hänvisas till en gullig naivitet hos en barnrumpa.

Men häng på här: I Washington, USA:s huvudstad, kallas residenset och landets högste representant, presidentens boning, för "Vita huset". Men han som bor där, är namnen till mitt i barndomen, skapade begrepp om stora bostäder. Hans förnamn lyder nämligen Barack. Man kan undra var han skulle ha bott om han varit vattenfallsunge under Harsprångetiden.

För att slutföra mitt resonemang, måste jag få förtälja det senaste kapitlet i min hus-historia:

I de väldiga pyramidernas skugga, i Egypten långt borta i Afrika, har det bott ännu en, med lätet Mu föregående barak. Detta hus, ett palats, byggdes, ja inte för kossor som man skulle kunnat gissa, utan för en människa. En annan president, som skott sig på landets befolkning till den grad, att han kastats ut av desamma. Utskyfflad genom kogödselluckan så att säga. Kvar blev endast ett hus. Nu utan boende boskap, men med sin fortsatta historia. Muhu!

/Ulf Westfal, fd Harsprångare

Uppmaning: Sänd in uppgifter om medlemsantal och styrelse

Kassören sände ut i december tillsammans med årsboken inbetalningskort samt en blankett för uppgifter om föreningens styrelse. Det är viktigt att föreningarna skickar in blanketten eftersom den används som utskick av det material som sänds ut från Norrbottens hembygdsförbund men även från Sveriges hembygdsförbund och försäkringen.

Vi har haft problem med uppgifter som har varit inaktuella och att våra brev har "försvunnit" på väg till hembygdsföreningen. Det är också viktigt att föreningens kassör betalar in medlemsavgiften som baseras på antalet medlemmar i föreningen.

Om du saknar inbetalningskort eller blanketten så ring till kassör Lars Lindberg, tel 0920-220 55.

Inbjudan till seminarium Hus med historia- byggnadsvård fredag den 13 maj 2011.

Norrbottnens hembygdsförbund, Norrbottens museum, Länsstyrelsen i Norrbotten, Studieförbundet Vuxenskolan och Vattenfall inbjuder till seminarium i byggnadsvård; Fredag 13:e maj i Laponiporten Porjus.

Du erbjuds även att åka till Porjus med Upptäcksresan. Bussar går från Haparanda och Kiruna till Porjus. Under resan kommer stopp att genomföras på platser som har beröring med ämnet byggnadsvård.

Anmälan samt detaljer kring upptäcksresan framgår av bifogat program.

Porjus kraftstation.

Kallelse till Norrbottens hembygdsförbunds årsmöte lördag den 14 maj 2011

**Medlemmar (föreningar och enskilda) kallas till årsmöte
Lördag den 14 maj kl 10.00 i Laponiporten Porjus.**

Vid årsmötet kommer sedvanliga årsmötets förhandlingar att genomföras. Dessutom blir det ett besök i Porjus gamla kraftstation samt Porjus arkivkommittés lokaler. Anmälan insändes med den blankett som bifogas.

När ändrade ni era stadgar sist?

Vid riksstämman i Lund 2009 presenterades ett förslag till nya stadgar för Sveriges hembygdsförbund och rekommendationer till stadgar för de regionala förbunden. Enligt stadgarna ska två på varandra stämmor fastställa ändringar. Vid stämman i Skara förra året blev det så bakläxa för den paragraf som behandlar medlemskap. Det blev återremiss och en stadgegrupp tillsattes – jag ingår i den gruppen. Vi har skickat ut stadgarna på remiss och vi har noga diskuterat de förslag som kommit in och vi har lämnat ett förslag till förändrade texter. Förslaget ska diskuteras vid en ordförande-konferens i februari.

Stadgegruppen är helt överens om att tre paragrafer ska finnas med i riks och i regionförbundens stadgar och rekommenderar även de enskilda föreningarna att ta med dem i sina. De tre paragraferna är: **Grundsyn, Ändamål och Medlemskap**. Norrbottens hembygdsförbunds styrelse har också beslutat om en översyn av stadgarna. I den gruppen ingår Lars Lindberg, Rolf Svanberg och jag.

God fortsättning på det nya året / Ingrid Johansson

I höstas fick jag hemma hos Lars Israelsson i Porjus, möta professor Pekka Laaksonen, ordförande i Finlands Hembygdsförbund. Han var innan sin pensionering arkivchef för finska litteratursällskapets folkdiktningssamling, där Samuli Paulaharjus material finns samlat. Han blev redan i unga år intresserad av folklivsforskaren Paulaharjus liv och leverne och allt material som denne hade samlat på sig. Pekka överlämnade några finska texter till mig i samband med en föreläsningsresa i Norrbotten, då han presenterade Paulaharjus arbete.

Minna Blomgren, Vuollerim, har vänligen översatt texterna till svenska. Tack vare detta kan här nu en del av Paulaharjos livsgärning introduceras för oss, som tidigare missat denna skatt av vår gemensamma kulturhistoria på Nordkalotten.

/Ulf Westfal

Samuli Paulaharju

(1875-1944) kom första gången i kontakt med samerna i Lappland under sommaren 1910. Han var medlem av en expedition vars uppgift var att röja upp mellan den finska och ryska gränsen. Paulaharjus uppgift var att hålla reda på riktmärken och föra anteckningar om arbetet under expeditionen. Den sista anteckningen i den egna dagboken gjorde han vid Korvatunturi's topp där han stod och spanade ut över ryska sidan av de istäckta bergen i norr. Vid Madzasjaures strand mötte de den gamla skoltsamiska Ontrei Fofonovin. Paulaharju skrev ner mannens berättelser och konstaterade senare att det var vid detta tillfälle han först fascinerades av Lappland.

Sommaren 1914 reste Paulaharju åter till skoltsamiska Lappland. I början av juni anlände han till Sodankylä kyrkby, där han dröjde sig kvar ett par dagar för att göra skisser och anteckningar om den gamla kyrkan. I Petkula mötte han den 81-åriga Mikko Musikan som var en fantastisk historieberättare. Paulaharju noterade dennes historier. Dessa första anteckningar om Sodankylä användes senare i Sompio-boken.

Paulaharjus resa till Kuolas Lappland varade fram till mitten av augusti och sträckte sig längs väglös vildmark till skoltsamernas bosättningar. Senare kompletterades Paulaharjus material från den resan efter ett möte med ett par skoltsamer i nordöstra Lappland 1918.

Paulaharjus första verk om Lappland, Kolttain mailta, var klar i maj 1921. Detta verk utkom vid en väldigt läglig tidpunkt. Petsamo hade nyligen fogats till finska sidan och intresset för denna landsände var stort. Snabbt dök det upp guider till dessa marker som kom att använda sig av Paulaharjus verk som faktabas.

Kolttain maala är boken som är minst känd av Paulaharjus verk varför den endast gått i tryck en gång.

Perioden när Skoltbokens manuskript blev färdigt och publicerades, blev en mycket hektisk tid i Paulaharjus liv. Han gifte sig med Jenny Simelius. Artikelserien fick namnet Kuva tuolta toinen täältä, och publicerades 1919. Detta var slutpunkten i det första avsnittet av hans livsverk. Han hade etablerat sig som en samlare av folklivshistoria och var redan känd som författare. Parallellt med den omfattande Skoltboken utgavs också verket Kainuun mailta.

Redan i detta skede, var Paulaharju också intresserad av svenska Lappland, Norrbotten och finska byar i svenska Lappland. Han skrev till UT Sirelius 28 april 1919 om sina avsikter:

"Jag planerar att nästa sommar göra en expedition till svenska Lappland. Som ni vet bor där ett stort antal, 30 000, finländare om vars liv och vanor vi inte vet mycket alls om här i Finland. Inte heller svenskarna har visat intresse att ta reda på fakta om dessa finländare. Jag har under många år tänkt resa till dessa avlägsna lappmarker för att samla in fakta om

Samuli Paulaharju.

området och dess invånare. På samma gång är avsikten att utforska deras livssituation i Sverige. Vid hemkomsten är avsikten att skriva en bok om deras liv och vanor under svenskt förtryck."

Denna resa blev inte av denna gång, utan det dröjde till nästa sommar innan resan blev verklighet. Resan stöddes av Kalevala-sällskapet och gick till västra delen av finska Lappland. Dessa resor gjordes de tre följande somrarna. Som ett resultat av dessa resor dök i snabb följd upp två verk Minnen från arktiska Lappland, 1922, och Det gamla Lappland och Peräpohja 1923. Vid denna tid hade Paulaharju blivit en välkänd och erkänd skildrare av Lappland.

Lapin muisteluksiaarbetet baserades på gamla historier som belyste gångna tider. Historierna fanns i överflöd hos den samiska befolkningen. Paulaharju skriver ödmjukt i inledningen om det sätt han har sammanställt bokmaterialet.

"Jag har ofta försökt att stanna i en skog eller vid ett fjäll där människorna fått vara min "tolk" till intervjuer med folket om deras egna historier och deras synsätt. Det blev en utmaning att överföra deras ord till det finska språket utan att ta bort andan i berättelsen.

Lapplands minnen, blev ett skönlitterärt verk som inte utan orsak höjdes till skyarna. Skrönorna om Lapplands häxor, tomtar, den vita himlen och de mystiska fjällen sägs ha inspirerat Paulaharju lika mycket som hans anteckningar från expeditionerna. Paulaharju inspirerades av dessa berättelser och fann därmed sin suggestiva stil att skriva på. Boken har beskrivits som en "häxbok". Den är utan tvekan en av de största upplevelser och historieböcker om den gamla världen som publicerats i Finland.

Året efter överraskade Paulaharju sina läsare genom att tätt inpå publicera en fortsättning på Lapin muisteluksille. Denna bok inriktades främst på en muntlig berättartradition såsom i boken Vanhaa Lappia. Böckerna beskriver möteskulturen och Paulaharju tar med läsaren på Kolaris marknad, Ruijas strands fiskeutflykter, Ivalos guldmärker och Sieppijärveläs björnjakt. Han berättar om tillverkning av tjära från rötter, om klister tillverkad av renhorn och om odling av spannmål enligt gammal tradition i de karga lappmarkerna.

Efter publiceringen av boken Vanha Raahe 1925, beslutade sig Paulaharju att återigen återvända till Lappland. Nu var det dags för markerna bakom Enare, som han redan vid Kuola expeditionen kom i kontakt med. Under somrarna 1925 och 1926 förlängdes resorna till Ruijas stränder och därmed var materialet till den fjärde

boken om Lappland klart, Taka-Lappia. I denna bok beskrivs mötes- och berättelser. En kul idé, för denna bok använder några teckningar av barnen från Utsjoki.

Taka-Lapissa märks också i Jenny Paulaharjus verk. Hon fokuserade på att samla information om kvinnor och barns traditioner. I boken finns ett kapitel om dessa kvinnors hantverk. Allt detta beskrivs med en lagom blandning av vardagligt slit och romantik.

Lapplands kvinnor har inte fått lära sig kärleken till den egna regionen. Men denna kärlek finns i kvinnorna utan att behöva läras. Fjällkvinnan anser att bergen och de stora renhjordarna är det vackraste som finns. Instängd bland smutsiga kor i mörka ladugårdar blev fjällkvinnan avtrubbad o likgiltig. Med en saknad i hjärtat om de vida vidderna på fjället och de friska vindarna.

Paulaharjus beskrivande sätt att berätta började bli berömt och omtyckt. På ett fantastiskt sätt kunde Paulaharju anpassa sig till en ny och annorlunda kultur. Redan följande år var ett 500 sidor långt epos vid namn Ruijan suomalaisia färdigskrivet. Det är ett bra tvärsnitt av den gamla kulturen i Ruija. Detta verk har av finländarna hållits som Paulaharjus absolut största verk. I slutet av berättelsen listas över tvåhundra personer, som med sina berättelser gett upphov till boken.

Senare återvände Paulaharju till Ishavet och 1935 publicerades en bok om folket på Ruijas öar. Bokens namn blev Ruijan äärimmäisillä saarilla. Det är en beskrivning av dem som bodde på öarna och deras hårda liv.

År 1934 överraskade Paulaharju vid 60 års ålder sina läsare med att debutera som romanförfattare. Boken, Tunturien yöpuolta, innehåller 15 noveller eller som undertiteln lyder 15 gamla historier. Dessa texter och religiöst baserade berättelser bygger på legender om häxor, osaliga andar och de mytomspunna sjöjungfrurna.

Detta verk recenserades snabbt av Arvi

Järventaus, präst och författare, och gammal vän till Paulaharju. Järventaus ansåg att Paulaharju misslyckats helt i sitt försök att på äldre dagar skriva skönlitterärt. Enligt hans uppfattning hade inte Paulaharju skrivit tillräckligt självständiga och innehållsrika noveller.

Paulaharju sårades djupt av denna negativa recension som publicerades i en Oulutidning. Saken förbättrades inte av att Matti Haavio; Paulaharjus vän och kollega, skrev en väldigt positiv och beundrande artikel om det muntliga berättandet som boken grundades på. Pga denna artikel uppmärksammades bristen på den exotiska skrivkonsten som var på modet vid denna tid.

Tunturien yöpuolta översattes under kriget till tyska och senare har det också publicerats på engelska och polska 1972 och 1982. Det är Paulaharjus internationellt mest erkända arbete.

Som Lapplands skildrare blev Paulaharju också på 1930-talet nyfiken på sina hemtrakter, Österbotten. År 1930 kom ett verk, Suomenselän vieriltä, som fokuserade på Perhos trakter i Österbotten. Två år senare fick härmäläiset sitt egna verk skrivet och utgivet, Härmän Aukeilta.

Efter dessa verk var Paulaharju åter på väg norrut. Denna gång mot finsktrakterna i norra Sverige. Dit hade han sedan 1919 planerat att resa. Som ett resultat av 4 års expeditioner publicerades 1937 första upplagan av Kiveliöitten kansaa.

Under expeditionerna inför boken möttes Paulaharju av svårigheter. Detta trots att han hade ett rekommendationsbrev från KB Wiklund som berättade att Paulaharju inte var en finsk spion.

Korpelas väckelserörelse var som starkast vid denna tidpunkt och detta medförde att det inte var tillåtet att för utomstående berätta om traditioner och historier från hemtrakten. . Paulaharju tvingades flera gånger försvara sin patriotism för Finland. Trots dessa svårigheter samlade han in material till en fyrahundra-

sidig bok med tre hundra teckningar och fotografier. Boken fick ett positivt mottagande. Det uppmärksammades hur Paulaharju fick finländarna i norra Sverige att berätta om sitt liv. Med på expeditionen var också Sulo Haltsonen som på ett underhållande sätt berättade om deras arbetssätt och praktiska råd om fältarbetet under expeditionen för unga.

Man förstod genom denna bok att Paulaharju lyft fram en finsk folkgrupp vars existens tidigare var föga känd.

Emil Grym lärare från Vettäsjarvi översatte verket redan på 1940 talet till svenska, men den publicerades aldrig. Paulaharju anade själv att svenskarna inte var intresserade av att läsa om det finska folket som bebodde stora delar av norra Sverige.

Norrbottens landshövding Ragnar Lassinantti bidrog till att verket åter översattes till svenska år 1966. Översättare blev då Thomas Warburton som senare också översatte Ruijan suomalaiset. Warburton kände det som ett privilegium att översätta dessa verk, som han beskriver som mindre klassiker.

Intresset för Paulaharju har ökat de senaste åren. Det som bidragit till detta är att det finska språket i Norrbotten, meänkieli, har fått officiell status i Sverige. Utställningar och föreläsningar om Paulaharju som hållits vid hembygdsgårdar och Folkets hus i Pajala, Kitkiö, Ullatti, Lainio, Karesuando, Markitta och Gällivare har varit fullsatta. Många har hittat bilder på sina föräldrar eller mor- och farföräldrar i utställningarna. En del har tom hittat bilder på sig själv som barn. Några av dessa gamla ortsbor har velat berätta om sina minnen och upplevelser från den tiden.

Med boken Kiveliöitten kansaa hade Paulaharju kartlagt större delen av finska Lappland. En del var fortfarande utforskad, som den mystiska bygden runt Sodankylän Sompio. Vid insamlandet av material till tidigare böcker hade det fram-

kommit att dessa trakter var bebodda. I denna vildmark med sina små sjöar hade urkulturen behållits bättre än någon annanstans. På sin expedition till dessa trakter stannade Paulaharju till i Muteni, Riesto, Korva och Loka byar, där han intervjuade invånarna.

Paulaharjus bok Sompio trycktes före jul under vinterkriget 1939, men förlaget distribuerade den inte till handeln förrän nästa vår. Boken innehöll nämligen ett för krigsmakten intressant detaljerat kartmaterial av norra Finland.

Förväntningarna inför boken var inte alls lika höga som för tidigare verk. Den åldrande Paulaharju förväntades inte längre skriva mästerverk.

Efter Paulaharjus död utgavs den skrift, Metsän satua ja totta, där han skrev och illustrerade till sina barnbarn. I denna bok lever björnar och vargar i Sompios trakter. Martti Haavio som publicerade denna skrift fullbordade Paulaharjus Skildringar om Lappland med att år 1947 publicera en bok baserad på vid olika tillfällen utgivna artiklar och radioframträdanden. Detta verk kallas Vaeltaja tunturien maassa.

/Pekka Laaksonen

Översättning: Minna Blomgren, Vuollerim

Pekka Laaksonen presenterade Paulaharjus arbeten på Nattavaaras hembygdsgård i höstas.

Om ören

När nu 50-öringen gått i graven som betalningsmedel så innebär det slutet på ett nära tusenårigt hanterande med öresmynt i landet Sverige. Det började på 1000-talet med att Olof Skötkonung efter engelsk förebild lät prägla Sveriges första mynt. Vårt första myntsystém baserades på vikten av en mark silver, ca 210 gram. Den tidigast kända delningen av marken var i 8 ören där varje öre sedan delades i 24 penningar. Från dessa småmynt, penningar, har vi i dag kvar begreppet pengar. Öre var alltså ursprungligen en viktenhet för silver, ca 26 gram.

Mynträkningens enheter; mark, öre och penningar utökades under Gustav Vasa med dalern, senare kallad riksdaler, som var en internationell valuta liknande dagens euro. Det var med andra ord lika mycket silver i en tysk Reichstaler som i en svensk Riksdaler som senare i en amerikansk dollar.

Från 1624 används inte bara silver i myntningen utan även koppar. Detta som ett resultat av Falu koppargruva som då stod för 2/3 av Europas kopparproduktion. Värdet angavs fortfarande i silver men variationer i metallernas priser gjorde att i realiteten skapades en parallellmyntfot. Under drottning Kristina börjar mycket stora kopparmynt utges, så kallade plåtmynt. Det största vägde 19,7 kg och hade värdet 10 daler silvermynt.

Myntning utfördes som regel nära gruvor och bruk varför t.ex. Avesta i Bergslagen var en viktig myntort. Även i Norrbotten har mynt präglats. Mellan 1674 och 1715 hade Kengis bruk privilegium på prägling av stora plåtmynt i koppar. Bruket var anlagt på grund av järnmalmssyndigheten vid Masungsbyn men när sedan kopparfyndigheten vid Svappavaara började brytas på 1650-talet blev Kengis även intressant som myntort. De stora svenska plåtmynten räknas bland de märkligaste mynt som någonsin gjorts och detta kombinerat med Kengis som en av världens nordligaste myntningsorter gör våra norrbottniska jättemynt till verkliga rariteter.

1776 gjordes en myntreform för att lösa problemen med olika mynträkningar. Markmyntsräkningen upphörde och plåtmynten avskaffades. Nu skulle allt räknas i riksdaler. Riksdalern delades i 48 skilling och varje skilling i 12 runstycken. Våra ören fanns kvar i handeln till kursen 1 öre silvermynt = 1/4 skilling och 1 öre kopparmynt = 1/12 skilling. En ny reform 1855 införde decimalsystemet och återinförde öre i mynträkningen. 1 riksdaler riksmünt delades i 100 ören. 1873 ingick Sverige, Danmark

och Norge myntunion. Riksdalern blev till krona delad i 100 ören och vi fick den mynträkning vi har än i dag.

Det tidiga 1900-talet var en höjdpunkt för öresmynten. Det fanns 1, 2 och 5 öre i bronsmynt och 10, 25 och 50 öre i silvermynt. Mynten kom också att präglas av sin samtid. Under världskriget utgavs bronsmynten i järn och för de högre öresvalörerna byttes silvret ut mot nickel. På 1960-talet upphörde kopplingen mellan penningvärde och metallvärde och silvret försvann ur våra silverpengar. Nu har inflation och devalveringar hunnit i kapp våra ören och ingenting är längre så billigt att det går att köpa för ören. Det har gått fort, så sent som på 1960-talet fanns 1-öres kola.

För oss som gillar mynt är det bistra tider. Nu har vi bara tre olika att handla med, dessutom i oädla metaller. För hundra år sedan fanns nio mynt i skilda valörer i metallerna brons och silver samt dessutom tre olika valörer guldmynt. Mynt är en inte oväsentlig del av vårt kulturarv. Dom utgör steget mellan ren byteshandel och handel med plastkort där summor ökar och minskar enbart i en osynlig bankserver någonsans.

Seriösa myntsamlare eftersträvar så felfria exemplar som möjligt. Ocirkulerade med den så kallade stämpelglansen bevarad. Självtrollbinds jag av dom nötta och slitna mynten. Dom som bär en hemlig historia. Som bytts bort mot bröd, snus och brännvin och mödosamt tjänats tillbaks på brädgårdar, slättermyrar och i renskogar och gruvor. Mynt som bytt ägare otaliga gånger och mättnad. 1875 var dagslönen för en grovarbetare 1 krona och 75 öre. Vi har all anledning att känna vördnad för våra trojänare öresmynten som nu lämnat oss.

/C Lövgren

Norrbottens hembygdsförbund

Hembygd i norr

Nr • 1-2012

Medlemsblad från Norrbottens hembygdsförbund
Tema: Nederluleå hembygdsförening - en bland länets äldsta

Redaktör'n

Att komma tillbaka till en by, sedan man länge har varit borta, det är inte bara att komma dit. Du minns den som den var förr eller som du tror den var förr.

Så inleder den finlandssvenska dik-
taren Lars Huldén sin diktsamling ”Ti
kåma tibaak” från 1977. Just dessa strofer
och det spirande intresset för hembygden
som finns att hitta i de stota avgångarna
bland 40-talisterna som nu har mer tid
att söka sina rötter.

Här har hembygdsrörelsen framtiden
för sig, fånga upp denna stora grupp.

I det nummer som ni nu håller i han-
den är mitt bidrag som ny redaktör för
tidningen. Visioner skall man ha och min
är att vi inom hembygdsrörelsen måste
blicka framåt hela tiden, visst, kanske
någon gång tillbaka.

Jag låter journalistiken få en framträ-

dande plats och lyfta fram aktuella frågor
som hör till hembygden i synnerhet och
i allmänhet vad som händer ute i landet.

Ett besök på Norrbottens minne i
samband med Arkivens dag gjordes och
det är en plats som skapar eftertanke.
Minns vad som hände i Nyborg en febru-
arikväll, hembygdsgården blev lågornas
rov och mycket värdefulla handlingar
gick upp i rök. Här finns räddningen,
Norrbottens minne, originalen bör nog
finna en självklar plats där.

Ni ute i länet som vill ha material och
nyheter publicerade, skicka gärna mate-
rialet direkt till mig.

Rolf Johansson

roffen.johansson@telia.com

Ordinarie styrelseledamöter i Norrbottens Hembygdsförbund:

Ordförande: Ingrid Johansson, Råneå

V.ordförande: Brith Fäldt, Svensbyn

Sekreterare: Anna-Lisa Häggström, Leipijärvi

Kassör: Lars Lindberg, Luleå

Ledamot: Christer Lövgren, Gallejaur

Bertil Kero, Pajala

Mikael Fabricius, Gällivare

Jan-Erik Lundström, Norrbottens museum

Kerstin Lundin-Segerlund, Länsstyrelsen

Redaktion och kontaktinfo

Hembygd i Norr, Norrbottens hembygdsförbund, Box 266, 971 08 Luleå.

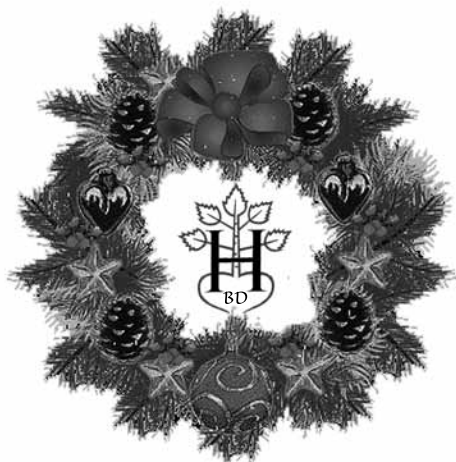
Plusgiro 437 29 91-2. Bankgiro 5835-1073. Tel vx 0920-24 35 00.

Redaktionskommitté: Rolf Johansson, Luleå, redaktör, Brith Fäldt, Svensbyn samt
Christer Lövgren, Gallejaur.

Material skickas till Rolf Johansson, roffen.johansson@telia.com.

Tel. 0920-22 15 71 eller 070-329 15 71.

ISSN: 2001-4694

God Jul
och Gott Nytt År
önskar styrelsen

Nederluleå hembygdsförening 85 år 1927 - 2012	4
Hembygdsförsäkringen	8
SHF tar över Bygdeband	9
Jan-Erik Lundström, ny museichef	10
Årsboken Norrbotten 2012	11
Nytt namn på Folkrörelsernas arkiv	12
Arkivens dag på Norrbottens minne	13
Nytt från Västerbottens hembygdsförbund	14
Hembygdsförbundets hemsidor	15
Årets hembygdsbok	15
Karungi hembygdsförening 30 år	16
Nu är det dags för en hembygdskonsulent!	18
Landsbygdens anonymisering – förslag till åtgärder	20
God ortnamnsed gäller	21
Sågforsbron i Åträsk prisbelönt	22
Ordförande har ordet.....	24

Nederluleå hembygdsförening 85 år 1927 - 2012

Två av föreningens ordföranden, Birger Åström, tv, och Kjell Lundholm, th, håller var sitt porträtt av föreningens grundare i samband med jubileumsfesten i sockenstugan, Gammelstad. Foto: Rolf Johansson.

Initiativtagarna till Nederluleå hembygdsförening var prosten Albert Nordberg och Helmer Hornberg, känd hembygdsivrare och den som uppmärksammade ryssgraven i Alvik. Gillet eller hembygdsföreningen såg dagens ljus den 2 februari 1927 och verksamheten kom igång genom en gåva på 500 kr från direktör Rudolf Isakson, delägare i Norrbottens-Kuriren. Som ordförande vid mötet den 12 april 1927 var Albert Nordberg och som kassör och sekreterare Helmer Hornberg. Vid detta möte antogs föreningens första stadgar samt

förslag om medlemskap i Norrbottens hembygdsgille, nuvarande hembygdsförbundet.

Enligt protokollets åttonde paragraf hade Nordberg tillskrivit LKAB om gillet's existens samt att som gåva få överta länsmansbostället (nuvarande Elimförsamlingens hus på Gäddviksvägen) och att detta skulle användas som gillesgård.

I samma protokoll står det att läsa om en del projekt och dessa finns noterade i artikeln som följer.

Nedanstående artikel har tidigare publicerats i föreningens årsskrift 1998

och då med Anna Björkman och Thorild Jordung vid pennorna.

Vi börjar 1928 då verksamheten har kommit igång, föreningen tog sina första stapplande steg redan 1927.

1928-1932 300-årsminnet av Erik Benzelius d.ä födelse. Enligt protokoll den 30/10 1928 börjar förberedelserna till 300-årsminnet av Erik Benzelius d.ä födelse. Erik Benzelius är född i Bensbyn den 16/12 1632. Minnesstenen vid Nederluleå kyrka restes den 18/12 1932 och den högtidliga invigningen sändes ut via radio. Minnesstenen har tillkommit genom att Hembygds-gillet utsänt insamlingslistor till byarna inom Nederluleå socken. Kostnaden för stenen uppgick till 2 714: - kronor, varav till arkitekten Lovén i Luleå 300: - och till fabrikör Bernsten i Boden 1 600: -.

1928 Milstolpe i Gammelstad. Enligt protokoll vid det första ordinarie årsmötet den 1/7 1928 har hemmansägare Karl Nilsson i Sunderbyn, tagit initiativet till uppresandet av milstolpe vid tingshuset i Gammelstad där den detta år, 1928, 100-åriga järntavlan nu fått sin plats.

I samma protokoll finns även ett tack till Karl Nilsson för hans förtjänstfulla arbete med restaurerandet av de till dagens hembygdsfest uppsatta epitafierna i kyrkan.

1928-1933 Ryssgraven" vid Kyrkogården. Enligt protokoll den 1/7 1928 fick Hembygds-gillet styrelse i uppdrag att låta istandsätta den s.k. Ryssgraven i Gammelstad, om detta ej bleve för dyrbart. Den gamla stenen restaurerades av Hembygds-gillet 1933. Kostnad 225:17. Området upprustades och inhägnades med delar av det järnstaket som bort-

1928-1932 300-årsminnet av Erik Benzelius d.ä födelse. Foto: Kjell Lundholm.

tagits vid kyrkan när den nya bogårdsmuren uppfördes.

Not: Enligt prosten Albert Nordbergs bok "Luleå sockens historia" kallas platsen för ryssgrav, men det lär vara uteslutande svenska soldater som vilar där. De avled i så kallad fältsjuka eller fältsmitta. De i pest döda fick inte begravas på kyrkogårdarna. På minnesstenen finns texten: "Fältsjukans offer 1809 döden allt förlikar 1889".

1934 "Surbrunnen" vid Rutviksvägen. Efter markarbeten och uppsnygning av brunnen har Hembygds-gillet den 13/10 1934 beslutat att "Åstadkomma ett hus vid brunnen i så nära överensstämmelse med det ursprungliga som möjligt" vilket också uppfördes.

1934 Galgbacken, Gäddviksvägen på Ön i Gammelstad. Denna iordningställdes och uppsnyggades genom

Hembygdsgilletles försorg enligt protokoll från åren 1934, 1946 och 1958. Ett röse uppfördes år 1961.

1949 Väderkvarnen på Junkön. Enligt protokoll åren 1949-1950 har väderkvarnen på Junkön iordningsstälts. Kostnad enligt kassaboken var 706:95.

1952 Milstolpe av trä i Sunderbyn. Hemmansägare Karl Nilsson i Sunderbyn har restaurerat en gammal milstolpe av trä och återuppsatt den på sin gamla plats vid allmänna vägen i byn.

1951 Vällingklockan från Selets bruks storhetstid. Vällingklockan från det gamla järnbruket har uppsatts i stapeln, som utförts enligt av landsantikvariens godkänd ritning. Den har placerats på

Den gamla hattkvarnen på Junkön färdigställdes genom föreningens försorg 1949. Större delen av vskärgårdens öar tillhörde Nederluleå socken. Foto: Arvid Moberg, Luleå kommun, Stadsarkivet.

Sockenstugan och brunnshäverten är två av föreningens bidrag till historien. Brunnshäverten återuppstod sommaren 2010 efter att ha varit nedmonterad ett antal år. Om sockenstugans tillblivelse står det att läsa här bredvid. Foto: Kjell Lundholm.

resterna av grunden till arbetarbostaden, vid vilken den ursprungligen suttit. Kostnaden uppgick till 412:43. I övrigt har arbetet utförts kostnadsfritt. Invigningen ägde rum år 1992.

1956-1957 Registrering av byakistor, fårmärken och bomärken. Enligt protokoll den 5/7 1956 och 22/8 1957 rapporteras om registrering av socknens byakistor, fårmärken och bomärken.

1957-1962 Gamla sockenstugan vid Sunderbyvägen. Byggnaden som är uppförd 1754 var tidigare placerad vid torget i Gammelstad. Till sin plats vid Sunderbybacken flyttades stugan i början av 1920-talet och användes då som kronohäkte. Efter hemställan till Nederluleå kommun fick Hembygdsgillet överta byggnaden enligt protokoll den 5/10 1957.

Då det gamla kronohäktet från början varit sockenstuga har Hembygds-gillet funnit det lämpligt att återställa byggnaden till dess ursprungliga skick med bibehållande av de fångceller som då fanns i stugan. För att kunna klara kostnaderna för ett iordningställande utsände Hembygds-gillet ett tiggARBREV i Nederluleå socken, ansökan om kommunala bidrag, anordnande av tombola, lotterier mm. Frivilligt arbete förekom också och år 1962 var arbetet färdigställt. Lokalen användes även en tid som bibliotek.

Vid årsmöte med Nederluleå Hembygds-gille den 23/10 1976 beslutades att till Nederluleå församling överlåta den gamla sockenstugan. Förslag om flyttning av byggnaden från sin plats vid Sunderbybacken till tomten där Klockargården tidigare var belägen blev föremål för överläggning i Nederluleå församlings kyrkoråd. Om sockenstugan flyttades kan en kulturbyggnad både bevaras och komma till praktisk användning samt erhålla en placering som upplevs riktig vid kyrkan. Flyttning och renovering

1962 - 1963 Kyrkstuga nr 253-254 den s.k. Stockamyrstugan. Kyrkstugan är föreningsvisningsstuga och är tillgänglig sommartid då föreningens medlemmar sitter som guider underv veckosluten. Foto: Rolf Johansson.

påbörjades av Nederluleå församling år 1979 och var helt färdig 1980.

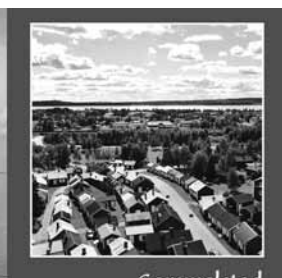
Under de följande åren var hembygdsföreningen mycket aktiv i många kulturobjekt och i dagens verksamhet inom föreningen är samarbetet med Friluftsmuseet Hägnans arrangemang såsom midsommar och julmarknaden.

I krigets spår 1809 - 2009
Tvåhundra år av norrbottensk historia
Kjell Lundholm

Luleå skärgård
- ett örike i Bottenviken
Kjell Lundholm

Gammelstad
- kyrkstaden och människorna
Maurits Nyström - Rolf Johansson

Föreningen har under de sista åren numera en egen förlagsverksamhet där man satsat på bokutgivning med anknytning till hembygdsföreningens verksamhet.

Hembygdsförsäkringen

I medlemsavgiften till Sveriges Hembygdsförbund ingår en grundförsäkring som består av fem olika försäkringar. Ansvars-, rättsskydds-, förmögenhetsbrotts-, och olycksfallsförsäkring. OBS! Om inte föreningen betalar medlemsavgiften till SHF (betalas via avgiften till det regionala förbundet) i tid, så omfattas man inte av grundförsäkringen.

SISTA CHANSEN

Det kan ses som en omöjlighet att helt undvika brand, vattenskador och inbrott i våra gamla kulturbyggnader men det finns faktiskt många förebyggande åtgärder som kan eliminera risken och som vi kan hjälpa till med att genomföra.

Utnyttja våra kampanjerbjudanden innan de försvinner! Vid anskaffande av brand-, vatten- och inbrottslarm samt vid installation av fönster- och dörrgaller kan din förening få bidrag med 20% upp till maxbeloppet 5 000 kronor. Vid installation av exempelvis brandsläckningsutrustning, eltest genom EIO, utförd fuktbesiktning genom Anticimex, installation av golvbrunn eller golvbrunnssinsats för förhindrande av översvämning men även vid egna förslag som godkänts av försäkringskansliet såsom gnistskydd, provtryckning av skorstenar etc lämnar vi bidrag till investeringskostnaden med 50% upp till maxbeloppet 2 000 kronor.

Genom kampanjen Så skyddar vi kulturarvet har redan hundratals hembygdsföreningar fått bidrag – ta chansen ni också!

FÖRSÄKRINGSBEHOVET

Kom ihåg att anmäla förändringar av byggnads-bestånd och värde av lösegen- dom till försäkringskansliet så att föreningen alltid har en aktuell och gällande försäkring.

Hembygdsförsäkringen,
Östra Långgatan 30A, 432 41 Varberg
hembygdsforsakringen@hembygd.se 0200-22 00 55

Gratis informationsmaterial för föreningar försäkrade genom Hembygdsförsäkringen. Informationen går i första hand ut på att förebygga och begränsa skador. och kan betäckas på ovan adress!

SHF tar över Bygdeband

På sikt kanske Bygdband passar bättre in i Hembygdsförbundets verksamhetsområde. I Norrbotten har vi i dagsläget femton föreningar som är anslutna. Men som sagt återstår det en del knutar att lösa och främst de juridiska frågorna vad gäller bilder och annat som finns i databasen.

SHF:s styrelse har beslutat acceptera ett erbjudande om att ta över den lokalhistoriska databasen Bygdeband. Den nuvarande ägaren Genline/Ancestry ser inga möjligheter att få lönsamhet i databasen och ser i SHF en ägare som kan ta långsiktigt ansvar för databasens drift och utveckling. SHF och Genline/Ancestry har underrättat de ca 400 föreningar som använder Bygdeband. I helgen informerades även de regionala hembygdsförbunden.

Bygdeband, som skräddarsytt för att passa hembygdsföreningarna, blir genom ägarbytet hembygdsrörelsens egen nationella lokalhistoriska databas. SHF får Bygdeband gratis.

Arbetet med att ta fram avtal för ägarbytet pågår. Planen är att det ska vara genomfört från årsskiftet. SHF kommer inte att själv svara för drift och support

av databasen. Det arbetet ska förläggas till Släktforskarnas Hus i Leksand som kommer att jobba på SHF:s uppdrag.

Släktforskarnas Hus har lång erfarenhet av både släkt- och bygdeforskning och har under flera år utfört olika tjänster åt Genline/Ancestry. I samband med ägarbytet sker ett antal förändringar av Bygdeband. Den viktigaste förändringen är att inloggningen tas bort. Bygdeband kommer därmed att vara öppen för alla, och sökbar via sökmotorer som tex Google och Riksantikvarieämbetets söktjänst K-samsök.

Både SHF och Genline/Ancestry är övertygade om att hembygdsrörelsen ser positivt på ägarbytet. Under hösten kommer SHF med mer information om förändringen.

Jan Nordwall, generalsekreterare.

Oktober 2012

Norrbottens
museum

Jan-Erik Lundström, ny museichef

Det intressanta med valet av ny chef för Norrbottens museum är att man frångått den antikvariska bakgrunden utan satsat på en modernare form av inriktning som vår nya museichef Jan-Erik Lundström besitter. Professor i fototeori vid Aalto-universitetet i Helsingfors, samt curator, kritiker och historiker och sysslat med allt som har med bild och fotografi att göra.

Jan-Erik Lundström

Nu har vi en ny museichef som kommer att leda Norrbottens museum i första hand under två år.

Jan-Erik Lundström såg dagen ljus i Jokkmokk där han växte upp

för att sen följa med sina föräldrar till Liberia i slutet av 60-talet.

— Det var en nyttig uppväxttid och jag fick mer perspektiv på tillvaron.

Gick högstadiet där för att sen avverka det naturvetenskapliga programmet på gymnasiet i Luleå. Intresset för foto gjorde att han startade en fotoklubb på gymnasiet som även samarbetade med Luleå fotoklubb.

— Fotograf ville jag bli och sökte in på Rochester Institute of Technology i New York. Där blev jag kvar i fyra år och studerade flera genrer inom foto.

Efter några mellanlandningar i Sverige som chef för Fotografiska museet i Stockholm. Kom till Umeå och det framväxande Bildmuseet kring samtidskonst med

tyngdpunkt på foto och rörliga bilder. Samtidigt satt han med i styrelsen för Västerbottens museum och anlidades som expert i Kulturutredningen som tillsattes 2007. Mellan åren 1997 och 2010 var han ledare för Bildmuseet.

Sen var det dags för ett nedslag i Luleå, som curator i samband Luleå Art Biennal 2009, LAB09, den fjärde i ordningen.

I dag är han anställd som chef för SAMI Center of Contemporary Art i Karasjokk där han leder arbetet för den nya musei-byggnaden.

Hur är förhållandet till hembygdsrörelsen?

— Under min tid i Piteå hade jag mycket kontakter med hembygdsrörelsen i Pitebygden, och direkt i arbetet med och omkring Karlberg i Öjebyn samt andra hembygdsföreningar.

Visioner för framtiden?

— Det är många tankar jag tar med mig, en av dessa är ett engagemang fokuserat på mångfald, men även en tilltro att museet verkar i tiden. Just samtidskulturen känner jag starkt för och där är hembygdsrörelsen med på ett hörn.

Norrbottens
museum

Årsboken Norrbotten 2012

På årsbokens baksida presenteras boken: *Årsboken norrbotten 2012 har foto som tema. Fotografier gestaltar frysta ögonblick av vår norrbottniska historia och ger oss tänkvärda upplevelser och värdefulla kunskaper. I årsbokens artiklar ser vi många enskilda livsöden och spännande miljöer passera revy framför kameranlinsen. Från pressfotografins värld, ur de kommunala arkivens fotosamlingar och från de museala bildarkiven ges talrika illustrationer på fotografins stora betydelse för länets kulturhistoria.*

Årsboken skickas ut till medlemsföreningarna i samband med detta utskick av Hembygd i norr.

Årsboken Norrbotten 2013, tema "Idrott"

Intresset för idrottshistoria växer. I övriga landet finns det ett 70-tal idrotts-historiska föreningar och även idrotts-museer som oftast är på ideell basis. I länet finns som bekant Skidans hus på Försvarsmuseets i Boden.

Idrottshistoria har ett brett spektrum av olika perspektiv som exempelvis den kommersiella tävlingsidrotten fram till den lokala identiteten. Här i länet har idrottens talanger på många plan till-låtits att blomma ut men som oftast fallit i glömska när deras karriär tog slut. Visst finns det många namn, stora som små och med årsboken vill man lyfta fram

dessa idealister som verkat i länet sen sekelskiftet fram till idag,

Per Moritz, redaktör för museets års-bok efterlyser material och bilder från länets "dolda" idrottshistoria, allt från tränare, enskilda utövare som föreningar som numera upphört sin verksamhet men fostrat och fört vidare idrotten vi-dare i generationer i länet.

Vill du veta mer kring kommande årsbok kontakta:

Per Moritz

Telefon: 0920-24 35 55

E-post: per.moritz@nll.se

Norrbottens
museum

Nytt namn på Folkrörelsernas arkiv

I samband med arkivets årsmöte den i början av maj detta år röstades tjänstemännens motion om namnändring igenom. Därmed bytte arkivet namn från Folkrörelsernas arkiv i Norrbotten till Norrbottens Föreningsarkiv under samma huvudnamn, Norrbottens minne.

Namnändringar på hemsidan, utskick med information till våra medlemsföreningar, ändring av kontaktinformation i telefonkataloger och ändring av vår logga kommer att genomföras inom en snar framtid. Årsmötesprotokoll med tillhörande namnändringsmotion kommer att läggas ut på vår hemsida likaså inom en snar framtid.

Alla verksamma föreningar i länet är välkomna att bli medlemmar i Föreningsarkivet. Vi sorterar, förtecknar och förvarar våra medlemsföreningars arkiv. Föreningen äger sina handlingar och Folkrörelsearkivet tar hand om dem. Detta innebär en kostnad.

- Tillgång till brand- och inbrottssäker arkivlokal.
- Föreningen äger fortfarande sina handlingar vid en deponering.
- Möjlighet för styrelsen/av styrelsen utsedd person att låna hem era deponerade handlingar.
- Uppordning och förtecknande av era handlingar av professionella
- Förteckning över era handlingar skickas till er.
- Kontinuerlig vård av era handlingar

- Enkel tillgång till era handlingar när ni eftersöker dem.

- Vi plockar fram handlingarna åt er och ser till att de samlas och hålls samlade på ett ställe!

Behöver din förening hjälp med att bevara sin historia? Kontakta då Norrbottens Föreningsarkiv.

Kostnader

För en aktiv lokalförening med mindre än 20 medlemmar, 200 kronor/år

För en aktiv lokalförening med fler än 20 medlemmar, 450 kronor/år

För en aktiv distrikts-/regionorganisation, 1 200 kronor/år.

Alla nedlagda föreningars arkiv tas emot som donationer, detta är helt gratis!

För mer information och blankett för medlemsskap finns på den här adressen: <https://www.nll.se/Kultur/Kulturarv-och-museum/Norrbottens-minne>

Tänk på hur viktigt det är att inte ha originalhandlingar på hembygdsgården. Ha gärna kopior och reproduktioner på materialet men originalen skyddade på arkivet.

Norrbottens
museum

Arkivens dag på Norrbottens minne

Arkivens Dag infaller alltid andra lördagen i november, i år blev det alltså lördagen den 10 november. Redaktören greppade kameran och gjorde ett besök på Norrbottens minne på Björkskatan. Huvudmålet var föremålssamlingen som numera fått ändamålsenliga lokaler.

Efter många års källarförvaring har Norrbottens museum fått sitt nya arkivcentrum och ändamålsenliga lokaler på Björkskatan. Nu har man plats för att bevara det norrbottniska kulturarvet och gör det tillgängligt för forskningen.

Guidade turer till arkiv och föremål genomfördes av arkivets medarbetare. Arkivhandlingar och litteratur förevisades i lokalerna och på bildarkivet visades bilder från länet.

I forskarsalen satt många och studerade de gamla tidningsläggen och många gick runt och tittade på utställningen. Redaktören hängde på en guidad tur till föremålssamlingarna och första anhalten var möblerna som stod i ändlösa rader på hyllor, anonyma med nummer men bakom numret fanns historien.

I ett annat rum fanns en föremålssamling på temat teknik och foto. Bland fotoföremålen slås man av den enorma teknikutvecklingen vi haft på detta område.

Där fanns även en del föremål från det nedlagda Sandträsk sanatorium som var i drift från 1913 till 1964 och bilderna nedan får tala sitt eget språk.

Nytt från Västerbottens hembygdsförbund

Berättarkvällar

Västerbotten är ett berättarlän och ordföranden Bo Nilsson bor själv i Berättarkommunen Bjurholm.

Hembygdsförbundet (VLH) har varit med i utbildning av sk "ordfördelare" som ska svara för att berättandet blir organiserat så att så många som möjligt får medverka. Vi har många hembygdsföreningar som anordnar berättarkvällar. Vi har även något som kallas "Alla tiders....." och då kan det vara i en by där man under kvällen berättar men även får lyssna till någon från Läns museet som berättar om arkeologiska fynd.

Vi hoppas kunna få fram en verksamhetsplan kring berättandet och då även innefatta Nordiskt berättande tillsammans med Föreningen Norden.

Öppet styrelsemöte

Nyligen genomfördes Öppet styrelsemöte och då vill ge tillfälle till de som inte är medlem kunna komma och lyssna till vad vi tar upp på styrelsemötet.

Ett seminarium om "mångfald" och då handlar det om romer och givetvis medverkar romer genomfördes den dagen. Seminariet ska leda till ett projekt om mångfald.

Inom länet har vi många nysvenskar som kommit från olika kulturer och de måste få känna sig välkomna till den nya hembygden.

Värdefulla byggnader

I samband med styrelsemötet startades ett projekt "Inventering av värdefulla byggnader". Målsättningen är att vi genom inventeringen ska kunna få fram underlag för vårdavtal som länsstyrelsen kan stötta. Vi vill även inventera kompetens inom föreningarna för att få fram resurspersoner. Det döljs mycket duktiga människor i föreningarna.

Ordförandeträff

Planer finns på att ha en ordförandeträff i januari och då inbjuda alla hembygdsföreningarna till en dag om Arkiv- och dokumentation under ledning av SOFI - arkiv som finns i Umeå.

Kalejdoskop

Berättelser om kulturarv sökes!

Möjlighet att söka pengar för att berätta en historia som breddar synen på kulturarv. Vi letar efter förbisedda, dolda och bortvalda platser och människor. Målet är att många fler röster ska höras.

Sveriges länsstyrelser driver projektet Kalejdoskop för att göra fler människor delaktiga. Allas lika värde måste synas i arbetet med kulturarv. Historiska perspektiv kan bidra till att utmana invanda föreställningar om normer i samhället. Länsstyrelserna vill starta en diskussion om hur kulturarv skapas, förändras och används.

Hembygdsförbundets hemsidor

På årsmötet 2012 kom det fram en del frågeställningar kring våra föreningars hemsidor på Sveriges hembygdsförbunds portal. Vi ser att det finns ett utbildningsbehov för att få föreningarna att komma igång.

Vill ni synas och sprida information om hembygdsföreningen är förbundets portal en bra möjlighet att visa upp sig på.

Gå gärna in på www.hembygd.se och se vad övriga föreningar i landet åstadkommit. Tekniken är mycket lätt att jobba med men nyckelordet för detta är - utbildning. Vi har dock föreslagits att en eller flera utbildningstillfällen i

länet för att komma igång med detta. Finns det intresse ute i länet så hör gärna av er till Roger Häggström som håller i detta. Han finns på epostadressen: Roger.Haggstrom@sv.se som samlar ihop intresseanmälningarna.

Hembygdsförbundets portal är ett billigt sätt att marknadsföra sin förening.

Årets Hembygdsbok 2012

Norrbottens hembygdsförbund nominerade boken "Gammelstad - kyrkstaden och människorna" från Nederluleå hembygdsförening. I samband med bok- och biblioteksmässan i Göteborg utsågs "Södra Ving då och nu" som årets hembygdsbok.

Sveriges Hembygdsförbund skall för första gången dela ut priset Årets Hembygdsbok, och 500 böcker från hela Sverige som tävlade om att bli Årets Hembygdsbok.

Av dem var det 14 böcker som blev nominerade och det stod det klart att Södra

Vings hembygdsförening med sin bok "Södra Ving då och nu" stod som segrare.

Nu är det dags för oss i länet att hitta nästa bokprojekt som vi kan nominera som "Årets hembygdsbok"

Karungi hembygdsförening 30 år

På Mårtensafton i hällande regn och på ishala vägar anlände 25 äkta kulturpersoner till Lillstugan för att fira ett försenat 30-års jubileum. Ordförande Rolf Fräki hälsade de närvarande varmt välkomna och vände sig särskilt till Anna-Lisa Häggström som representerade Norrbottens Hembygdsförbund och till den ende hedersmedlemmen Hugo Seittu.

Ordföranden presenterade styrelsen som består förutom honom Karl Merefält (vice ordförande), Ulf Lundström (sekreterare, ej närvarande), Kristina Högberg (kassör), Anja Lähdet, Margareta Blomkvist (ej närvarande) och Niklas Liikamaa. Ersättarna är Anna-Britta Rissanen, Björn Andersson och Maj-Britt Fräki. Vidare berättade ordförande att vid det senaste årsmöte den 4 mars var han den ende närvarande medlemmen förutom dåvarande styrelsen, trots att föreningen har c:a 80 medlemmar. Han frågar sig vad detta ointresse bottnar i och hur kan man göra något åt det. Vad ska föreningen ha för aktiviteter och hur bör man marknadsföra sig?

Därefter redogjorde ordförande om föreningens start. Hugo Seittu, som varit en förgrundsgestalt i samband med uppstarten av Karungi Hembygdsförening, blev i egenskap av byaålderman uppringd hösten 1981 av en vävdam. Hon berättade att vävintresserade damer har erhållit 3000:- från Mörtbergsska fonden för anskaffning av en vävstol. Kruket var att det måste finnas en godtagen förening

Ett 25-tal karungibor uppmärksammade inbjudan. Foto: Rolf Fräki.

som mottagare och hon undrade om Hugo kunde hjälpa till att bilda någon förening. Han kallade till byarådsmöte som beslutade att föreslå Karungiborna bilda en hembygdsförening. Vid ett möte med 34 karungibor den 28 februari 1982 beslutades att bilda Karungi Hembygdsförening. Mötet antog föreningens stadgar och utsåg en styrelse med May Francki som ordförande.

Senare under samma år kunde föreningen av Karl Gustavs Församling förvärva en stuga med bagarstuga som hotades av rivning. Den utgjorde annex till den gamla arbetsstugan på samma tomt och fungerar nu som föreningens bygdegård. Det har krävts stora ideella krafter och stor möda för att rusta upp stugan i befintligt skick. Ännu återstår dock en hel del arbete.

Efter denna historiebereskrivning fick Anna-Lisa Häggström ordet. Hon gratulerade jubilarerna och kom med blommor och presenter från Norrbottens Hem-

bygdsförbund samt förmedlade Haparanda kommuns present i form av en bok. Hon höll ett anförande om länsförbundet, dess verksamhet och uppgifter.

Därefter presenterade ordförande styrelsens beslut om tre nya hedersmedlemmar, nämligen Aila Pesula för långvarigt styrelsearbete sedan 1985, Karl Merefält för att ha lett styrelsearbetet i tiotalet år samt Margareta Blomkvist för långvarigt styrelsearbete och med stort intresse för kultur bl.a. som museiombud.

Maj-Britt Fräki, klädd i Norrbottensdräkt, presenterade en miniatyrtställning över 1912 års Norrbottensdräkt. Förutom dräkten hon hade på sig fanns två äldre dräkter, en hättia från 30-talet och nya vävda tyger. Hon berättade om upprinnelsen till dräkten och pekade på viktiga detaljer i dräkten som måste iaktas om man vill hävda att det är 1912 års norrbottensdräkt. Men hon poängterade också att även om man inte råkar ha en ortodox dräkt så är det bättre att gå klädd i en bygdedräkt med mindre variationer än inte ha den alls på sig utan låta den

Anna-Lisa Häggström och Rolf Fräki.

ligga i byrålådan. Av uppkomna frågor framgick att det fanns intresse för bygdedräkten men också en del okunskap.

Efter dessa programpunkter återstod sedan den kulinariska delen. Alla bjöds på älgköttgryta till vilken Karungi jaktklubb bidragit med köttet. Två stora födelsedagstårter med kaffe fick avsluta jubileet.

Under dagen var bagarstugan öppen och där residerade Karl Merefält, bakade bröd till köttgrytan och bakade limpor till försäljning.

Rolf Fräki

Valberedningen

Årsmötet är inte så långt bort och det är dags att hitta nya kandidater. Det finns en del som är i tur att avgå. Tag gärna kontakt med redaktör'n som även är valberedningens sammankallande, skicka till: roffen.johansson@telia.com

KOPIERINGSSERVICE
I LULEÅ AB

Ny kopieringsfirma i Luleå!

Vi ger våra kunder kvalitet och service till riktigt bra priser
Kontakta oss med förfrågningar

Nu erbjuder vi även storformatsutskrift

www.kopieringsservice.se // Telefon: 070-36 36 335

Nu är det dags för en hembygdskonsulent!

Norrbottnens hembygdsförbund behöver en hembygdskonsulent. Vi har i dagsläget 10 000 medlemmar uppdelade på 100 föreningar. Med dessa ideella krafter är det svårt att utveckla hembygdsrörelsen och landsbygden.

I landstingets kulturplanen 2011-2013 i inledningen står det att läsa:

Kulturplanen, med de nationella kulturpolitiska målen som utgångspunkt, har tagits fram som ett led i utvecklingen av den nya kultursamverkansmodellen mellan staten, regionerna/landstingen och kommunerna. Planen ska vara underlag för modellens överläggningar mellan staten och landstinget om statsbidrag. Men kulturplanen är också en plan för hur kulturlivet i Norrbotten i en vidare mening ska kunna utvecklas. Därför har planen också ett vidare syfte än de ändamål för de statsbidrag som omfattas av kultursamverkansmodellen. Kulturplanen innehåller en genomgång av Kulturlivet i Norrbotten, en diskussion om möjligheterna och behoven av utveckling samt ett förslag till prioriteringar av dels de aktuella årens insatser, dels på längre sikt.

Och vidare:

I Norrbotten är kulturlivet i mycket stor utsträckning beroende av ideella aktörer som tar initiativ till och genomför de kulturella aktiviteterna. Många är medlemmar i föreningar av olika slag eller är själva konstutövare i någon genre. En stor del av dessa återfinns i hembygdsföreningar, i orkesterföreningar och teaterföreningar. Eventuell ersättning för engagemanget kan vara täckta resekostnader, gratis mat eller liknande. Konstutövare satsar mängder av tid utan nämnvärd ersättning för att

förverkliga stora utställningar som till och med väcker genklang internationellt.

Dock märks även i Norrbotten förändringens vindar när det gäller ideellt engagemang och aktivitetsgraden minskar i många kommuner. Rekryteringsbasen minskar och även studieförbunden kan ha svårt med rekryteringsbasen. Ungdomarnas nätverk ser annorlunda ut: snabba, lösare och mer övergående organisationsformer. Landstinget och kommunerna är på väg att anpassa delar av kulturstödet till denna förändring. Detta för att kunna stärka utvecklingen av arrangemang av och initiativen till arrangemang för och med ungdomar och gärna med ett "extra öga" på att lyfta även flickors vilja att arbeta med arrangemang.

Både civilsamhället och de eldsjälur som finns i studieförbund, föreningar men även enskilt är av avgörande betydelse för den mångfald av festivaler och andra evenemang som skapar fest och samhörighet på olika platser i kommunerna. En stor fråga är hur vi ska kunna behålla kraften och entusiasmen hos dessa trots begränsningar i bidragsregler och andra svårigheter.

Det finns utrymme för en hembygds-konsulent när man läser vidare i kulturplanen. Norrbotten läns landsting finansierar direkt eller indirekt sju konsulenter. Två hemslojds-konsulenter via Hushållningssällskapet, en konst-konsulent via Norrbottens museum, en dansk-konsulent

via Dans i Nord, en ungdomsmusik-konsulent via Norrbottensmusiken, en teaterkonsulent via Riksteatern Norrbotten samt en länsregissör via Norrbottensteatern. Hemslöjdskonsulenterna samt dans- och konstkonsulenterna har statligt stöd.

Nu är det dags för en av länets största ideella rörelser, hembygdsrörelsen att få en hembygds-konsulent.

Det är av största vikt att det är hembygdsrörelsens intressen som får styra konsulentens verksamhet samt att verksamhetsansvaret vilar på konsulenten

och den regionala styrelsen i hembygdsförbundet.

Många hembygdsföreningar har via e-posten nyligen fått en uppmaning att redovisa sin verksamhet

För att kunna bevisa vårt behov för våra beslutsfattare behöver vi uppgifter från er verksamhet - timmar ni lägger ner/år, aktiviteter/år mm. Utifrån detta material skall vi se till att landstinget, länsstyrelsen och andra betydelsefulla beslutsfattare får en sammanställning av det arbete som görs på hembygdsgrändar och hembygdsföreningar ute i länet.

Dessa uppgifter behöver vi!

Antalet aktiviteter och antalet frivilliga som ställer upp och jobbar. Det behöver egentligen inte vara så märkvärdig redovisning. ***Antalet nedlagda timmar är mycket viktigt*** och om ni har en rapport till ett studieförbund, bifoga även detta.

Detta behöver vi som underlag:

- Verksamhetsberättelse.
- Föreningens namn?
- Antal medlemmar?
- Antal aktiviteter per år?
- Antalet närvarande?
- Antal som ställer upp i aktiviteterna?
- Hur många utanför styrelsen är med och jobbar?
- Rapport om verksamheten till något studieförbund, vilket?
- Andra aktiviteter som ni tror att ni är helt ensamma om att göra?
- Typ av aktivitet?
- Mer att tillägga?

Dessa uppgifter skall skickas till ordföranden Ingrid Johansson (johansson.ingrid@telia.com) som sammanställer detta.

De som inte har e-post kan skicka detta skriftligt till:

Norrbottens hembygdsförbund

Box 266

971 08 Luleå

Landsbygdens anonymisering – förslag till åtgärder

Förre Jamtlichefen, docent Sten Rentzhog från Granbo i Ås skriver här om hur hembygdsrörelsen skall stoppa den anonymisering av vår landsbygd som pågår i det tysta.

I linje med hembygdsrörelsens traditionella värnande om ortnamn och socknar mm föreslår jag att vi diskuterar vilka möjligheter vi har att motverka det jag vill kalla en anonymisering av landsbygden. Som man lätt märker under den kortaste bilresa håller landskapet på att byta identitet och mycket av detta beror på Trafikverkets skyltning.

Namn på byar, kyrkplatser och de andra bebyggelseenheter som landskapet sedan gammalt har varit indelat i tas allt oftare bort. I stället sätter man upp skyltar med namn som "Blå vägen", "Inlandsvägen", eller med namn på bäckar, enstaka gårdar (ibland med nypåhittade namn) och kommersiella och kommunala anläggningar.

Till detta kommer att i stort sett varenda kyrka har förlorat sin vägskylt, så att till och med de mest kända döljs bakom den anonyma upplysningen "KYRKA" eller vanligen ingen officiell skylt alls.

Allra mest betänkligt är landskapsnamnens försvinnande. Skyltarna vid landskapsgränserna har i snabb takt avskaffats, och ersatts med angivande av enbart län och kommun.

Särskilt farligt är att Trafikverkets namnbruk smittar kommuner och myndigheter, press och turism. Inom kort riskerar vi i att bo i ett helt nytt Sverige, omöjligt att känna igen, samtidigt som det förflutna blir ytterligt

svårbegripligt för den som inte mödosamt lär sig hur landet tidigare var organiserat.

Men allt detta är påverkbart. Trafikverkets agerande beror på att ingen organisation eller myndighet har ifrågasatt det. En samordnad aktion från SHF och de regionala förbunden är kanske allt som behövs. Och om vi börjar kommer andra också att vakna. Jag vill därför att vi diskuterar om vi inte bör ta tag i frågan, och hur vi i så fall bör gå till väga.

Låt oss börja med landskapsskyltarna. Försvinner landskapsskyltarna förstärks trenden att landskap försvinner som begrepp även i andra sammanhang. Ännu erkänns landskap som Sveriges geografiska indelning, och ännu identifierar sig många – men inte längre alla – människor efter landskap. Blir landskapsgränserna osynliga kan de till slut bli lika glömda som häraderna.

Att kräva vägskyltar vid landskapsgränserna är ett ekonomiskt begränsat krav, som vi med enkla åtgärder bör kunna få igenom.

Förslag:

1. SHF ber om samråd med Trafikverket, uttrycker sin oro över landskapets anonymisering, frågar om vilka regler och principer som Trafikverket tillämpar för olika sorters skyltar, och får på så sätt underlag för vidare agerande.

2. SHF:s styrelse skriver till Trafikverket om återinförande av landsskapskyltar. Frågan drivs därefter kontinuerligt genom uttalanden mm.

3. Samtliga länsförbund - skriver till Trafikverket (centralt eller i sin region, beroende på var ansvaret ligger) - gör uttalanden vid

årsstämmor mm, - skriver och uttalar sig i ortspressen - kontaktar länets riksdagsmän och hjälper dem att skriva motioner.

Naturligtvis kan vi göra många fler saker och aktivera andra parter, men detta är några konkreta saker att börja med. En styrka är att det är en fråga som kan engagera många människor och därmed ge hembygdsrörelsen medvind.

Sten Rentzhog okt 2012

God ortnamnsedd gäller

En intervju med Mats Lindström, väginjör på Trafikverket klargjorde vad som gäller för skyltning. Det är en sak man bör tänka på, vem är väghållaren, staten eller kommunen. De större vägarna som ingår i det statliga vägnätet finns där inget hinder att sätta upp en skylt, exempelvis för en hembygdsgård men man måste söka tillstånd och det kostar en dryg summa men notera att Trafikverket fortfarande äger skylten.

När det gäller landskapsgränser har Trafikverket aldrig märkt ut dessa med undantag för Lappland som ur turisternas synpunkt uppsattes för mycket länge sen. Så är det med förhållandet statlig/kommunal väg. Det stora vägnätet inom området där det förekommer platsmärken med ortnamn, namn på vattendrag kommungränser och liknande är vårt statliga vägnät. Inom kommunens vägnät förekommer oftast endast lokala mål som stadsdelar och liknande. I detta fall skall tillstånd sökas

hos kommunen som i sin tur beslutar om skylt får sättas upp.

Detta med påhittade namn stämmer dock inte, Trafikverket följer strikt Lantmäteriets ortnamnsregister vilket lagen klart tydligt anger enligt följande utdrag:

God ortnamnsedd

4 § Vid statlig och kommunal verksamhet skall god ortnamnsedd iakttas. Detta innebär att hävdvunna ortnamn inte kan ändras utan starka skäl, ortnamn i övrigt stavas enligt vedertagna regler för språkriktighet, om inte hävdvunna stavningsformer talar för annat, påverkan på hävdvunna namn beaktas vid nybildning av ortnamn, och svenska, samiska och finska namn så långt möjligt används samtidigt på kartor samt vid skyltning och övrig utmärkning i flerspråkiga områden.

Namn som godkänts för offentlig kartproduktion skall även i andra sammanhang användas i sin godkända form. Lag (2000:265).

Sågforsbron i Åträsk prisbelönt

Piteå museums restaurering av Sågforsbron i Åträsk har vunnit Sveriges Hembygdsförbunds byggnadsvårdspris 2012. Tidigare har det oftast varit byggnader som erhållit detta pris.

Foto: Anna Elmén Berg, Piteå museum.

Sågforsbron över Lillpiteälven är Norrbottens enda träbro med flera spann. Den tros vara byggd av byns bönder omkring sekelskiftet 1900. Under 2008 dokumenterades bron - foto - och man startade med att mäta upp/uppmättningsritningar. En plan för restaureringen upprättades av en timmerman. Man har ställt höga krav på virket och timret bilades för hand allt enligt gamla metoder. Bron revs ner, konstruktionen detaljstuderades, därefter byggdes den upp igen och skadat timmer ersattes med nytt.

Bron är byggd helt i timmer och är unik i sitt slag inte bara i Norrbotten utan i hela Sverige. Den har varit i princip oförändrad sedan byggnationen

i sekelskiftet 1900 - för ett tjugotal år sedan förstärktes den med stålbalkar. Timmerbroar är en sällsynthet i dag och bron i Åträsk är den enda bevarade större timmerbro som finns kvar i Norrbotten och räknas med sin ålderdomliga konstruktion ovanlig även ur ett nationellt perspektiv.

Restaureringen bekostades genom statliga anslag från Länsstyrelsen i Norrbotten, Piteå kommun och Piteå museum. Restaureringen är utförd i samverkan med hantverkare från Gallejaur-Järvlia kulturbygdsförening.

Idag ägs bron av Piteå kommun. Återinvigning av bron skedde den 1 september 2012.

Under restaureringsarbetet har man fått goda kunskaper om hur bron byggdes, vilka material som användes och även vilken teknik. Arbetet har noga följts av intresserade bybor och kulturarbetare inom och utanför länet En

unik bro har fått ytterligare 100 års överlevnad.

Läs mer på: <http://www.piteamuseum.nu>

Foto nedan: Anna Elmén Berg, Piteå museum.

Hantverkare från Gallejaurl-Järvlia kulturbyggsförening utförde restaureringen.

Så såg bron ut före den omfattande restaureringen.

Ordförande Ingrid Johansson har ordet

Ulf Vestfal är död. Hans tuffa sjukdom segrade till slut. Ulf har varit med i vår styrelse i många år och han har varit redaktör och ansvarig utgivare för vår tidning. En solig sommardag följde Anna-Lisa Häggström och jag Ulf till den sista vilan. Ulfs minne hedrades varmt och modernt - hans betydelse för familjen och inte minst hans gärningar för forskningen kring Vuollerim visades i bildspel. Ulfs bror gav oss alla en CD med inspelningen från Ulfs Sommarprogram 1992. Det kändes underligt att höra hans röst – hans tonfall och få lyssna till den musik han gillade – han var verkligen med oss under dagen. Forskningen kring Vuollerim har haft stor betydelse för hembygdsrörelsen i Norrbotten.

Vi har en ny redaktör och en redaktionskommitté. Rolf Johansson med Brith Fäldt och Christer Lövgren som bisittare har haft ett tungt arbete med att fundera på hur vår nya tidning ska se ut och vilket innehåll den ska ha – nu och framåt i tiden. Vi vill ha en levande tidning som speglar dåtid – nutid och framtid. Ta kontakt med Rolf när ni vill skriva något eller har en idé.

Norrbottens hembygdsförbund behöver en hembygdskonsulent, det är svårt att med ideella krafter utveckla hembygdens arbete. Vi har därför skickat ut ett upprop till er alla. Vi behöver kalla fakta för att kunna ta en diskussion med beslutsfattarna. Vi är nog det enda län som inte har något liknande stöd! Vi är 10 000 medlemmar i 100 föreningar – tillsammans vi är starka

Vid ordförandemötet i Stockholm har SHF lämnat ett diskussionsförslag till höjda avgifter för medlemskapet i SHF. Vi blir förmodligen tvingade till att acceptera en höjning vilket betyder en diskussion i vårt län om en liknande höjning.

Skyltning, det är stor oro i landet över Trafikverkets bortmonteringar av landskaps-skyltar såväl som byaskyltar. Det marginaliserar landsbygden och försvårar vid forskning kring släkter och orter. Se artikel i denna tidning.

Illegal utförsel av vårt kulturarv. Vi flyttar inom och utom EU, vi tar med våra möbler och vi slänger eller avyttrar dem i andra länder. Oseriösa auktioner är även de en fara för illegal utförsel. Styrelsen återkommer i denna fråga.

Vi hoppas att ni gillar vår nya Hembygd i Norr. SIST men inte minst så har Sågforsbron i Piteå kommun fått SHF's byggnadsvårdspris – den första "icke byggnad" som fått pris. Vi gratulerar till samarbetet och det vackra slutresultatet. Till sommaren 2013 kommer bron att få sin utmärkelse i form av en fastskruvad plakett.

Må så gott och vi önskar er alla en riktigt god jul.
Ingrid & styrelsen